APARTMAN KONUT MUTFAKLARININ İÇ MEKÂN TASARIMININ KULLANICI MEMNUNİYETİNE ETKİLERİ

Fevzi YEŞİLKAVAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MOBİLYA VE DEKORASYON EĞİTİMİ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

OCAK 2007
ANKARA

Fevzi YEŞİLKAVAK tarafından hazırlanan "APARTMAN KONUT MUTFAKLARININ İÇ MEKÂN TASARIMININ KULLANICI MEMNUNİYETİNE ETKİLERİ" adlı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIRIM
Tez Yöneticisi

Bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile Mobilya ve Dekorasyon Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Erol BURDURLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIRIM

Üye : Yrd. Doç. Rahmi ARAS

Tarih: : 26/01/2007

Bu tez, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Fevzi YEŞİLKAVAK

APARTMAN KONUT MUTFAKLARININ İÇ MEKÂN TASARIMININ KULLANICI MEMNUNİYETİNE ETKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Fevzi YEŞİLKAVAK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Aralık 2006

ÖZET

Günümüzde artan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla, özellikle orta sosyo-ekonomik düzey (OSED) kullanıcılara hitap eden aynı tip mimari plandaki apartman konutların üretimi hızla devam etmektedir. Bu araştırmada, aynı mimari özelliklere sahip apartman konut mutfaklarının, kullanıcıların günlük gereksinimlerini ne ölçüde karşıladığı ve şikâyetlerinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Ankara'nın OSED'e hitap ettiği düşünülen Eryaman 7. etapta bulunan aynı tip mimari plana sahip 4 adet apartman konutta bulunan konut mutfakları araştırma kapsamına alınmıştır. Konut kullanıcılarına mutfaklarıyla ilgili değerlendirmeleri için ayrıntılı bir anket uygulanmıştır. Sonuçta, kullanıcıların TOKİ tarafından yapılan aynı tip mutfakları genel anlamda yeterli buldukları ve mekânın algısal kalitesini olumlu yönde değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Buna karşın, kullanıcıların büyük bir kısmının mutfak mekânındaki depolama ünitelerinin eksikliğinden yakındıkları görülmektedir. Dikkat çekici diğer bir sonuçta, kullanıcıların mutfaklarını ilginç olmayan/sıradan bir mekân olarak değerlendirmeleridir.

Bilim Kodu **:711.3.023**
Anahtar kelimeler **:Apartman konut, Servis mekânı, Mutfak, İç mekân tasarımı.**
Sayfa Adedi **:103**
Tez Yöneticisi **:Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIRIM**

EFFECTS OF KITCHENS INTERIOR DESIGN IN APARTMENT DWELLINGS ON USER SATISFACTION

(M.Sc. Thesis)

Fevzi YEŞİLKAVAK

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

December 2006

ABSTRACT

Today to compensate dwelling needs, the constraction of the common architectural planned apartment dwellings, especially addressing to the middle socio-economic status (SES) users, continues rapidly. In this research it is tried to determine to what extend the kitchens of the apartment dwellings in common architectural plan meet the daily needs of the users and whether there are complaints or not. Therefore, kitchens of 4 apartments in the common type architectural plan in Eryaman 7th stage in Ankara that is thought to be addressing to middle SES, is involved in this research. A detailed questionnaire has been done to dwelling users for their evaluating their kitchens. Consequently, it is found out that users find the kitchens in the common type made by TOKİ generally adequate and evaluate the quality of space perception positively. On the other hand, it is seen that most of the users complain about the deficiency of storing units in kitchen space. Another striking result is that the users utilizing their kitchens as uninteresting / ordinary places.

Science code : 711.3.023
Key words : Apartment dwellings, Services space, Kitchen, Interior design.
Page number : 103
Adviser : Assist. Prof. Dr. Kemal YILDIRIM

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren Hocam Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIRIM'a, ayrıca araştırma yaptığım apartman konutlarda oturan kullanıcılara, mimari projenin temininde ve anketlerin uygulanmasında bana yardımcı olan VENA inşaat yetkililerine ve tezin yazımında emeği geçenlere çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

ÇİZELGELERİN LİSTESİ xi

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xii

RESİMLERİN LİSTESİ xiii

SİMGELER VE KISALTMALAR xiv

1. GİRİŞ 1

2. KONUT MUTFAKLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ 9

2.1. Mutfağın Tarihçesi 9

2.2. Mutfağın Konut ile İlişkisi 10

2.3. Diğer Mekânlar ile İlişkilerine Göre Mutfak Tipleri 12

2.3.1. Kapalı çalışma mutfağı 12

2.3.2. Yemek yeme mutfağı 12

2.3.3. Açık çalışma mutfağı 13

2.4. Biçimlerine Göre Mutfak Tipleri 13

2.4.1. ‘I’ tipi (tek duvar) mutfak 14

2.4.2. ‘L’ tipi mutfak 14

2.4.3. ‘U’ tipi mutfak 15

2.4.4. Koridor (Paralel) tipi mutfak 15

2.4.5. Özel mutfaklar 16

Sayfa

2.5. Konut Mutfağında Yer Alan Eylem ve Eylem Alanları 16
2.5.1. Yemek hazırlama alanı 17
2.5.2. Yemek pişirme alanı 18
2.5.3. Servis hazırlığı alanı 18
2.5.4. Bulaşık yıkama alanı 19
2.6. Konut Mutfağında Yer Alan Donatı Elemanları ve Özellikleri 19
2.6.1. Asma (Üst) dolapları 20
2.6.2. Yer dolapları 20
2.6.3. Boy (Kiler) dolapları 21
2.6.4. Köşe dolapları 21
2.6.5. Kenar bitiş dolapları 21
2.6.6. Özel amaçlı dolaplar 21
2.6.7. Tezgâhlar 22
2.6.8. Kapaklar 22
2.6.9. Taçlar ve ışık bantları 22
2.6.10. Yemek masası ve sandalyesi 23
2.6.11. Ocak ve fırınlar 23
2.6.12. Soğutucular 23
2.6.13. Aspiratörler 24
2.6.14. Bulaşık makineleri 24
2.6.15. Evye ve bataryalar 24
2.6.16. Aksesuar ve gereçler 25

Sayfa

2.7. Mutfak Mekânında Kullanılan İnce Yapı elemanları....25
2.7.1. Kapı ve pencereler....26
2.7.2. Duvar kaplamaları....27
2.7.3. Döşeme (Zemin) kaplamaları....27
2.7.4. Tesisatlar....28
2.8. Konut Mutfaklarına Ergonomik ve Antropometrik Yaklaşım....35
2.8.1. Ergonomik yaklaşım....36
2.8.2. Antropometrik yaklaşım....36
3. İÇ MEKÂN ÇEVRESEL FAKTÖRLERİ....38
3.1. Mekân Kavramı....38
3.2. Ortam Faktörleri....39
3.3. Tasarım Faktörleri....41
3.4. Sosyal Faktörler....44
3.5. İç Mekân Çevresel Faktörlerinin Algılanması....45
3.5.1. Duyum....47
3.5.2. Algı....51
3.5.3. Algı ve duyum arasındaki ilişki....53
3.5.4. Çevresel (imaj) algı....54
3.5.5. Mekânsal algılamayı etkileyen faktörler....60
3.5.6. İç mekân tasarımında formun görsel etkisi....66
3.5.7. İç mekân tasarımında formun algılanması....78
4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ....79
4.1. Araştırmanın Modeli....79

Sayfa

4.2. Araştırmanın Sınırları 79

4.3. Verilerin Elde Edilmesi 81

4.3.1. Anket uygulama ve sistematik gözlem yapma 82

4.3.2. Mekân ölçülerini belirleme 82

4.3.3. Fotoğraflarla belgeleme 82

4.4. İstatistikî Değerlendirme 83

5. BULGULAR 84

5.1. Kullanıcıların Genel Bilgileri 84

5.2. Konut Mutfağı ile İlgili Bulgular 85

5.3. Mutfak Donatı Elemanları İle İlgili Bulgular 86

5.4. İncelenen Mutfak Mekânının Algılanması 88

6. SONUÇ VE ÖNERİLER 91

KAYNAKLAR 93

EKLER 100

EK-1. Anket formu 101

ÖZGEÇMİŞ 103

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 2.1. Konut mutfağında yer alan eylemler 16

Çizelge 3.1. Duyuların sınıflandırılması 48

Çizelge 5.1. Konutlarda yaşayan kullanıcıların genel bilgileri 84

Çizelge 5.2. Kullanıcıların konut mülkiyet durumu ile oturma süreleri 85

Çizelge 5.3. Yemek yenilen mekanlar ve mutfakta gerçekleştirilen yan eylemler 85

Çizelge 5.4. Kullanıcıların mutfaklarıyla ilgili memnuniyetleri 86

Çizelge 5.5. Mutfakta yokluğundan rahatsız olunan donatı elemanları 86

Çizelge 5.6. Mevcut mutfak donatı elemanlarında yapılan değişiklikler 87

Çizelge 5.7. Mevcut mutfak donatı elemanları hakkındaki şikâyetler 87

Çizelge 5.8. Mutfak donatı elemanlarında olması istenen malzemeler 88

Çizelge 5.9. Bağımsız değişkenlerin ortalaması ve standart sapması 89

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.1. Duyum ve algının karşılaştırılması 54

Şekil 3.2. Rapoport'un filitreleme modeli..... 59

Şekil 3.3. Bir çemberin perspektif görüşü..... 67

Şekil 3.4. Karenin Merkezine Doğru Çabalayan, Daireler 68

Şekil 3.5. Gözün boşlukları tamamlayarak bütünü algılama çabası..... 68

Şekil 3.6. Daralan çizgiler sayesinde işaretlenmese bile kaçış noktasının varmış gibi algılanması 69

Şekil 3.7. Birbirleri ile ilişkili şekiller 70

Şekil 3.8. Birbirlerinden bağımsız şekiller..... 70

Şekil 3.9. Enerjisi az olan düz bir yüzey..... 72

Şekil 3.10. Enerjisi fazla olan yüzey..... 72

Şekil 3.11. Dairenin düşey konumunun algılamaya etkisi..... 73

Şekil 3.12. Cismin mekân içerisindeki konumunun algılamaya etkisi 74

Şekil 3.13. Formun yatay ve dikeyde dengelenmesi 75

Şekil 4.1. Eryaman 7. etaptaki apartman konutların normal kat planı..... 80

Şekil 5.1. Kullanıcıların mutfak mekânının çevresel faktörlerini algılamaları 90

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

Resim 1.1. Bir mutfak görünüşü.....4

Resim 2.1. ‘L’ tipi yemek mutfağı.....15

Resim 3.1. Charles Rennie Mackintosh’un tasarladığı “Willov Tea Room”..... ..75

Resim 4.1. Eryaman 7. etaptaki apartman konutların genel görünüşleri..... ..79

Resim 4.2. Eryaman 7. etaptaki apartman konutların ön ve yan görünüşleri 80

Resim 4.3. Mutfak mekânının planı ve fotoğrafları 81

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler	**Açıklama**
F	Frekans sayısı,
%	Yüzdelik değer,
S	Standart sapma,
$\overline{X}$	Değişken ortalaması

Kısaltmalar	**Açıklama**
SED	Sosyo-ekonomik düzey,
ÜSED	Üst sosyo-ekonomik düzey,
ASED	Alt sosyo-ekonomik düzey,
OSED	Orta sosyo-ekonomik düzey,
TOKİ	Toplu konut idaresi

1. GİRİŞ

Konut; iletişim, etkileşim, mekân, zaman ve anlamın örgütlü bir örüntüsüdür. Bir yandan ait olduğu kültür ya da etnik bir gurubun karakteristiklerini, yaşam biçimini, davranış kurallarını, çevresel tercihlerini, imgelerini, zaman ve mekân sınıflandırılmasını yansıtırken, öte yandan kullanıcısının özüyle ilgili imgelerini, böylece tasarım ve donatımı ile bireyin kişilik ve ayrıcalığını yansıtır [Gür ve Geçkin, 1996].

İlk insandan 21. yüzyıl insanına gelinceye kadar, insanoğlu beyinsel ve fiziksel birçok değişime uğramıştır. İnsan yaşantısının doğal gereği olarak konutun evrimi de, insanoğlunun evrimiyle orantılı olarak gelişmiştir [Aksu, 1987]. İnsanın dünya üzerindeki ilk önemli faaliyeti kendisini, doğal ve çevresel etkilerden koruyacak bir barınak geliştirmesidir. Yapılaşma - mekân yaratma eylemi, içinde geliştiği toplumun dünya görüşü, inançları, gereksinimleri, gününün teknolojisi, bulunulan yerin coğrafyası, iklim verileri ve elde edilebilen malzemeleri doğrultusunda oluşmuştur [Özcan, 1995]. Mağara, çadır, kulübe, ev, apartman vb. gibi isimler altındaki çeşitli konutlar insanların yaşadıkları çağın teknik, kültürel ve toplumsal özelliklerini yansıtmışlardır [Arcan ve Evci, 1992].

İnsanların barınma ihtiyaçları, gelişen yaşam koşulları sonucunda göçebelik döneminden günümüze kadar pek çok değişim göstermiştir. Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmelerinden önceki göçebelik döneminde çadırlar, yaşama mekânı olarak gelişmiş ve biçimlenmiştir [Küçükerman, 1985].

Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra göçebelikte kullandıkları çadırlar, zaman içinde geniş aileyi barındıracak şekilde odalara dönüşmeye başlamıştır [Işık, 1992]. Göçerlik döneminden gelen alışkanlıklarla, oda çadır ile sofa da ortak dış kullanım alanı ile eşdeğerdedir. Oda tek başına bir evdir. Aile bireylerinin hep beraber yaşadığı, ısındığı, yemek pişirdiği, yemek yediği, dinlendiği, banyo yaptığı, uyuduğu bir mekândır. Bu işlevleri yerine getirecek her türlü sabit ve hareketli donatıya sahiptir [Hacıbaloğlu, 1989].

Geleneksel Türk Evi iç donatım elemanlarında büyük bir tasarruf dikkati çeker. Sabit bir sedir odanın tek mobilyasını oluşturmaktadır. Diğer araç ve gereçler gömme dolabın içindedir. Gerektiğinde çıkarılır, kullanıldıktan sonra tekrar dolaba koyulur. Bu göçerlik döneminden kalma bir gelenektir. Çabuk toparlanabilen, katlanıp kıvrılabilen, denk yapılabilen, taşınabilen özelliklere sahiptir [Hacıbaloğlu, 1989].

Tarihsel süreç içerisinde; tarıma dayalı geleneksel yaşam koşullarının yerini, Endüstri Devrimi ile başlayan teknolojik, ekonomik, kültürel ve sosyolojik gelişmelerin dinamizmi ile çağdaş yaşam koşulları almıştır [Yıldırım, 1999].

Çağdaş yaşam işlev ayrımını öngörmektedir. Yemeğin mutfakta pişmesi, yemek odasında yenmesi, yatak odasında yatılması ve günlük yaşantının yaşama mekânında geçirilmesi gerekmektedir [Hacıbaloğlu, 1989]. Her bölüm çeşitli mekânları, her mekânda eylem ve eylem alanlarını gerektirmiştir. Eylemlere göre oluşturulan mekânlar; özel, yarı özel ve dışa açık olarak planlanmış ve konutun bünyesinde bu şekilde yer almıştır [Yıldırım ve Hacıbaloğlu, 2000].

Türk toplumunda aile yapısı değişmiştir. Ataerkil aile yapısı, yerini bireysel aile yapısına terk etmiştir. Dede, büyükanne, oğullar, kızlar, gelinler, damatlar ve torunlar ile birlikte oturulan Geleneksel Türk Ailesi parçalanmıştır. Bu nedenle, çok nüfuslu aileye göre inşa edilmiş geleneksel konutlar, günümüz küçük aile modeli için lüks olmaya başlamıştır. Plan şemaları itibariyle bölünmeye de müsait olmayan Türk Evi bir kaç odası dışında kullanılamaz duruma gelmiş [Hacıbaloğlu, 1989], daha çok ailenin barınması için yapılan bölme ve eklentiler ile yetersiz mekânlar oluşturulmuştur [Işık, 1992].

Çekirdek aile düzeninin getirdiği yaşama, dinlenme ve servis alanları şeklindeki üç farklı grupta toplanan bu gereksinimlere rasyonel çözümler aranırken minimum yapı alanı kullanımı çok katlı ve bitişik düzende bir yapı sisteminin uygulanışını gerektirmiştir. Buradaki önemli bir husus mekânları çevreleyen yapı kabuğunun, gerekli iç konfor koşullarını sağlayıcı nitelikte, süratli ve kaliteli bir yapı teknolojisi ile üretilebilmesidir [Eriç vd., 1986].

Apartman Konut Mutfağı

Çeşitli konut uzmanlarının konutları sınıflandırma biçimleri, birbirinden farklılıklar gösterebilir. Sınıflandırmadaki farklılıklar tipoloji temelindeki çıkış noktalarına ya da kriterlerine göre değişmektedir. Bu kriterlerin, aile bireylerinin yaş ve dönemleri, konuttaki oda sayısı, konutu paylaşan aile sayısı, konut-arsa, konut-bahçe ilişkisi, konuttaki kat sayısı, koridorun yeri vb. şeklinde olması, konut tipolojisinin literatürdeki gelişim sürecini sergilemektedir [Dülgeroğlu, 1995]. Bu değişkenlerin çokluğu sınıflamada da farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada sözü edilen apartman konut kavramını; çok sayıda ailenin oturduğu, dört tarafı tamamen açık, dikeyde gelişen nokta blok şeklinde ifade etmek mümkündür [Hidayetoğlu, 2005].

Tarihsel süreç içerisinde; tarıma dayalı geleneksel yaşam koşullarının yerini, Endüstri Devrimi ile başlayan teknolojik, ekonomik, kültürel ve sosyolojik gelişmelerin dinamizmi ile çağdaş yaşam koşulları almıştır. Çağdaş yaşam işlev ayrımını öngörmektedir. Yemeğin mutfakta pişmesi, yemek odasında yenmesi, yatak odasında yatılması ve günlük yaşantının yaşama mekânında geçirilmesi gerekmektedir [Hacıbaloğlu, 1989].

Çağdaş yaşamın gereği olarak, konut mekânlarının servis, yaşama ve uyku bölümlerine ayrıldığı görülmektedir. Her bölüm çeşitli mekânları, her mekânda eylem ve eylem alanlarını gerektirmiştir. Eylemlere göre oluşturulan mekânlar; özel, yarı özel ve dışa açık olarak planlanmış, konutun bünyesinde yer almıştır [Yıldırım, 1999].

Yapılan araştırmalar, konutun aktif yaşama bölümlerini oluşturan yaşama ve servis mekânlarının sık aralıklarla ve en yoğun kullanıma sahip olduğunu göstermiş ve bu mekânların önem derecelenmesinde mutfakların ilk sıralarda yer aldığı ifade edilmiştir [Yıldırım, 1999].

Mutfak, konutun içerisinde başlıca çalışma alanlarından birisi olması, aile üyelerini bir araya getirmesi, yaşamın devamlılığını sağlaması bakımından önemli bir

mekândır [Gönen vd., 1990].

Mutfakta satın alınan yiyeceklerin depolanması, hazırlanması, pişirilmesi, araç gereçlerin temizlenmesi ve depolanması, servis, çöplerin atılması gibi faaliyetler yürütülür. Bunların yanı sıra mutfakta yemek yeme, çamaşır yıkama, ütü yapma, dikiş dikme gibi bazı yan faaliyetlerde yer alabilir. Bu faaliyetler, ailenin yapısına ve büyüklüğüne, sosyo-ekonomik durumuna, kültürel özelliklerine, alışkanlık ve geleneklerine, ayrıca konutun büyüklük ve özelliklerine bağlı olarak değişmektedir [Gönen vd., 1990].

Konut mutfakları sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak mekân ve donatılarında değişime uğramış [Resim 1.1] ve diğer mekânlar ile ilişkilerine, kullanım biçimlerine göre farklılıklar göstermiştir [Yıldırım, 1999].

Resim 1.1. Bir mutfak görünüşü

Problemin Tanımlanması

Konut mekânlarının kullanılabilir olmasının birinci koşulu mekânın kullanıldığı amaca uygun biçimde yapılmasıdır. Bu nedenle, kullanım amacını belirleyen

gereksinimler kapsamında mekânların işlevine uygun olarak tasarlanması gerekir. Arslan (2000) konut biçiminin, iç mekânın ve donatıların ilişkilerini ve sonuçta kullanıcılara etkisini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

"Mekân kabuğu ile iç mekân ve tamamlayıcı öğeleri (donatı) birbirleriyle ilişkili, birbirlerini etkileyen bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Konutun iç düzen özellikleri yapının oluşturulmasındaki ilkelere ve kullanıcının kişiselleşen istek ve amaçlarıyla uyum içinde olan, bir sistem bütünlüğünde ele alındığında son üründeki başarı oranı artmaktadır." [Aslan, 2000].

Mekânların beklentileri karşılayacak özellikte planlanması, mekânların kullanımını etkileyebilecek bir diğer faktördür. Bunun yapılabilmesi için de mimar ve iç mekân tasarımcısı ile kullanıcının iletişime girmesi gerekmektedir. Bu durum geleneksel Türk konutunun yapımında görülmektedir. Bektaş (1991), bir ustanın ağzından kullanıcı ile ilişkisini anlatmış ve ustanın kullanıcının özelliklerine ve isteklerine göre planlama yaptığını ortaya koymuştur [Bektaş, 1991]. Günümüzde ise artan konut ihtiyacına cevap verebilmek için yapılan konutlarda bu duruma rastlamak pek mümkün değildir. Bunun başlıca nedenlerinden bazıları hızlı nüfus artışı, ekonomik koşullar ve sosyo-kültürel değişimle ilgili sınırlamalardır. Bu nedenle özellikle apartman konutlarda her kullanıcı için bir tasarım mümkün olmamakta, varsayılan ihtiyaçlar doğrultusunda genel bir tasarım yapılmaktadır.

Konut mutfaklarına yönelik olarak yürütülen çok sayıda çalışma vardır. Bunlardan; Grandjean (1973), çalışma mutfaklarında alanın en az 8 m^2, yemek yeme mutfağı alanının en az 12 m^2, duvar ile masa arası geçiş alanının en az 40 cm, soğutucu önündeki eylem alanının en az 70 cm, fırın ile bulaşık makinesi önündeki eylem alanının en az 100 cm, uygun erişme yüksekliğinin 65-150 cm arasında olması gerektiğini belirtmiştir. Işık (1992), Ankara'da üç sosyo-ekonomik düzey (SED) konutlarında yaptığı araştırma sonucunda; OSED ailelerinin fiziki koşulları ve yaşam biçimlerinin ASED ailelerinden çok ÜSED ailelerine benzerlik gösterdiğini tespit etmiştir. Baytin (1980), konut ıslak mekânlarına ilişkin olarak, Türkiye'de ve diğer ülkelerde uygulanan standart ve performans kriterlerini karşılaştırarak, Türk insanının boyut, yaşam şekli ve diğer sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine

uygun standartlar geliştirmeye çalışmıştır. Neufert (1983), mutfakların planlanmasında dikkate alınması gereken faktörleri ve elemanları açıklayarak, en uygun mutfak genişliğinin 240 cm, mutfak tezgâh derinliğinin 60 cm, yemek yeme alanının 4 m^2, olması gerektiğini belirtmiştir. İmamoğlu (1986), alt sosyo-ekonomik düzey ailelerin, genelde yemeklerini oturma odasında yediklerini ve büyük çoğunluğunun (% 86) masa yerine yer sofrasını tercih ettiğini bildirmiştir. Gönen vd., (1990), Ankara'nın kırsal ve kentsel kesimlerinde bulunan konut mutfaklarının çalışma merkezlerindeki iş yüksekliğini, ev kadınlarının antropometrik ölçülerini tespit ederek optimum iş yüksekliğini belirlemişlerdir. Buna göre mutfakların tezgah, evye ve pişiricilerinin en uygun yüksekliğinin 89 cm, tezgah derinliğinin 40-73 cm, masa yüksekliğinin 67 cm, oturma yüksekliğinin 43 cm olması gerektiğini belirtmişlerdir. Yücel (1990), konut planlaması içinde mutfakların düzenleme ilkelerinin teknolojik gelişmelere bağlı olarak gösterdikleri değişimleri irdelemiş ve her geçen gün gelişmekte olan teknolojinin mutfak planlamasında dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Kalınkara (1990), Ankara'nın çeşitli semtlerinde bulunan orta sosyo-ekonomik duruma sahip 60-74 yaş grubuna giren kadınların mutfaklarında çalışma merkezlerine bağlı olarak çalışma yükseklikleri ve kadınların antropometrik ölçülerini belirlemiş; tezgah, evye ve pişirici yüksekliğinin 88,5 cm, tezgah derinliğinin 51 cm, masa yüksekliğinin 69 cm olması gerektiğini belirtmiştir. Sözer (1990), konut mutfaklarında kullanıcı gereksinimlerinin belirlenerek donatı elemanlarının planlanması gerektiğini bildirmiştir. Agat (1991), mutfağın konutun beslenme ile ilgili işlerinin yapıldığı bir servis bölgesi olarak, planlanmasında temiz ve pis su tesisatının önemli olduğunu ve rasyonel çalışma sırasına göre düzenlenmiş olmasının kullanıcıya zaman kazandırdığını, yemek alanının uygun ölçülerde olmasının yararlı olacağını bildirmiştir. Sayel (1993), günümüzde mutfağın sadece yemek yeme gereksinimlerini karşılayan bir mekân olmadığını, yaşam ile iç içe olduğunu ve diğer mekânlar ile bütünleştiğini belirtmiştir. Pak (1993), Türk mutfağında yöresel özellikleri, mutfakta yer alan eylemleri ve rasyonel çalışma sırasını, kullanıcıların boyutları ile donatı elemanlarını ilişkilendirerek, küçük mutfaklarda kullanılabilecek 'minimut' adını verdiği 'I' tipi mutfak modelini önermiştir. Phıpps (1996), mutfak mekânının yemek hazırlama, pişirme ve servis gibi eylemlerin yapıldığı bir iş merkezi haline dönüştüğünü ve bunun içinde donatı

elemanlarında modüler sistemi uygulamanın esneklik ve değişebilirlik açısından yararlı olabileceğini belirtmiştir. Ünügür (1997), mutfağın ergonomik çözümlenmesini donatı düzeni, çalışma düzlemlerinin boyutlandırılması ve depolama olarak üç odakta toplamıştır. Mutfak alanlarının düzenlenmesi, mutfak donatı elemanlarının tasarım ve boyutlandırılması, çalışma alan ve düzlemlerinin tanımlanması ve bunların boyutlarının tespit edilmesi, eylem alanlarının belirlenmesi ve rasyonel olarak düzenlenmesi gibi önemli planlama, yapım ve kullanım sorunlarının ancak ergonomik çözümlemelerle giderilebileceğini bildirmiştir. Yürekli (1997), mutfakların fonksiyonel kullanımında, konut tesisat sisteminin önemini belirterek, mutfağa temiz ve pis suyun getirilmesi-götürülmesi ve daha güçlü bir havalandırmanın yapılması gerektiğini bildirmiştir. Hızlan (1998), uygun bir mutfak tasarımının ergonomi, işlevsellik ve üstün kalite düzeyinin yanı sıra estetik değerlere sahip olması gerektiğini belirtmiş; sade ve ayrıntıya gidilmeden düzenlenmiş mutfağın kullanıcı mutluluğuna katkıda bulunacağını ifade etmiştir.

Yukarıda verilen çalışmalardan, tek tip olarak toplu bir şekilde üretilen konut mutfaklarının genel kullanıcı grubunun algı-davranışsal kalite gereksinimlerini ne ölçüde karşıladığının sorgulanmadığı anlaşılmaktadır. Teknolojiye ve sosyal gelişmelere bağlı olarak insan yaşamındaki hızlı değişim, kullanıcısı bulunduğu konut ve donatı elemanlarının özelliklerine bire bir yansımaktadır. Bu nedenle; sosyo-ekonomik düzeyleri (SED) farklı olan ailelerin yaşantıları ve konut kullanımlarının incelenmesi ile elde edilen bulguların yeni üretilecek konutlarda ve iç mekân düzenlemelerinde kullanılması çok büyük önem taşımaktadır [Işık, 1992].

Araştırma Hipotezi

Günümüzde artan konut ihtiyacını karşılamak amacıyla, özellikle orta sosyo-ekonomik düzey kullanıcılara hitap eden apartman konutların üretimi hızla devam etmektedir. Gelişen inşaat yapım teknolojisi ile inşa edilen apartman konutların mutfakları tek tip olmakta ve kullanıcılar daha çok müteahhit tarafından yaptırılan bir mutfakla karşı karşıya kalmaktadır. Buna göre;

1. Kullanıcılar aynı tipteki mutfak mekânını farklı algılayabilir ve yorumlayabilir.
2. Mutfakların tek tip olması kullanıcılar üzerinde; ilginç olmayan, sıradan bir mutfak izlenimine yol açabilir ve sonuçta memnuniyet düzeyine olumsuz etki yapabilir.

Bu çalışmada, yukarıda ileri sürülen hipotezleri test etmek için, Ankara'nın Eryaman ilçesi sınırları içerisinde bulunan aynı tipteki apartman konutlarının mutfaklarının iç mekân tasarımı kapsamında kullanıcıların istek ve memnuniyet durumları ile varsa şikâyetlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla ayrıntılı bir mutfak mekânını değerlendirme anketi hazırlanmış ve çoğunluğunu orta sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin oluşturduğu kullanıcılara uygulanmıştır.

Bu çalışmada 'Giriş' bölümünden sonra konu alanını oluşturan 'Genel Bilgiler', verilerin elde edilmesini sağlayan 'Araştırma Yöntemi' verilmiş, 'Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi' yapılmış ve 'Öneriler' de bulunulmuştur.

2. KONUT MUTFAKLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Mutfağın Tarihçesi

Mutfak, tarihsel gelişim süreci içinde, üretime dayalı eylemleri, özel araç-gereç ve donatısıyla gerek ekonomik ve teknolojik, gerekse sosyo-kültürel açıdan daima önemli bir rol oynamıştır. Yiyeceklerin hazırlandığı, pişirildiği, yenildiği ve saklandığı konut ıslak mekânı olarak tanımlanan mutfak, tarihi perspektif içinde ilginç gelişim aşamaları sergilemektedir [Ünügür, 1997].

Mutfağın tarihi, büyük ölçüde ısı kaynaklarının gelişimi ile bağlantılı olmuştur. Bu süreçte ocak önemli bir yere sahiptir [Giedion, 1994]. İnsanlığın ilk dönemlerinde, ateşin bulunmasından sonra her yaşam biriminin odağında ateş yanar durumda tutuldu. Yaşam grubunun ya da ailenin adeta simgesi olan ateş, besinleri pişirme, ısınma, aydınlatma ve vahşi hayvanlardan korunma gibi gereksinimleri yerine getiriyordu. Kaynağı ve her istendiği zaman elde edilmesine ilişkin gelişmelerle, ateş kutsallığını kaybetse de konut içindeki önemli ve anlamsal gücünü yitirmemiş, her zaman 'evin kalbi' olmayı sürdürmüştür [Ünügür, 1997].

Tek mekânlı konutlarda, hacmin ortasında yanan ateşten yararlanan insanlar, mekân sayısı artan konut kurgularında ateşin bulunduğu hacmi özelleştirerek ilk mutfağı tasarlamışlardır. Eski Yunanda, zengin evlerinin dışında ayrı bir bölüm olmayan mutfak aynı zamanda toplanılan ve oturulan bir mekân iken; Roma döneminde büyük salon yanındaki bölmelerden biri halini almıştır. Mezopotamya kültürlerinde mutfak yeraltında yapılmış, tavandan açılan pencere yardımıyla havalandırılması ve ışık alması sağlanmıştır [Ünügür, 1997].

Türklerde ise ocak, Geleneksel Türk Evinin 'mihenk taşı' olmuş, ocakta yemek pişirilmiş, hatta ocak öyle büyük yapılmış ki evin yaşlı ninesi ocağın içinde tahta oturağa oturup hem yemek hazırlığı yapmış, hem yemek pişirmiş, hem hamur yoğurup yufka yapmış, hem de evdeki diğer işlere nezaret etmiştir. Isınma ocakla sağlanmış, ocak başı ev halkının toplanma yeri olmuş, günün yorgunluğu ocak

başında giderilmiş ve kutsal bir kişilik kazanmıştır. Ocağın devamlı yanık tutulması ailenin ebediyen yaşayacağına işaret sayılmıştır [Hacıbaloğlu, 1989].

Farklı kültürlerde, farklı görünümler sunan mutfağın gelişim sürecinde önemli aşamalar elektrik, su ve hava gazı tesisatı gibi konut kolaylıklarıyla gerçekleşmiştir. Endüstrileşme hareketinden önce kırsal ve kentsel tüm halk konutlarında mutfak ve yaşama odası tek bir mekânda çözümlenmiştir [Agat, 1991]. Endüstri devrimi ile yoğunlaşan kentsel yaşamda oluşan sağlıksız koşullar zamanla düzeltilmiştir; özellikle su ve hava gazının girmesiyle mekânsal kurgu dramatik bir biçimde değişmiştir. Yemek pişirmek için ocak yakmak gereğinin kalmaması ve hava gazının yanlış kullanımının getirdiği ölüm ve yangın tehlikeleri nedeniyle oturma eylemlerinin başka mekânlara taşınması mutfağın küçülerek bir servis bölümü haline gelmesine neden olmuştur [Ünügür, 1997].

Günümüzün ekonomik koşulları, mutfakta yardımcı eleman kullanmayı ve bunlara yapılacak ödemeyi çok güçleştirdiği gibi kadınların daha fazla öğrenim görmesi ve giderek daha fazla iş hayatına katılması, mutfağı evin hanımının her gün saatlerce çalıştığı bir yer olmaktan çıkarmaya, mutfakta iş yaptığı saatlerde aile hayatından kopmasını önleyecek duruma getirmeye zorlamıştır [Agat, 1991]. Mutfak, kadının mutlak egemenlik alanından çıkarak; tüm aile bireylerinin kullanabileceği uygun boyut, alan ve düzenlere kavuşmuştur. Günümüzdeki teknolojik gelişmeler ve hazırlama, pişirme, saklama, atık atma eylemlerinde kullanılan donatıların ve tesisat sistemlerinin getirdiği yeni olanaklar ile temiz, kokusuz bir nitelik kazanan mutfak; sosyal bütünleşme ve esneklik gereksinmelerini karşılamak üzere sadece şekilsel değil kavramsal bir dönüşüm göstermektedir [Ünügür, 1997].

2.2. Mutfağın Konut ile İlişkisi

Mutfak; içinde yiyecek maddeleriyle çalışıldığından, yiyeceklerin hazırlanmış veya hazırlanmamış olarak depolandığı bir mekândır. Bu özellikleri ile mutfaktaki yiyeceklerin çabuk bozulmasını önlemek için konut tasarımında mutfağın yönü önemlidir. Mutfakların güneş alan yönlerde bulunması sakıncalıdır [Agat, 1991].

Önceki uygulamalarda; mutfağın, giriş kapısı ve yemek odası ile bağlantılı olması istenirdi. Buna göre mutfağın konut içindeki yerinin uygun olacağı kabul edilirdi. Fakat günümüzde kullanıcıların yaşam biçimi sürekli değişim içerisinde olduğundan, konut içerisinde yer alan eylemler ve eylem alanları bilimsel olarak incelenmiş, mutfakların diğer mekânlar ile ilişkileri saptanmış ve bu ilişkiler derecelenerek sıraya dizilmiştir [Agat, 1991].

Mutfağın aile bireyleriyle olan ilişkisinde yemek masası ile olan bağlantısı önemlidir. Burada; yemeklerin ve tabak, bardak gibi gereçlerin taşınmasında kolaylık sağlanmalı, uzun ve kıvrımlı yollardan kaçınılmalıdır. Kullanıcıların bedensel yorgunlukları dikkate alınarak dolaşım alanlarını kısaltmak yararlı olacaktır. Yemek masası çocukların ders çalışma ve oyun oynama yeri olarak da kullanıldığından, mutfaktan burası kontrol edilebilmelidir. Evin hanımının bir kısım yemek hazırlık işlerini yemek masasında yapması nedeniyle masanın mutfağa yakın olması yararlı olacaktır [Agat, 1991].

Mutfağın koku, gürültü vb. nedenlerden dolayı, konutun diğer mekânlarından ayrılması gerekirse de, ailenin yaşadığı mekânlarla görsel ve işitsel açıdan bağlantısının olması istenir [Arcan ve Evci, 1992].

Mutfak ile yaşama mekânındaki yemek yeme eylem alanı arasında bağlantı sağlayan servis penceresi sadece taşıma kolaylığı sağlar. Görsel bağlantı için böyle bir servis penceresi yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı mutfak ile yemek yeme alanının birbirinin yanında ve doğrudan bağlantılı olması istenir [Arcan ve Evci, 1992].

1978 yılında Berlin Teknik Üniversitesinde Myra Wahrhaftig tarafından yapılan doktora tezinde, yapılacak her sosyal konutun merkezinde yemek yeri ve yaşama mekânı ile bütünlük sağlayan büyük bir mutfak önerilmektedir. Bu mekânın büyüklüğü aile bireylerinin topluca yapacakları eylemlere olanak sağlayacaktır. Günümüzde mutfak-yemek masası bağlantısından sonra ikinci sırayı mutfak-çocuk odası bağlantısı almaktadır. Özellikle küçük yaşta ve okul çağında çocukları olan ailelerde, ev kadınının mutfak ile çocuk odalarının arasındaki git gel hareketinin

önemi Meyer Ehlers'in araştırmalarında da saptanmıştır. Bu çalışmaya göre iki mekan arasında günde ortalama 8-9 defa git gel eylemi gerçekleşmektedir. Mutfak ve çocuk odası arası istenen mesafe 5 m olarak önerilmektedir [Agat, 1991].

Mutfak ile konut girişi bağlantısının rahat ve kısa mesafeli olması gerekir. Mutfağa taşınan erzakların konutun içinde fazla dolaştırılmadan doğruca mutfağa götürülüp yerleştirilmesi gerekir [Yıldırım, 1999]. Mutfak ile balkon, teras, loca vb. arasında doğrudan doğruya bir bağlantının varlığı, hem evin hanımının mutfak ve ev işlerinin bir bölümünü açık havada yapma, hem de çocuklarını gözetleme olanağını sağlar. Açık mekânların yaşama mekânına doğrudan bağlantılı olması iyi bir çözümdür [Agat, 1991].

2.3. Diğer Mekânlar ile İlişkilerine Göre Mutfak Tipleri

Konut mutfakları diğer mekânlar ile ilişkilerine ve içinde yer alan eylemlere göre üç değişik tipte düzenlenirler. Kullanım biçimine göre oluşturulan bu mutfaklar, mekânın özelliklerine ve kullanıcı gereksinimlerine bağlı olarak planlanır [Yıldırım, 1999].

2.3.1. Kapalı çalışma mutfağı

Kapalı çalışma mutfakları yaşama alanını içermez [Grandjean, 1973]. Sadece, mutfak işleriyle ilgili eylemlerin gerçekleştirildiği bir mekândır. Bu eylemler, yemek hazırlığı, pişirme, yıkama ve depolama gibi ana eylemlerdir. Bu tip mutfaklar yemek hazırlama eylemleri dışındaki eylemleri kapsamadığından bilinçli olarak, kullanış kolaylığı açısından küçük tutulmuştur [Arcan ve Evci, 1992].

2.3.2. Yemek yeme mutfağı

Kapalı çalışma mutfaklarına, yemek yeme alanı ilavesiyle oluşturulan mutfak tipidir [Baytin, 1980]. Günümüzdeki toplum yapısı ve çalışma koşulları nedeni ile tüm aile bireylerinin konut dışında geçirdiği saatlerinin fazlalığı ve evde geçen sürenin azlığı,

aile bireylerini bir arada olmaya itmektedir. Bu nedenle, batı ülkelerinde bu tür mutfaklar daha çok tercih edilmeye başlamıştır. Bu tip mutfaklarda yemek yeme eyleminin de yer alması, yaşama mekânındaki yemek masasında yemek yenildiğinde ortaya çıkan, fazladan çalışma ile fazla dolaşım gerektiren hizmetten dolayı zaman ve enerji kaybı gibi olumsuzlukları azalttığından, çalışan aileler için en olumlu çözümlerden biri olmaktadır. Burada kısa sürede ve kolay bir şekilde kahvaltı-yemek yeme eylemi en az enerji kaybı ile gerçekleştirilmektedir. Bu mutfaklarda yemek masası da yer aldığından bir kapı ile teras veya balkona çıkıldığında doğa manzarasından yararlanılarak, dış mekânın da kullanımı ile işleve bağlı kullanış değeri daha da artırılabilir [Agat, 1991].

2.3.3. Açık çalışma mutfağı

Açık mutfaklarda ailenin yaşama mekânı ile mutfak bir mekân bütünlüğü sağlayacak şekilde ele alınır. Açık mutfakta yemek yeme mutfağının aksine olarak birinci derecede önemli olan eylem grubu, oturma ve yemek yeme eyleminin birlikte ele alınmış olmasıdır. Mutfak içi eylemleri ikinci derecede yer almış, esas mekân; yemek yeme ve oturma alanlarına ayrılmıştır [Agat, 1991]. Yaşama mekânında bir niş şeklinde yer alan mutfak, gerektiğinde bir perde veya sürme kapı düzeni ile mekândan ayrılabilmektedir.

1930 yıllarında Avrupa'da tasarlanan sosyal konutlarda çok sık uygulama alanı bulan açık mutfaklar, yaşama ve mutfak eylemlerini bütünleştirmiştir. İlk olarak Frankfurt' ta on bin adet sosyal konutta uygulama alanı bulmuştur. Fakat zaman içerisinde yerini kapalı mutfağa bırakmıştır [Alyanak, 1997]. Oysa bugün, mutfaklar sadece yemek gereksinimlerini karşıladığımız mekânlar değil, yaşamın bütün hareketliliği ile devam ettiği bir yaşama ortamı olarak düşünülmektedir [İldemir, 1997].

2.4. Biçimlerine Göre Mutfak Tipleri

Mutfaklar çalışma yüzeylerinin düzenleniş biçimine göre; I, L, U, Koridor tipi ve Özel mutfak gibi değişik tiplerde düzenlenebilir [Agat, 1991].

2.4.1. ‘I’ tipi (tek duvar) mutfak

Önemli mutfak işlevleri bir tezgâhta toplanmış ve tezgâh bir duvar boyunca düzenlenmiştir. Tek taraflı tezgahın yanları ile tezgah arası dolaşımı 110-130 cm’den fazla olduğundan mutfak genişliği 240 cm altına düşürülebilmektedir. Bu tiplerde pencereler dar kenarda yer alırken, tezgâh uzun duvar boyunca yerleştirilmektedir [Arcan ve Evci, 1992].

Konut mutfaklarında, ‘I’ tipi mutfak 350 cm uzunluğa sığdırılabilmektedir. Bu tipler, açık mutfaklarda rahatça kullanılabilecek durumdadır [Agat, 1991].

Yeterli boyutlara sahip olan açık çalışma mutfağında donatı elemanları yerleştirilirken, planlanan alana bir yemek masası ve sandalye koyulması yaralı olur. ‘I’ tipi bir mutfakta genellikle yan cepheden alınan doğal ışık tezgâh uzadıkça yeterli olmayabilir [Agat, 1991].

2.4.2. ‘L’ tipi mutfak

Çalışma yüzeylerinin birbirine dik iki duvar boyunca sıralandığı mutfak tipi olup, çalışma üçgeni bölünmez ve boş olan köşe bir yemek yeme alanına dönüştürülerek kullanılabilir [Baytin, 1980]. Tezgâh köşesi hazırlık işlerinde kullanışlı olmadığından, çoğunlukla evye damlalığı köşeye getirilir. Bu durumda damlalığın sol tarafından ikinci hazırlama tezgâhı başlar. Bu tezgâh mutfak genişliğince devam edebilir. Pencere önüne gelen kısımlar aydınlık bir hazırlama bölgesi olur [Agat, 1991].

Evye bölgesinin doğal ışıktan yararlanabilmesi ve L’ nin kenarlarının birbirine yakın boyutlarda olabilmesi için, ocak ile evye L’ nin birer köşesine yerleştirilir. Evyenin sağ tarafında kalan tezgâh bölgesi bulaşık depolamada yararlı olabilir. L’ mutfağının yemek mutfağı haline gelebilmesi için kareye yakın bir form alması gerekmektedir. Bu form daha iyi bir mekan etkisi vermektedir (Resim 2.1). L’ tipi mutfak, ada tipi mutfaklarda da uygulanabilir. L’ mutfağın sakıncası, köşenin özel çözüm gerektirmesidir [Agat, 1991].

Resim 2.1. ‘L’ tipi yemek mutfağı

2.4.3. ‘U’ tipi mutfak

Çalışma yüzeylerinin üç duvar boyunca sıralandığı mutfak tipidir. Çalışma merkezleri birbirine yakın olmakla birlikte, çalışma üçgeni bölünebilir özelliktedir (Baytin, 1980). Genellikle büyük mutfaklarda uygulanır. Fazla çalışma yeri ve dolap hacmi içerir. Dolap köşeleri özel çözüm gerektirir [Yıldırım, 1999].

Şayet paralel diziler arasındaki mesafe yeterli ise, servise hazırlama tezgâhındaki çekme bir masa ile kahvaltı yeri kazandırabilir. Evye-ocak ikilisi bir dizide veya pencere önünde yer alabilir. Böylece esas çalışma bölgeleri arasında gidiş-geliş yolları bir doğru veya bir üçgen çizer [Agat, 1991].

2.4.4. Koridor (paralel) tipi mutfak

Çalışma yerlerinin birbirine paralel iki duvarında da donatı elemanları bulunan bu mutfak tipinde kullanılmayan köşe yoktur. ‘I’ tipi mutfaklara göre geriye dönüş hareketleri nedeniyle kullanış yönünden daha yorucudur [Baytin, 1980]. Bu nedenle

esas çalışma yerini bir duvara yakın yerde toplamak daha doğru olur. Soğutucunun solunda geniş tezgâhın bulunması kullanış kolaylığı sağlar [Agat, 1991].

2.4.5. Özel mutfaklar

Özel mutfaklar yukarıda sıralanan mutfak tiplerinin dışında kalan 'U' tipi mutfakta donatıların içeri bükülmesiyle oluşan 'G' şeklinde ya da 'L' veya 'U' şeklindeki mutfakların ortasında ada şeklinde düzenlenir. Diğer tiplere oranla daha fazla alan gerektirir [Arcan ve Evci, 1992].

2.5. Konut Mutfağında Yer Alan Eylem ve Eylem Alanları

Konut mutfağı, aile bireylerinin yemeklerinin hazırlanması esnasında gereken işlemlerin yapıldığı bir atölye gibidir. Ana eylem grubu, dışarıdan hammadde şeklinde veya hazır olarak getirilen katı ve sulu gıdaların yenmeye ve içmeye hazırlanması için yapılan eylemlerden oluşur [Agat, 1991].

Konut mutfağındaki eylemlerinin başarısı, değişik eylemlerin ve bunların alt bölümlerinin eşgüdümünü gerektirmektedir. Konut mutfağındaki eylemler ve bunların alt bölümleri Şekil 2.1'de belirtilmiştir [Baytin, 1980].

Çizelge 2.1. Konut mutfağında yer alan eylemler [Baytin, 1980]

Hazırlama (1)	**Pişirme (2)**	**Servis (3)**
* Çözme-açma * Soyma * Ayıklama * Kesme-doğrama * Tartma * Ölçme * Karıştırma	* Fırında pişirme * Kaynatma * Kızartma * Izgara	* Yemeği sıcak tutma * Yemek takımlarını hazırlama * Tabaklara doldurma
Yemek yeme (4)	**Yıkama (5)**	**Depolama (6)**
* Masayı hazırlama * Yemek yeme * Masayı kaldırma	* Bulaşıkları biriktirme * Atıkların çöpe atımı * Yıkama-durulama * Kurutma	* Yiyecek maddelerini depolama * Kap-kacak depolama * Servis takımlarını depolama * Elektrikli aletleri depolama * Temizlik maddelerini depolama

Yukarıda verilen temel eylemlerin yanı sıra, aile yapısına ve büyüklüğüne, sosyo-ekonomik durumuna, kültürel özelliklerine, konutun büyüklük ve özelliğine bağlı olarak bazı yan eylemler konut mutfaklarında yer almaktadır [Yıldırım, 1999].

Bunlar;

* Ara yemeklerin yenmesi
* Radyo-TV. İzleme
* Küçük çocuk ve bebekleri besleme
* Çocukların ders çalışması ve oyun oynaması
* Çamaşır yıkama, ütü yapma ve dikiş dikme

2.5.1. Yemek hazırlama alanı

Hazırlama bölgesinde asıl eleman tezgâhtır. Evye ile ocağın arasındaki hazırlama tezgâhı, mutfaktaki en önemli çalışma yüzeyidir. Bu tezgâh soğutucu, kap-kacak ve yiyecek maddelerinin depolandığı mekâna yakın olarak düzenlenir [Baytin, 1980]. Hazırlama tezgâhına yakın olacak şekilde suya gereksinim vardır. Tezgâhın soluna konulan bir evye ihtiyacı giderir. Çeşitli eylem gruplarının çalışma zamanları birbirinden farklı olduğundan, aynı alanların ayrı zamanlarda çeşitli amaçlar için kullanılması ekonomi sağlar. Böylece yemek hazırlama tezgâhı, bulaşık yıkama eyleminde bulaşık toplama tezgâhı olarak da kullanılabilir.

Bu tezgâhın altında çatal, kaşık, bıçak vb. ufak gereçler için bir çekmece, tencere ve tavalar için bir alt dolap, tezgâh üstünde kol yakınlığında baharatlar, çay ve kahve için raf, ayrıca kuru gıdalar, elektrikli aletler için üst dolaplar yararlı olur. Çöp kovası evyenin altına yerleştirilebilir [Agat, 1991].

Hazırlama tezgâhı evye ile ocağın arasında ve aynı yükseklikte yapılır. Bu yükseklik rahat çalışma pozisyonuna göre saptanır. Mutfakta oturarak çalışabilecek ayrı bir tezgâh yoksa tezgâhtan masa yüksekliğinde olacak şekilde dışarı çekilebilecek bir çalışma tablası, tabure veya sandalyede oturarak çalışma olanağı verir. Genellikle

hazırlama işleri iki türlüdür: Bunları kısa ve uzun süreli diye adlandırılabilir. Uzun süreli çalışma için evyenin solunda ikinci bir hazırlama yeri, mutfak işlerinde aileden bir diğer kişinin daha yardımcı olmasını sağlar [Agat, 1991].

2.5.2. Yemek pişirme alanı

Yemek pişirme alanının asıl elemanı ocaktır. Hazırlama işleminden sonraki pişirme eylemi için kullanılacak pişirme elemanının yakınında, pişirme ile ilgili tüm malzemelerin bulunması gerekmektedir [Eser, 1952].

Hazırlama tezgâhının soluna evye, sağına ocak konulabilir. Ocağa yakın duvarda kepçe takımının ve tutacakların asılı olması kolaylık sağlar. Pişirmede genellikle altı fırın olan ocaklar kullanılmaktadır. Fırının eğilerek kullanılması nedeniyle, bu gün fırın ve ocak birbirinden ayrılmış, ocak tezgâh üstüne alınmış, fırın ise göz hizasına alınarak boy dolaplarının içerisine yerleştirilmiş ve kullanımı kolaylaştırılmıştır. Son yıllarda ocak duvar dibinden alınarak, mutfağın orta kısmında ada tipi mutfak uygulamaları başlamıştır. Amaç gidiş geliş yollarını kısaltmak ve değişen yaşam koşullarına uygun olarak, ocakta bütün aile bireylerinin bir arada yemek pişirmesine olanak vermek, bir servis mekânı olan mutfağın diğer mekânlar ile bağlantısını kolaylaştırmak, mutfağı da bir yaşama bölgesi yapmaktır. Mutfağın ortasında adanın üstünde yükselen davlumbaz da mekânda plastik bir etki yaratmaktadır [Agat, 1991].

2.5.3. Servis hazırlığı alanı

Uzun süreli yemek hazırlıkları için oluşturulan ikinci tezgâh, servise hazırlama bölgesi olarak da kullanılabilir. Servis takımları ve tabaklar tezgâha yakın üst dolaplarda yer alır. Mutfak küçük ise ikinci bir çalışma alanı olamayacağından evye ile ocak arasındaki tezgâh servis alanı olarak kullanılabilir [Yıldırım, 1999].

Yemek hazırlığı, sofranın kurulması ve kaldırılması sırasında soğutucu ile ilişkiler vardır [Agat, 1991]. Şayet pişirme alanı ile yemek yeme alanı birbirinden uzak ise hareketli bir servis masası faydalı olabilir [Baytin, 1980].

2.5.4. Bulaşık yıkama alanı

Bulaşık yıkama alanının asıl elemanları evye ve bulaşık makinesidir. Genelde bulaşık makinesi damlalığın altında yer alır. Evyenin her iki tarafında da tezgâh uzantısı varsa bulaşık yıkama bölgesini tamamlar [Agat, 1991]. Bulaşık yıkama elemanının yakın çevresinde, kırılacak eşyalar, sofra takımları, kap-kacak vb. ile çöp kutusu için depolama alanına ihtiyaç vardır. Bulaşık yıkama alanının, yemek yeme alanına yakın olması gerekir. Çalışma tezgâhı ile evye arasındaki ilişkiler dikkate alınarak düzenlemeler yapılmalıdır [Baytin, 1980]. Konut mutfağının işleve uygun olabilmesi için donatı elemanlarının uygun bir şekilde düzenlenmesine gerek vardır. Evye, ocak-fırın ve hazırlama tezgâhı arasındaki uzaklıklar olabildiği kadar birbirine yakın olmalıdır [Arcan ve Evci, 1992].

Etkin bir çalışma için adımdan dolayısıyla insan enerjisinden ve zamandan tasarruf sağlamak için en çok kullanılan donatı elemanları olan evye, soğutucu ve pişiricinin bir üçgenin köşelerini oluşturması gerekir. Bu üçgenin biçimi ve çevresi mutfağın kullanışlılığı açısından iyi bir göstergedir [Gönen vd., 1990).

Uygun çalışma sırasına göre soldan sağa doğru evye, hazırlama tezgâhı ve ocak dizisi oluşur. Bu, mutfağın esas elemanlarından oluşan bir dizidir. Bu diziye uygun koşullarda soğutucu, ikinci çalışma tezgâhı, alt ve üst dolaplar, kahvaltı veya yemek yeri eklenir. Konutun ve ailenin büyüklüğü, mutfağın konut içindeki konumu ve diğer mekânlar ile seçilen bağlantı biçimi, gelenekler ve olanaklar mutfak tasarımını etkiler. Farklı durumlar için ayrı özellik taşıyan doğru bir mutfak tasarımı yapılabilir. Bütün konut mutfakları için geçerli bir tek doğru çözüm yoktur [Agat, 1991].

2.6. Konut Mutfağında Yer Alan Donatı Elemanları ve Özellikleri

Günümüz konut mutfaklarında donatı elemanları iki yatay bölgede düzenlenmiştir. Birinci düzenlemede; zeminden yaklaşık 85-90 cm yükseklikte ve 50-65 cm derinlikte evye dolapları, kapaklı ve çekmeceli dolaplar, köşe ve kenar bitiş dolapları, fırınlı ocaklar, bulaşık makineleri, çalışma tezgahı, bir veya daha çok gözlü

çöp öğütücü evyeler, bataryalar gibi yer donatı elemanları bulunmaktadır. İkinci düzenlemede; tezgahtan yaklaşık 40-60 cm yüksekte duvara monte edilen yaklaşık 30-35 cm derinliğinde, 40-95 cm yüksekliğinde kapaklı ve camlı vitrin dolapları, köşe ve kenar bitiş dolapları, bardaklık, baharat rafı ve aspiratörler gibi üst (duvar) donatı elemanları bulunmaktadır. Dikey düzenlemede ise; bu iki yatay bölge donatı elemanlarını birleştiren yaklaşık 50-60 cm derinliğinde, 195-240 cm yüksekliğinde kapaklı, çekmeceli ve açık raflı boy (kiler) dolapları, göz önü fırınlar, mikro dalgalar gibi yüksek donatı elemanları bulunmaktadır [Yıldırım, 1999].

2.6.1. Asma (Üst) dolapları

Üst dolaplar yerden yaklaşık 125-150 cm yükseklikte duvara monte edilen, 30-35 cm derinliğinde, 40-95 cm yüksekliğinde ve genişlikleri ise mutfağın özelliklerine göre değişen duvar dolaplarıdır. Pişiricinin üstüne gelen aspiratör veya davlumbaz dolapları yaklaşık 60,5 cm genişliğindedir. Genellikle evye dolaplarının üst kısmında cam kapaklı vitrin dolapları bulunmaktadır [Yıldırım, 1999].

Üst dolaplar tabak, bardak gibi servis gereçleri ve bakliyatların depolanması için kullanılmaktadır. Fakat erişme noktasının üzerinde kalan raflarda az kullanılan servis gereçleri depolanmaktadır. Üst dolaplar kapaklı ve açık raflı olarak düzenlenirler [Yıldırım, 1999].

2.6.2. Yer dolapları

Yer dolapları, zemin ile tezgah arasında yaklaşık 85-90 cm yüksekliğinde, 50-65 cm derinliğinde ve genişliği ise kullanılan mutfağın özelliğine bağlı olarak değişen, eşya ve gıdaların depolandığı, bazalı ve ayaklı dolaplardır. Yer dolaplarının yüksekliğinin belirlenmesinde kullanıcı boyutları yanında, bulaşık makinesi, fırınlı ocak gibi donatı elemanlarının yükseklikleri de önemlidir [Yıldırım, 1999].

Genellikle kapaklı, çekmeceli ve raflı olarak düzenlenen yer dolapları, yatayda evye, batarya, set üstü ocak gibi elemanları üzerinde bulunduran tezgâh için oldukça

önemlidir. Evyenin bulunduğu dolap içerisinde çöp kutusu, elektrikli aletler, havluluk, temizlik maddeleri, çekmecelerde çatal, bıçak, kaşık takımı, kapaklı dolaplarda kuru bakliyat, çay, şeker, un, yağ, az kullanılan tencere, tava gibi gereçler depolanmaktadır [Yıldırım, 1999].

2.6.3. Boy (Kiler) dolapları

İki yatay bölgede bulunan üst ve yer dolaplarını birleştiren, yükseklikleri üst dolabın tepe noktası hizasında olup; yaklaşık 195-245 cm yüksekliğinde, 50-60 cm derinliğinde, kuru bakliyat, şişe ve cam kavanoz gibi yiyeceklerin depolandığı kapaklı, çekmeceli ve açık raflı yüksek dolaplardır. Ayrıca göz önü ve mikro dalga fırınlar, boy dolaplarının içerisine yaklaşık 85-90 cm yükseklikte yerleştirilirler [Yıldırım, 1999].

2.6.4. Köşe dolapları

Genellikle 'L' ve 'U' şeklindeki mutfaklarda üst ve alt dolapların köşelerinde kullanılan açık raflı ve kapaklı olarak düzenlenen dolaplardır. Bu tip mutfakların düzenlenmesinde güçlük yaratan köşeler, özel geliştirilmiş köşe üniteleri ile giderilmeye çalışılır. Mutfak köşe dolaplarında, aspiratör, davlumbaz, evye, set üstü ocak gibi elemanlar da kullanılabilmektedir [Yıldırım, 1999].

2.6.5. Kenar bitiş dolapları

Üst, alt ve boy dolaplarının en dış kısmındaki kenarında düzenlenen kenar bitiş dolapları, açık raflı ve kapaklı olarak üretilirler. Açık raflı kenar bitiş dolaplarında çiçek, vazo gibi süs eşyaları sergilenmektedir. Kapaklı olanlar ise kiler dolabı gibi kullanılmaktadır [Yıldırım, 1999].

2.6.6. Özel amaçlı dolaplar

Konut mutfaklarında yaygın kullanımı olmayan bar, panjurlu dolap, T asma ve yer üniteleri gibi özel amaçlar için üretilen dolaplardır [Yıldırım, 1999].

2.6.7. Tezgâhlar

Yer dolapları üzerine monte edilen çalışma tezgâhları, üzerinde yemek hazırlıklarının yapıldığı, ateşten indirilen sıcak tabanlı tencerelerin konulduğu, çeşitli kesici aletlere maruz kalan önemli bir çalışma bölgesidir. Tezgâhlar üzerinde gerçekleştirilen eylemler dikkate alındığında çizilme, aşınma, lekelenme gibi etkilere maruz kaldığından tezgâh üstü malzemelerin seçiminde performans kriterleri önem kazanmaktadır [Yıldırım, 1999].

Mutfak tezgâhlarında doğal taşlar, masif ağaç ve ağaç türevi malzemeler, seramik, çelik gibi geleneksel malzemelerin yanında son zamanlarda mekanik, fiziksel ve kimyasal etkiler karşısında direnci yüksek ve dekoratif görünüşlü sentetik malzemeler kullanılmaktadır [Söğütlü, 1998].

Çalışma tezgahları; pişirici, soğutucu ve evye gibi donatı elemanları arasında yer alacak ise yüksekliklerinin bu elemanlarla aynı olması için yaklaşık 85-90 cm yükseklikte ve 60-65 cm derinlikte tasarlanırlar [Yıldırım, 1999].

2.6.8. Kapaklar

Mutfak dolaplarında kullanılan kapaklar çalışma biçimlerine göre dönerek açılan, sürme ve stor kapak olarak sınıflandırılır. En yaygın kullanılan türü dönerek açılandır. Bu kapaklar, dolap gövdesine genellikle tas menteşe ile bağlanmaktadır. Sürme ve stor kapaklar ise dolap gövdesine açılan kiniş içerisinde çalışmaktadır. Sürme ve stor kapaklar çalışma esnasında yer kaplamadıkları için dar alanlarda tercih edilirler. Mutfak dolaplarının estetik açıdan en önemli elemanları olan kapaklar çok çeşitli renk, desen ve biçimde olup, değişik malzemeler kullanılarak hazırlanır [Yıldırım, 1999].

2.6.9. Taçlar ve ışık bantları

Taçlar ve ışık bantları üst dolaplarda kullanılırlar. Asma dolapların üst kısmına monte edilen taçlar geniş ve dar olmak üzere iki değişik türde uygulanır. Geniş taçlar

asma dolaplardan çıkıntı yapar ve bu çıkıntıya spot lamba yuvası açılarak tezgâhların aydınlatılması sağlanabilir. Asma dolapların alt kısmı göz hizasına geldiğinden, dolap altına takılacak olan aydınlatma elemanlarından gelen ışığın gözü rahatsız etmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle dolabın alt kısmına ışığı gizleyen bant takılır ve tezgahta lokal aydınlatma ile rahat çalışma imkanı sağlanabilir [Yıldırım, 1999].

2.6.10. Yemek masası ve sandalyesi

Günümüz konut mutfaklarının çoğunluğunda köşe yemek grubu görülmektedir. Bu yemek grubu, genellikle mutfak mekânının kullanımına engel olmayacak bir yerde masa, sandalye ve köşe oturma elemanı olarak planlanır. Masa, sandalye ve köşe oturma elemanları, mutfakları işlevselleştiren ve çeşitlendiren elemanlardır. Mutfakta çalışma ve yemek yeme esnasında oturma ihtiyacını karşılayan sandalyeler, genelde düz hatlı, az yer kaplayan, genişlik, derinlik ve yüksekliği yaklaşık 45 cm tasarlanan oturma elemanlarıdır. Masalar bağımsız bir eleman olarak düzenlendikleri gibi, tezgâhın bir bileşeni olarak da tasarlanabilirler. Oval, kare, dikdörtgen, yuvarlak biçimlerde üretilen mutfak masalarının yükseklikleri 72-76 cm arasında değişmektedir [Yıldırım, 1999].

2.6.11. Ocak ve fırınlar

Konut mutfaklarında hazırlanan çeşitli yiyeceklerin pişirilmesinde kullanılan ocak ve fırınlar önemli bir yere sahiptir. Tarihsel gelişim süreci içerisinde önemli bir değişim yaşayan bu elemanların en yaygın kullanımı ocak+fırın kombinasyonudur. Günümüzde ise ocak+fırın modellerinin yanı sıra teknolojik yenilikler içeren ve işlev ayrımını öngören set üstü ocaklar, göz önü fırınlar geliştirilmektedir. Ocaklar, tezgâh üstüne gömme olarak tasarlanmakta, fırınlar ise çalışma tezgâhı altına veya göz hizasında boy dolaplarının içerisine yerleştirilmektedir [Yıldırım, 1999].

2.6.12. Soğutucular

Gıda maddelerinin depolanmasında kullanılan ve uzun süre bozulmadan saklanmasını sağlayan soğutucular, çok çeşitli özellikte ve boyutlarda üretilmektedir.

Genelde mutfak donatı elemanlarından bağımsız olarak düşünülen soğutucular, günümüzde tezgâh altı ve boy dolaplarının içerisine de gömme (ankastre) olarak yerleştirilebilmekte ve donatı elemanlarıyla estetik açıdan bir bütünlük sağlamaktadır. Günümüz mutfaklarının büyüklüğüne ve kullanıcı sayısına göre tercih edilen soğutucular, tek kapaklı, iki kapaklı, çekmeceli ve normal, derin dondurucu özelliklerine sahiptir [Yıldırım, 1999].

2.6.13. Aspiratörler

Aspiratörler, mutfaklarda kullanılan pişiriciden kaynaklanan veya yemek pişirme esnasında oluşan duman, koku, buhar ve ısınan havayı dışarı atmak için kullanılırlar [Özerdim, 1991]. Aspiratörler, çalışma mekanizmalarına bağlı olarak bacalı ve bacasız olmak üzere iki şekilde bulunurlar. Bacalı sistemde farklı hızlarda çalışan bir motor, kokuları ve dumanı çekerek içindeki mekanik filtreden geçtikten sonra çelik ya da alüminyumdan yapılmış bir bacadan dışarı verir. Bacasız sistemde ise tozları temizleyen bir filtre daha vardır. Bu filtrenin değiştirilmesi ve temizlenmesi gerekir. Aspiratörler, ocak üstündeki dolaba üç değişik tip de monte edilirler. Bunlar, dolabın altına monte edilen, dolabın içine gömülen (ankastre), davlumbaz tipli bacası ile dolaplar arasına monte edilen aspiratörlerdir [Yıldırım, 1999].

2.6.14. Bulaşık makineleri

Bulaşık makineleri, kirlenen mutfak gereçlerinin, su ve temizlik maddeleriyle yıkanmasını sağlayan elemanlardır. Günümüz yaşam koşullarında ev hanımlarının da çalışma hayatına katılması sonucu bulaşık makinelerinin kullanımı hızla yaygınlaşmaktadır. Değişik program özelliklerine sahip bulaşık makineleri genellikle tezgâh altına yerleştirilmektedir [Yıldırım, 1999].

2.6.15. Evye ve bataryalar

Çelik, emaye ve sentetik malzemelerden üretilen mutfak evyeleri, bulaşık ve sebzelerin yıkandığı işlevsel elemanlardır. Evyeler tek gözlü, çift gözlü olmak üzere

çok değişik biçimlerde üretilmektedir. Yıkama esnasında çıkan çöpleri öğütmek için evyelerin alt kısmına çöp makineleri de yerleştirilebilmektedir. ‘L’ ve ‘U’ şeklindeki mutfaklarda köşelere gelen kısımlarda, köşe evyeleri kullanılabilir. Çalışma tezgâhları üzerine yerleştirilen evye ve ayrılmaz bileşeni olan bataryalar, zengin renk ve malzeme çeşidine sahip olup, en yeni geliştirilmiş tasarımı telefon-duşlu tipleridir. Telefon- duşlu bataryalar hem sebze yıkarken, hem de bulaşık makinesi kullanımının gerektirdiği ön yıkamayı ve akıtmayı kolaylaştırmaktır [Yıldırım, 1999].

2.6.16. Aksesuar ve gereçler

Günümüz mutfaklarında pişirme, hazırlama, servis ve yemek yeme için gerekli işlevsel donatıların yanında, mutfağı daha kullanışlı hale getiren aksesuar ve gereçler, önemli işlevselliğe sahiptir. Mutfaklarda kullanılan aksesuarlar çok değişik amaçlar için tasarlanabilmektedir. Kullanıcıların gelirleri, kültürleri, sosyal yaşantıları ve eğitimleri aksesuar tercihinde etkili olmaktadır. Görsel değeri olan aydınlatma elemanları, cam eşyalar, kavanoz ve şişeler, tuzluk ve biberlikler, çeşitli askılar, baharatlık, bardaklık, bıçaklık, kesim tahtası, kâğıt havlu ve folyoluk gibi elemanlar aksesuarlar arasında sayılabilir. Bunların yanı sıra tezgah altı dolaplarda kullanılan raylı tel sepetler, boy dolaplarında kullanılan raylı kiler sepetleri, tezgah altı köşe dolaplarında kullanılan dönerli sepet rafları, tezgah altı dolaplar da kapak ile beraber açılan çöp kovaları, kapak ve çekmece kulpları, tezgah altı dolap ayakları aksesuar grubuna dahil edilebilir [Yıldırım, 1999].

2.7. Mutfak Mekânında Kullanılan İnce Yapı elemanları

Konut mutfaklarında planlamayı etkileyen önemli unsurlardan birisi de mutfak mekânlarında kullanılan ince yapı elemanlarıdır. Kullanıcı gereksinimlerini karşılamada önemli bir yere sahip olan bu elemanlar kapılar, pencereler, duvar kaplamaları, döşeme kaplamaları, tesisatlar vb.’dir. İnce yapı elemanları, kullanıcıların sosyo- ekonomik düzeylerine göre farklılık göstermektedir [Yıldırım, 1999].

2.7.1. Kapı ve pencereler

Konutun iç bünyesini oluşturan mekânları birbirinden ayıran, mekânlara giriş çıkışları ve görme, işitme, ısı, nem, koku, toz gibi fiziksel faktörleri kontrol altında tutan çeşitli özelliklere sahip hareketli elemanlardır. Mutfak mekânında kullanılan kapı ve pencereler aşağıda açıklanmıştır [Yıldırım, 1999].

Mutfak giriş kapısı

Mutfağın diğer mekânlar ile bağlantısını sağlayan, mutfağın tipine göre çalışma sisteminde (dönerek açılan, sürme, akordiyon) farklılık gösteren ve farklı malzemelerden (ahşap, plastik, metal) değişik özellik ve boyutlarda tasarlanan ve kanat biçimine göre (aynalı, camlı, aynalı ve camlı, prese kapılar) sınıflandırılan iç kapı çeşididir [Yıldırım, 1999].

Konut mutfaklarında genellikle dönerek ($90-110^0$) açılan kapılar kullanılmaktadır. Özellikle küçük mutfakların, kullanım alanını genişletmek için sürme ve akordiyon kapı türleri tercih edilmektedir. Mutfak mekan ve donatı elemanlarının özelliklerine bağlı olarak çok değişik renk ve desene sahip olan mutfak giriş kapıları; ahşap mobilya kapılar (masif ağaç kaplama üzeri vernikli, lake boyalı, plastik kaplama yada laminat kaplı), ahşap doğrama kapılar (masif ağaç malzeme üzeri vernikli, yağlı boyalı), plastik kapılar (PVC) olarak sınıflandırılırlar. TS 675'de mutfak kapısının genişliği 84-94 cm, yüksekliği 191-201-211 cm olarak belirtilmiştir [Yıldırım, 1999].

Mutfak balkon kapısı ve penceresi

Mutfak mekânı ile balkon giriş-çıkışını sağlayan, gün ışığından faydalanmayı ve mekânın havalandırılmasına yardımcı olan su, nem, toz, mor ötesi ışınlar vb. etkilere

karşı dayanıklı hale getirilmiş malzemelerle üretilen hareketli elemanlardır. Genellikle mutfak balkon kapılarında topal kasa diye adlandırılan doğrama türü uygulanmaktadır. Bu tür uygulamalarda kapının alt kısmı yağmur sularına maruz kaldığından belli bir yüksekliğe kadar masif ya da plastik tablalı olarak hazırlanmış, yağmur sularını eşiğin dışına akıtmak için alt kısmına yağmurluk konulmuştur. Kapının üst ve yan kısmında ise camlı bölme vardır [Yıldırım, 1999].

2.7.2. Duvar kaplamaları

Konut mutfak duvarlarının kaplanmasında, ses yalıtımı ve akustik koşulları iyileştirmek, ısı yalıtımını artırmak, mekân içerisinde çeşitli eleman ve gereçler arasındaki boşlukları örtmek, su ve kalorifer borularını, elektrik donanımlarını gizlemek, duvar kaplamalarının teknik nedenlerini oluştururken mekânın daha güzel ve ferah görünmesini sağlamak duvar kaplamalarının estetik nedenlerini oluşturmaktadır [Işık ve Yıldırım, 2001].

Duvar kaplama malzemesi, düşey ve düşeye yakın eğimdeki duvar ve eğimli yüzeylere kaplanan bitirme malzemesidir. Boşluklu, boşluksuz ya da yarı boşluklu malzemelerden üretilen bu gereçler çok değişik ölçü, renk ve desen yelpazesine sahiptir [Yıldırım, 1999].

2.7.3. Döşeme (Zemin) kaplamaları

Konut endüstriyel anlamda bir çalışma merkezi olmakla beraber yaşamla ilgili birçok faaliyetin yürütüldüğü bir çevredir. Konutta yürütülen faaliyetler belirli enerji, mekân ve uygun çevre koşularını gerektirir. Ayrıca konutta düşüp sakatlanma, yaralanma, zehirlenme, yangın vb. kazaların meydana gelebildiği göz önüne alınırsa belirli güvenlik standartlarının bulunması gereği de ortaya çıkmaktadır [Gönen vd., 1990].

Mutfaklarda döşeme malzemesi ısıya dayanıklı, ıslandığı zaman kaymaya yol açmayacak ve elektriği iletmeyen bir nitelikte seçilmelidir. Döşeme malzemesi

yürüme emniyeti yönünden kaygan yüzeyli olmamalıdır. Mutfaklarda farklı döşeme yüksekliklerinden ve eşiklerden kaçınmak gerekir [Baytin, 1980].

2.7.4. Tesisatlar

Konut mutfak tesisatlarını aydınlatma, havalandırma, ısıtma, temiz ve atık su, gaz tesisatları oluşturmaktadır. Konut mutfak tesisatlarının organizasyonunda fiziksel çevre faktörlerinin de dikkate alınması sonradan karşılaşılabilecek problemleri önleyecektir. Konut mutfak tesisatını oluşturan bu faktörler aşağıdaki gibidir [Yıldırım, 1999].

Aydınlatma tesisatı

Doğal ve yapay olmak üzere iki şekilde aydınlatma yapılmaktadır. İnsan sağlığı üzerindeki fizyolojik ve psikolojik etkilerinin varlığı göz önünde tutularak, konut mutfağının aydınlatılmasında gün ışığından yaralanmak gerekir [Yıldırım, 1999]. Aydınlatmada temel amaç iş ya da işlere, bir başka deyişle hacimlerin işlevlerine, uygun görsel konforu sağlayacak düzenlerin getirilmesidir. Mutfak aydınlatmasında, mimari biçimlenişin özelliklerine göre, birbirinden ayrı işlevlere hizmet eden alanlarda, özel aydınlatma düzenlerinin oluşturulması gereği ortaya çıkar [Şerefhanoğlu, 1997].

Mutfakların değişik boyutları, dolayısıyla kullanımları bu aydınlatma düzenlerinin geliştirilmesinde rol oynar. Çünkü konutlarda küçük bir mutfak olabildiği gibi, içinde yemek yenilen, hatta kimi zaman ayrıca kahvaltı köşesi de olan büyük mutfaklar söz konusudur. Dolayısıyla, birbirinden farklı biçimlenişlerle ortaya çıkan mutfaklarda aydınlatma düzenleri de işleve uygun olarak genel ve lokal aydınlatmalar şeklinde düşünülebilir [Yıldırım, 1999].

Genel Aydınlatma

Mutfaklarda uygun kullanım ve dolap içlerinin iyi görünebilmesi için genel aydınlatma gerekir. Bu aydınlatmada ışığın oldukça dağınık ve gölgesiz olmasında

yarar vardır. Dolap üstlerinden tavan flüoresan lambalarla dolaylı olarak aydınlatılmalıdır. Bu durumda tavanın mat beyaz yüzeyli olması ve dolap üstü ile tavan arasında en az 30-40 cm boşluk bulunması gerekir. Işığın göze gelmemesi, aydınlatmadan yeterince yararlanılması için tavanın sürekli beyaz tutulması ve lambaların tozlarının alınması gerekir.

Küçük mutfakların iç yüzeyleri açık renk ya da beyaz ise, genel aydınlatma düzenleri eylem alanları için yeterli olabilir. Genel aydınlatmanın iyi sonuç verebilmesi için aydınlık düzeyi yaklaşık 150-200 lüks olmalıdır [Şerefhanoğlu, 1997].

Tezgah Üstü Aydınlatması-Lokal aydınlatma

Mutfaklarda kullanım yönünden en geçerli aydınlatma 'tezgâh üstü' aydınlatmasıdır. Hazırlama, pişirme, yıkama gibi türlü eylemlerin yapıldığı tezgah üstünde 'lokal' aydınlatma yapma gereği vardır. Genellikle bir çok mutfak için tezgah üstünde lokal aydınlatma için 500 lüks aydınlık düzeyi gerekmektedir. Dolap altlarının özel olarak detaylandırılması ya da ışık bantlarıyla değişik aydınlatmalar yapılabilir [Şerefhanoğlu, 1997].

Yemek Köşesi Aydınlatması-Lokal Aydınlatma

Büyük mutfaklarda, yuvarlak, kare, dikdörtgen ve oval biçiminde yemek masalarının kullanılması durumunda, masanın üzerine sarkıtılan bir sarkaç lamba ile aydınlatma sağlanır. Yalnız bu lambanın ışığının doğrudan göze gelmeyecek biçimde sarkıtılması ve karşılıklı oturan kişilerin birbirlerini görmelerinin engellenmemesi gerekir [Yıldırım, 1999].

Mutfakta yemek yeme köşesinin özelliğine göre masa üzerindeki aydınlığın azaltılıp çoğaltılabilmesi, hem işlev hem de görünüş yönünden uygun olacaktır [Şerefhanoğlu, 1997].

Mutfağın elektrik tesisatının konutun mimari tasarımına etkisi yoktur. Sadece konutun elektrik projesinde mutfak için iyi bir yapay aydınlatma (genel ve lokal) ve gerek soğutucu, gerekse pişirici ve diğer elektrikli mutfak aletleri için uygun yerlerde, yeterli sayıda ve özelliklerde prizler düşünülmelidir [Yıldırım, 1999].

Havalandırma tesisatı

Havalandırma, iç mekânlarda konfor koşullarının gerçekleşmesinde önemli rolü olan, dolayısıyla konut tasarımını etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Konutlarda havalandırma genel olarak;

* İç mekânlarda insan sağlığı ve konforu için gerekli olan taze ve temiz havanın sağlanması,
* Sıcak hava koşullarında insan vücudundan ısı kaybını artırma ve buharlaşmayı hızlandırma (fizyolojik serinleme) yoluyla ısısal konforun gerçekleştirilmesi,
* Sıcak havalarda konutun kendisinin havalandırılması,
* Bağıl nemin % 70 ve daha yukarı olduğu durumlarda yoğunlaşma ve küflenme olaylarına karşı önlem gibi, temel amaçlarla yapılır.

İç mekânlarda tazelik ve konfor hissi için gerekli olan hava hareketinin hızı sıcaklık, nem ve etkinlik düzeyine bağlı olarak değişir. Konutlarda 0,10-0,33 m/sn hava hareket hızı uygun görülmektedir. Mekânların havalandırma oranları, sigara ve vücut kokularını fark edilmeyecek düzeyde tutacak şekilde olmalıdır [Zorer, 1992].

Solunum yapan insan hava ile devamlı olarak oksijeni alıp karbondioksit ve su buharı verir. Bunların miktarı uyku, dinlenme ve çalışma halinde değişiktir. Araştırmalara göre bir yetişkin insanın normal olarak kapalı yerlerde 32 $m^{3'}$lük, çocukların ise 15 m^3 bir hava boşluğuna gereksinmeleri vardır. Ancak, pencereler ve kapılar kapalı tutulduğu zamanlarda bile, iç ve dış mekânlar arasında ısı transferi olmaktadır. Buna göre uygulamada gerekli mekânlar [Özerdim, 1991];

* Büyükler için :16-24 m^3
* Küçükler için : 8-12 m^3 dolayındadır.

İnsanlar için dinlenme halinde en uygun ortam sıcaklığı 18-20°C, çalışma halinde ise 15-18°C' dır. Ağır çalışma halinde bu seviyenin altına inilebilir [Özerdim, 1991]. Ortam bağıl neminin % 50-60 oranında olması, rahat bir iklim niteliği olarak kabul edilmektedir. Bu oran % 40' ın altına düştüğü ve % 70' in üzerine çıktığı zaman insanlar rahatsız olmaktadır. Fazla rutubet bakteri üremesine, soğuk hava akımına, çürümeye, az rutubet ise insanın burun çeperlerinin kuruyarak sağlığının bozulmasına neden olmaktadır. İnsanın dışarıya verdiği su buharı miktarı yine çalışma, dinlenme ve uyku halinde farklılıklar gösterir [Özerdim, 1991]. Bu miktarlar;

* Uyku halinde saatte :40 g
* Dinlenme halinde saatte :32 g
* Çalışma halinde saatte :58 g'dır.

Konut içinde rahat yaşama olanakları, konutun düzeni ve donatı elemanlarının kullanım rahatlığı olduğu kadar, konutun içindeki iklim (hava-sıcaklık-su buharı) ile de ilgilidir. Özellikle iklim niteliklerinin konut içinde uygunsuz bir durum göstermesi, diğer kullanım kolaylıklarını da olumsuz kılan en önemli etkendir. Yazın konut pencerelerinin veya teras kapılarının açık tutulması, hafif serin havalarda kapatılması ve soğuk havalarda konfor koşullarını karşılamak amacıyla içeriden ısıtılması, insanın rahat yaşamasını sağlamak için yapılan bir iklim ayarlamasıdır. Kullanılması kolay olan bu havalandırma şekillerinden başka, klima veya hava dengelemesi yapmaksızın başka amaçlar için kullanılan havalandırma çeşitleri de vardır [Özerdim, 1991].

* Sıcak hava ile ısıtma: Amaç, ısıtma olmasına rağmen, hava değişimini de sağlar.
* Soğuk hava ile serinletme: Amaç, soğutma olmasına rağmen, hava değişimini de sağlar.
* Basit havalandırma: Temiz hava sirkülasyonu yolu ile havalandırma sağlar.

Mutfakta pişirme sırasında meydana gelen gazların, su buharının veya yemek kokularının dışarı atılması için baca gereklidir [Ağat, 1991]. Günümüz mutfaklarının

havalandırılması, pişiricinin üstüne gelen asma dolap içine veya alt kısmına aspiratör takılarak yapılmaktadır. Aspiratör, ısıdan etkilenmeyen bir boru ile bacaya bağlandığı takdirde kokuları ve su buharını dışarıya kısa sürede atabilmektedir.

Isıtma tesisatı

İnsan vücudu almış olduğu gıdaların oksijen ile yanması sonucunda ısı üretir ve aynı zamanda sürekli olarak ısı kaybeder. İnsan vücudunun kaybettiği ısı, iletim, taşınım ve buharlaşma sonucunda olur. İnsanın içinde bulunduğu ortam koşulları, giyim şekli ve deri sıcaklığı ısı kaybetmesine etki eden faktörlerdir. İnsan ancak ürettiği ve kaybettiği ısı arasında bir denge kurulduğu zaman kendisini ısı psikolojisi yönünden rahat hisseder. Isıtma ihtiyacı yılın soğuk günlerinde ortam sıcaklığını artırarak insan vücudunun yaydığı ısı miktarını ayarlamak ve çevresi ile bir ısı değişimi dengesi kurmak, insanın kendisini rahat hissetmesini sağlamak gereğinden doğmuştur [Mak. Müh. Od., 1993].

Lokal ısıtma sistemi

Isı, ısıtılacak ortamın içerisinde üretilir. Bu sistemin uygulandığı yerlerde, ısıtılması gereken her ortamda bir ısı üreticisinin bulunması gerekir. Katalitik, odun ve kömür sobaları, şömineler, elektrikli ısıtma cihazları ile yapılan ısıtmalar bu gruba girmektedir [Mak. Müh. Od., 1993].

Merkezi ısıtma sistemi

Bir ısıtma merkezinde üretilen ısıyı, taşıyıcı bir akışkan vasıtasıyla ısıtılması istenen mekânlara yerleştirilmiş ısıtıcılara iletilmesi suretiyle gerçekleştirilen ısıtmaya merkezi ısıtma denir. Merkezi ısıtmada sıcak su, basınçlı buhar ve sıcak hava ile ısıtma sistemi uygulanmaktadır [Mak. Müh. Od., 1993].

Döşemeden ısıtma sistemi

Döşemeden ısıtma sistemi, döşeme içerisine yerleştirilmiş ısıtıcı elemanlar (ısıtma tesisatı) aracılığı ile bir mekânın ısıtılmasını sağlayan ısıtmadır. Bu sistem ile duvar

ve tavandan ısıtma yapılabildiği gibi, sıcak su ve elektrik tesisatı ile döşemeden de yapılmaktadır [Mak. Müh. Od., 1993].

Temiz ve atık su tesisatı

Mutfak tesisatlarından en çok temiz su ve atık su tesisatı konut mutfak planlamasında etkili olur. Aynı tesisatın ayrıca banyo ve WC mekânlarında bulunması, bu mekânları özellikle konut maliyetini ucuzlatmak yönünden birbirine yanaştırır. Bütün bu ıslak mekânlar tek bir duvarın etrafında tasarlanabilirse, temiz su getiren ve atık su götüren borulardan ekonomi sağlanır. Toplu konutta böyle bir çözüm bu tesisat duvarının prefabrike olarak yapımına da olanak verir [Ağat, 1991].

Temiz su tesisatı

Konutlarda temiz suyu kullanma yerine kadar ileten boru hattına 'temiz su tesisatı' denir. Konutlarda su tesisatının katlar arası dağıtımı düşey olarak sağlanır. Bu düşey borular ya tesisat bacası yardımıyla gizlenir ya da ıslak mekânlar düşey olarak üst üste gelecek şekilde planlanır. Temiz su tesisatında dökme demir borular, galvanizli çelik borular, plastik borular, bakır ve pirinç borular kullanılmaktadır.

Atık su tesisatı

Mutfak mekânında kullanılan pis suyun (evye ve bulaşık makinesinden çıkan kullanılmış su) sağlık kurallarına uygun olarak uzaklaştırılması için yapılmış tesisattır. Atık su tesisatında dökme demir borular, plastik borular, galvanizli çelik borular, asbest çimentolu borular, beton borular kullanılmaktadır.

Sıcak su tesisatı

Konutlarda yıkanma, bulaşık ve çamaşır yıkama maksadıyla gereksinim duyulan sıcak suyun hazırlanmasında lokal, merkezi ve güneş enerjisinden yararlanılan sistemler kullanılır. Sıcak suyun kullanılacağı yerde hazırlandığı lokal sistemlerde

termosifon, şofben, kombi ve elektrikli su ısıtıcısı gibi cihazlar kullanılır. Büyük yapılarda, çok dağınık ve çeşitli yerlerde kullanılacak sıcak suyun hazırlanması merkezi sistem ile sağlanır. Merkezi sistemde sıcak su tesisatı doğrudan ya da dolaylı ısıtmalı olarak yapılır [Sıdal, 1990].

Gaz tesisatı

Konut mutfaklarında doğal ya da hava gazı kullanılacak ise, şehir şebekesinden kulanım yerine kadar gaz tesisatı standartlarına uymak gerekir. Aksi takdirde arıza ve tehlike doğurabilecek gaz tesisatının kullanıcı yaşamına olumsuz etkisinin olacağı unutulmamalıdır. Gaz tesisatının tüm konutun içinde dolaşmaması, mümkün olduğu kadar az boru ve dirseğe sahip olması ve boruların üzerinin kapatılmaması oluşabilecek tehlikeleri önleyecektir. Isıtma, sıcak su elde etme ve pişirme için kullanılan gazların kısaca tanıtılmasında yarar görülmüştür.

Doğal gaz

Doğal gaz esas olarak metan (CH_4), etan (C_2H_6), propan (C_3H_8), bütan (C_4H_{10}), azot (N_2) ve az miktarda karbondioksit (CO_2) gazlarının bileşiminden oluşmuş; renksiz, kokusuz, havadan hafif bir gazdır. Temiz bir yakıttır. Tam yandığında mavi bir alevle yanar. Hava ile belirli oranda (% 5-15) karıştığında patlayıcı özelliği vardır. Doğal gaz zehirsiz, külsüz ve dumansız bir yakıttır [Ankara B. Bel., 1996].

Hava gazı

Hava gazı, hidrojen (% 50), metan (% 20), karbon monoksit (% 20) ve çeşitli hidrokarbonlardan ve az miktarda azot, karbondioksit gazlarından meydana gelmiştir. Kendine özel keskin bir kokusu vardır. İçerisinde (CO) bulunması nedeniyle zehirlidir. Yoğunluğu havaya göre 0,4-0,5 g/ml' dir. Havaya çabuk karışır [Sıdal, 1990].

LPG gazı

Son yıllarda sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) geniş kullanım alanı bulmuştur. Bunlar çelik tüpler içerisinde ve çeşitli ticari adlar altında satılmaktadır. LPG petrolün damıtılması sırasında elde edilen yan ürünlerden bütan (C_4H_{10}), ile propan (C_3H_8) gazlarından ibarettir. Isı değeri yüksek olan bu gazlar ayrı ayrı ya da karışımlar halinde tüplere doldurulur. Sıvı hale getirilmiş LPG gazı, buharlaşırken gerekli ısıyı çevresinden alır [Sıdal, 1990].

2.8. Konut Mutfaklarına Ergonomik ve Antropometrik Yaklaşım

İnsanlar çevreleri ile karşılıklı etkileşim içindedirler. Eylemlerini daha iyi gerçekleştirebilmek için eylemlerine uygun yapay çevre oluştururlar. Mimarlık bu yapay çevreyi tasarlamayı ve oluşturmayı amaçlar, hangi çevrede olursa olsun, insan özellik ve gereksinimleri doğrultusunda bazı eylemleri yapar ve bu eylemleri gerçekleştirebilmek için iç donatı elemanları, alet ve makineler kullanır [Baytin, 1980].

Mutfak mekân organizasyonunda ele alacağımız ‘eylem alanları’ kullanıcının yaptığı işin amacına bağlı olarak bir dizi hareketinin (eylemin) kapladığı kullanım alanlarıdır. Bu eylemler de insan ölçülerinden kaynaklanmakta ve eylem alanlarını boyutlandırmaktadır [Arcan ve Evci, 1992].

Mutfak mekan organizasyonunu, eylem alanları ve gerekli donatım elemanları alanlarının uygun dolaşım (sirkülasyon) alanlarıyla mekanın işlevine göre birleştirilmesi ve düzenlenmesi yoluyla gerçekleştirebiliriz [Arcan ve Evci, 1992].

Birey kullandığı donatı elemanları ile birlikte bir sistem olarak göz önüne alınırsa, bu sistemin etkin çalışabilmesi için insan ile donatı elemanları arasında uyum olması

gerekmektedir. İnsan vücudu ile ilgili antropometrik ölçümler bu sistemin geliştirilmesi için gerekli bilgileri verir. Antropometrik veriler, insanın kullandığı donatı elemanlarının ölçü ve biçimi ile insanın çalışma alanını saptamak için kullanılabilir. Mutfak mekânı eylem alanında kullanıcının fizyolojik ve psikolojik açıdan rahat bir şekilde, daha az zaman harcayarak ve daha az yorularak çalışmasına imkân sağlayacak bazı düzenlemelerin gerçekleştirilebilmesi için kullanıcının boyutsal ölçümlerinin bilinmesi gerekmektedir [Gönen vd., 1990].

2.8.1. Ergonomik yaklaşım

Ergonomi "çalışma çevresi" içerdiği tüm sistemleri, insanın psiko-fizyolojik ve sosyo-kültürel tüm kapasite ve limitleriyle uzlaştırarak üretimsel verimliliğe ulaşmayı amaçlayan uygulamalı bir bilimdir [Toka, 1978]. Bir başka tanımlamaya göre "insan, makine ve çevre arasındaki ilişkileri inceleyen ve ortaya çıkan sorunları anatomi, fizyoloji ve psikoloji bilim dallarının gelişmiş bilgi stokunu uygulayan ara bilim dalı olarak tanımlanan ergonomi; Yunanca 'ergo' (iş) ve 'nomi' (bilim) sözcüklerinden oluşturulmuştur. Bu dar anlamıyla bakıldığında bile konut içinde en yoğun olarak mutfağın ergonomi literatüründe yer almasının nedeni kolayca anlaşılabilecektir. Çünkü tarihsel gelişiminde de ortaya konulduğu gibi mutfak konut içinde gerçek bir iş alanı olarak tanımlanmaktadır [Ünügür, 1997].

Mutfakta uygun bir çalışma alanı, işin gerektirdiği koşulları ve işi yapan kimsenin ihtiyaçlarını karşılayan alandır. Uygun çalışma alanının düzenlenmesinde işi yapan kimsenin gereksinimlerini dikkate alma konusu, işi yapan kimse üzerinde minimum zorlanmaya neden olacak ve eylemi yapmak için minimum güç gerektirecek konuları belirlemektedir [Gönen vd., 1990).

2.8.2. Antropometrik yaklaşım

Antropometri boyut, hareket sınırları, beden biçimleri, güç vb. insanın fiziksel özelliklerinin ölçülmesi olarak tanımlanabilir [Toka, 1978]. İnsan vücudunun

antropometrik ve biomekanik özellikleri çalışma mekanının düzenlenmesinde, insanın kullanacağı her türlü iç donatım elemanları ve eşyanın tasarımı ve kullanımında etkin olan iki alana ayrılır.

Statik antropometri

Statik antropometri, durağan vücudun fiziksel öğeleri ve karakteristiklerinin ölçülmesiyle ilgilenmektedir [Toka, 1978]. Bu boyutlara örnek olarak ayakta boy yüksekliği, oturur vaziyetteki yükseklik, omuz genişliği vb. verilebilir [Baytin, 1980].

Dinamik antropometri

Dinamik antropometri, insanı çabuk hareket eden bir sistem olarak ele almakta ve insanın işlevsel ölçülerine ulaşmaya çalışmaktadır [Toka, 1978]. İnsan hayatı boyunca çalışma ya da çalışma dışı koşullarda sürekli işlevseldir. Dinamik antropometri insanın, her hangi bir işlevi yaparken hareket halindeki boyutları ile ilgilenir.

Statik ve dinamik antropometriden, insanların yaşam ve çalışma mekânlarının ve bu mekânlarda yerine getirdikleri eylemleri sırasıyla kullandıkları iç donatı elemanlarının tasarımında ve kullanımında yararlanılır. Statik antropometri eylemlerin yapılması sırasında, vücudun ana durumları hakkında boyut verirken, dinamik antropometri işlevsel hareketlere ait boyutları bildirir [Baytin, 1980].

İnsan vücudunun ölçülerinin ortaya çıkarılmasında ve vücudun elemanları, hareket limitleri, insan, makine ve çevre arasındaki ilişkilerin kurulması ve diğer tasarım gereksinimleri için çok çeşitli ölçüm aletleri (antropometre) geliştirilmiştir.

3. İÇ MEKÂN ÇEVRESEL FAKTÖRLERİ

Mekânların sınırlandırılması ve fonksiyonuna yönelik olarak anlam kazandırılmasında ortam faktörleri (sıcaklık, ses, koku, ışık vb.), tasarım faktörleri (mimari plan, renk, malzeme, mobilyaların düzeni vb.) ve sosyal faktörlerden (kullanıcı yaş ve cinsiyeti vb.) meydana gelen iç mekân çevresel faktörlerinin etkisi çok büyüktür [Baker, 1986]. Çevresel faktörlerin yerinde ve doğru kullanılması mekânın verimliliğini ve dolayısıyla da kullanıcı memnuniyetini beraberinde getirecektir. Yukarıda da belirtildiği gibi iç mekân çevresel faktörlerini ortam faktörleri, tasarım faktörleri ve sosyal faktörler olarak üç ana gruba ayırmak mümkündür.

3.1. Mekân Kavramı

Mekânın sözlük karşılığı; 'boşluk, yer'dir. Tasavvuftaki anlamı ise; 'oluş eyleminin gerçekleştiği yer, varlıkların görünüş alanı'dır [Dede, 1997].

Kuban, mimarinin, içinde yaşanan ve insanı doğal çevreden ayıran bir özel boşluğun ortaya çıkması ile başladığını, 'mekân' diye adlandırılan bu özel boşluğun ise mimariyi diğer yapı eylemlerinden ayırdığını ifade etmiştir [Kuban, 1990]. İnsan ve mekân çok yakın bir ilişki içindedir.

Wright şöyle demektedir;

"İç mekân, binanın ruhu olan mekânın kendisidir. İçinde yaşadığımız oda veya salon bu mekânın bir parçasıdır, ona aittir, onunla beraberdir, ondan doğmadır. İçinde yaşanılan mekân bir bütün olarak bu şekilde düşünüldüğü zamandır ki, bu mekân mimarinin ta kendisidir denilebilir" [Bozkurt, 1962].

İnsan içinde yaşadığı boşluğu tanımlanabilir kılar. İnsanın boşluğu tanımlayıp biçimlendirmesi mümkün olabileceği gibi, bunun tam tersi, yani mekânın insanın yaşantısını biçimlendirmesi de mümkündür. İnsan aktiviteleri bu boşluk içinde

gerçekleşir. Bir mekânın fonksiyonel olması, insan yaşantısını kolaylaştırabileceği gibi zorlaştırması da mümkündür. Mekân, insanın içinde yaşadığı bir 'yaşamsal çevre'dir. Eldem, 'yaşamsal çevre' yi şöyle tanımlamıştır;

"Yaşamsal çevre, birbirine takılı irili ufaklı, doğal ve yapay boşluklardan oluşan süngersi bir kurgudur. Odadan sokağa, meydandan stadyuma ve şehirlerarası alanlara uzanan..." [Eldem, 1991].

İnsanın boşluğu tanımlayabilmesi, çeşitli sınırlar yardımıyla mümkün olabilir. Scott, mekânı 'boşlukların sınırlandığı yer' olarak tanımlamış ve mekânın mimarlıkta malzeme olarak kullanıldığını eklemiştir [Zevi, 1990].

Ancak boşluğu sınırlayan öğelerin tek başına, bir yapının gerçeğini oluşturduğu düşünülmemelidir. Sadece sınırlarla veya sadece Lao Tzu'nun ifade ettiği gibi boşluk değerleri ile mekânsal gerçeğe ulaşılamayacağı söylenebilir [Tzu, 1946].

Meiss, Aristotle mekânının, nesneleri içinde bulunduran bir kap olarak tanımlandığını ve mekânın, dışta sınırlı, içte dolu bir boşluk olduğunu savunduğunu ifade etmiştir [Meiss, 1992].

3.2. Ortam Faktörleri

Ortam faktörleri mekânın; ışık, ısı ve ses gibi duyu organları tarafından algılanan özellikleri ile ilgilidir. Işıklı bir ortam biçimlerin, insanların ve objelerin birbiri ile ilişkilendiği bir çevredir. Bir mekânın içindeki ışık ortamı, ışık sistemine, kullanılan malzemeye ve yaşam tarzına bağlı olarak da değişiklik gösterir. Bir şekilde oluşturulan bu ışık ortamının kişilerin davranışlarında etken rol oynadığı açıktır [de Bruyne, 1993].

Mekânların kullanılış amacına göre aydınlatma yöntemleri ve özellikleri değişiklik göstermektedir. Salon ve oturma odalarının aydınlatılmasında mümkün olduğunca doğal ışıktan faydalanılmalı, kitap okuma, televizyon izleme gibi özel eylemler içinde bölgesel aydınlatmalar yapılmalıdır. Farklı aydınlatmalarla mekân içerisinde

ilgi merkezleri yaratılabilir. Doğru aydınlatma uygulamaları kullanıcıların yönlendirilmesini ve mekân içerisinde rahat olmalarını sağlayabilir.

Mekân havasının uygun koşullarda olması kullanıcıların rahat ve verimli çalışması – yaşaması için önemlidir. İnsanın normal vücut sıcaklığının dengelenmesini beyin kontrol eder ve sıcaklığı 37ºC' de tutar. İnsan vücudu iletim, ışıma, ısı yayma ve buharlaşma yöntemleriyle ısı kaybeder. Bu durum vücutla temas eden malzemelerin sıcaklık özellikleriyle, bulunan mekândaki hava sıcaklığıyla, hava hareketleriyle, duvarların yüzey sıcaklığıyla ve havadaki nem oranıyla değişiklik gösterir [Grandjean, 1978].

Pencereler iç mekân iklimlendirmesi için çok önemlidir. Günümüzde mimari yapılarda büyük pencere yapımı yaygın olarak görülmektedir. Bu uygulamalar yapılırken sonuçları da çok iyi bir şekilde değerlendirilmelidir. İç mekân havası; dış hava kirliliğinden, insanların solunumlarından, mutfak, banyo ve tuvaletlerden kaynaklanan buhar ve kokulardan kirlenir ve taze havaya ihtiyaç duyulur. Genel olarak her insan için saatte 30 m³ havaya ihtiyaç duyulur. Bu gerekliliği yerine getirebilmek için iç mekânın havası düzenli olarak değiştirilmelidir [Grandjean, 1978].

İç mekân atmosferinin konfor sınırları içinde tutulması gerektiği kabul edilmektedir. Fakat bu limitler bir ülkeden diğerine, giyinme alışkanlıklarına vb. nedenlere göre değişiklik gösterebilir. Bu nedenler içerisinde en önemlisi kişisel değişimlerdir. Giyinme alışkanlıkları, davranışlar, yaş, cinsiyet konfor şartlarını değiştirmektedir. Metabolizması yavaş, yaşlı insanlar genellikle daha çok sıcağa ihtiyaç duyarlar. Bununla beraber kadınlar ise erkeklere göre daha sıcak ortamları tercih ederler [Grandjean, 1978]. Bunun gibi birçok özellik mekân iklimlendirmesi için dikkate alınmalıdır. Bu şekilde ihtiyaçlara uygun olarak düzenlenebilen ortamlar kullanıcıların beklentilerine cevap verebilir.

Mekânlardaki ses izolasyonunun önemi kullanıcının mekânda gerçekleştirdiği eylemlere göre değişiklik gösterir. Çalışma ve dinlenme mekânlarında, dışardan

gelen sesin önlenmesi çok önemli görülürken, mahremiyetin önemli olduğu banyo ve tuvalet gibi mekânlarda da sesin dışarıya çıkması önlenmelidir. Salon ve oturma odalarında sokak gürültüsünün önlenmesi pencere ve dış duvarların yeterli yalıtımı yapabilmesine bağlıdır. Kullanıcı mekânı rahat ve verimli kullanabilmesi için aydınlatma, ısı ve ses gibi ortam faktörlerinin uygun sınırlar içerisinde düzenlenmesi gereklidir.

3.3. Tasarım Faktörleri

Tasarım faktörleri; plan, strüktür, malzeme, renk ve donatı düzeni gibi tasarımcı tarafından planlanan fiziki durumları içerir. Tasarım faktörleri, mekânı sınırlandırır ve tanımlanabilir kılar. Boşluğun biçimini ve boyutlarını açıklayan ve herkes tarafından aynı şekilde algılanan objektif öğelerdir. Bu öğelerin, mekânın görsel öğeleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu öğelerin renk, doku, biçim gibi özellikleri, mekân içinde kuşatma, örtme, birleşme, bölünme, devamlılık gibi ilişkileri kurabilir [Dede, 1997].

Hoogstad, mekân tiplerini tasarım faktörlerini göz önüne alarak, 1. Çizgisel (linear) 2. Merkezi (Concentric) 3. İkisinin bir arada olması şekilde üç grupta ele almıştır [Hoogstad, 1990].

Çizgisel mekânlar, geçiş mekânları olarak tanımlanabilir. Aks olabilir, olmayabilir, düz, eğri, spiral şeklinde, S biçimli vs. olabilirler. İç mekândan örnek olarak merdivenleri ve koridorları verebiliriz. Dış mekândan örnek olarak ise yollar ve sokakları verebiliriz. Çizgisel mekânlar, merkezi mekânların her yöne açılmasına karşılık tek yönde daha karakteristiktir.

Merkezi mekânlar, insanların durdukları, oyalandıkları, oturdukları yerlerdir. Her yöne açılabilme özellikleri vardır yani geçiş mekânlarında olduğu gibi tek bir yön vurgulanmamıştır. Dış mekân örneği olarak meydanları, parkları verebiliriz. İç mekân örneği olarak da salonları, odaları, vb. verebiliriz.

Üçüncü grup, belirlediğimiz çizgisel ve merkezi mekânın kaynaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu mekânlar, insanların durabildikleri ulaşım mekânları veya içinden geçilebilen odalar olabilir. Örnek olarak giriş mekânları verilebilir. İşlev açısından çizgisel mekân olsa da biçim merkezi mekânı çağrıştırabilir. Çizgisel ve merkezi mekânın işlevleri bir arada bu mekân içinde bulunabilir. Ancak ortaya çıkan bu mekânın biçimi, merkezi mekânın biçiminden farklıdır. Merkezi mekânı sınırlayan duvarlar oldukça kapalıdır. Ancak çizgisel ve merkezi mekânın bir arada bulunduğu durumda sınırlayıcı duvarlar mecburen daha açık kalmıştır. Çünkü çizgiselliği sağlamak için gerekli ulaşım yolları bu mekâna bağlanmalıdır. Bu mekânı C. Sitte "eklem mekân" olarak tanımlamıştır [Ataç, 1990]. "Eklem mekân" işlevsel olarak yolun ayrımını veya dönüşünü belirleyen bir mekândır. Aslında tipik olmayan bir oyalanma mekânıdır." [Ataç, 1990].

Eklem mekân, çizgisel ve merkezi mekânın bileşimi olarak tanımlanabilir. Bu bileşimi gösteren birçok örnek vardır. Bunlardan biri de, müze yapılarında bulunan ve bir sonraki teşhir salonuna geçişi sağlayan mekânlardır [Dede, 1997].

Biçimi mekân tipi belirlediğinden, mekân tipini de mekânın işlevi ortaya koyduğundan, biçim ile kullanım arasındaki yakın ilişki açıktır. Biçim;

- Mekân tanımlayıcı bir elemandır; kullanımla ilişkilidir,
- İşarettir (göstergedir); üç yönde (düzen, anlam, etki) bağlantılıdır.
- Yapıdır; statik ve kuvvet kurallarına bağımlıdır [Jeodicke, 1985].

Ancak mekân tipi, biçim tarafından saptanamaz, sadece mekânın işlevi tarafından saptanabilir. " ... bir meydanın geçiş yeri olma işlevi olabilir, buna karşılık burada oyalanma, durup oturma işlevleri de bulunabilir. Bununla beraber bu işlevler geçiş işlevini hiçbir zaman bozamaz. O halde mekân tipi sadece işlevi ile saptanabilir." [Ataç, 1990].

Mekânı oluşturan elemanların mekânı sınırlandırma dereceleri, mekân türlerini ortaya koyar. Mekân türlerinin mekân biçimi ile ilgisi yoktur. Mekân, sınırlandırılma derecesine göre 4 grupta ele alınabilir [Ataç, 1990];

Her tarafı kapalı mekân: Sınırlayıcı duvarlar mekânı çevreden kesin şekilde ayırmaktadır. Komşu mekânlarla bağlantısı ya hiç yoktur; ya da en aza indirgenmiştir. İç mekândan örnek olarak perdesi inik bir tiyatro sahnesi veya bir sinema salonu verilebilir [Ataç, 1990].

Yer yer açılan mekân: Bu mekân, kapalı mekânı anımsatır. Sınırlayıcı duvarlar yer yer kesintiye uğratılarak komşu mekânlarla veya yapılarla bağlantı kurulması sağlanmıştır. İç mekân örneği olarak Türk evindeki odalar verilebilir. Dışa penceresi açılan iç mekânların çoğu 'yer yer açılan mekân' sınıfındandır [Ataç, 1990].

Çok açılan mekân: Birçok küçük veya az sayıda büyük açılmalarla kesintiye uğratılmış ya da saydam bir biçimde sınırlandırılmıştır. Çevreyle ilişki güçlü bir şekilde kurulmuştur. Mekânın her tarafının açık olması şart değildir. İki ya da üç tarafında açılma olması yeterlidir [Ataç, 1990].

Serbest mekân: Bu tür mekânlarda sınırlama söz konusu değildir. Mekânın iki veya üç kenarı serbest bir biçimde düzenlenmiştir. Mekân çeşitli mobilyalar, Korkuluklar, yaya kaldırımları, küçük yapılar, kentsel mobilyalar, vb. ile belirgin hale getirilmiştir. Serbest iç mekâna örnek olarak, seyircilerle çevrili bir tiyatro sahnesi verilebilir [Ataç, 1990].

Objektif gerçek mekân, insanın ölçülerine göre düzenlenir. İçinde yaşayacak olan insan için tasarlanmış olan gerçek mekân, insanın gereksinmelerine cevap vermeli ve hareket özgürlüğü sağlamalıdır [Eldem, 1991].

Tasarım faktörlerinin bir diğer önemli elemanı da renktir. Porter 1997 deki çalışmasında; çevremizde uygulanmakta olan yüzey rengi ve dokusunun bilinçli

tasarlanmaktan çok, kazara veya birtakım tutkular sonucu bilinçsiz bir şekilde kullanıldığını belirtmiştir [Porter, 1997].

Fakat renklerin anlamlarına ilişkin tahmin ve sırlar halen karmaşık bir durumdur. Örneğin kütüphane ve sınıflar için zekâyı artırıcı olduğu inancıyla uygun görülen renk sarıdır. Fakat sanat terapistleri kendini öldürmeye kalkışan kişilerin resimlerinde daha çok sarı rengi kullandıklarını gözlemlemişlerdir. Kırmızı güçlü, aktif bir renk olarak görülürken, yeşil sakinleştirici özelliğiyle bilinmektedir. Bu nedenle hapishane hücrelerinde ve hastanelerde kullanılır. Mavi hafif durgun bir renk olarak görülür ve kırmızı ağırlıklı renklere kıyasla daha az algılanır. Bu etki ilk kez Leonardo da Vinci tarafından fark edildi ve böylece sonradan gelen ressamlar farklı renk alanlarının, mekânda farklı etkilere neden olabileceğini anladılar [Porter, 1997].

Kullanılan malzemeler de renk, dokularıyla, kullanıcıları etkiler. Dokunarak hissedilen duyumlar, objenin pürüzlü ve düz olması, sıcak yumuşak ya da soğuk çelik olması gibi farklılıklar sunabilir. Bu dokunsal duyumlar acı, mutluluk, huzur ya da sıkıntı gibi hisler uyandırabilir [Porter, 1997].

Mobilyaların düzenlenme biçimi de kullanıcı üzerinde farklı etkiler yapmaktadır. Bu etki özellikler çalışma mekânlarında ve bürolarda görülmektedir. Uygun donatı yerleşimi çalışanların verimliliğini artırırken, ihtiyaçlara cevap veremeyen düzenlemelerin de verimi düşürdüğü görülebilir. Aynı şekilde mobilya düzeni konut içerisinde de önemlidir. Mobilya düzeni mekân içerisinde düzenlilik - düzensizlik, rahatlık – sıkıcılık hissi verebilir. Ayrıca donatıların mekânda yapılan eylemlere göre belirli açıklıklara ve geçiş alanlarına izin verecek şekilde düzenlenmesi de çok önemlidir.

3.4. Sosyal Faktörler

Sosyal faktörler; kullanıcıların bulundukları toplum yapısı, kullanıcıların yaş ve cinsiyeti gibi durumlarla ilgilidir. Kişinin yaşı, zekâ düzeyi ve cinsiyeti yanı sıra

duyu organlarının kapasiteleri kişiden kişiye göre değişen faktörlerdir. Bu tür değişkenler kişinin nesneye olan bakışını ve dolayısıyla onu algılamasını etkilemektedir. Yaş kişilerin beğenilerini, estetik değerlerini değişken kılan önemli bir faktördür. Cinsiyet mekânların algılanmasında ve değerlendirilmesinde farklılıklara neden olmaktadır. Bununla beraber farklı kişilik yapılarının, değişik ruhsal ve psikolojik durumlar mekânın algılanmasını etkilemektedir.

Kişinin bulunduğu kültür düzeyi ve kültür yapısı insanların birbirleri ile ilişkilerini, aktivitelerini ve olaylar karşısındaki tutumlarını belirler. Aynı şekilde bir mekânın tasarım ve ortam özelliklerinin kişiden kişiye farklılık göstermesi, bireyin bulunduğu kültür düzeyine göre de değişiklik gösterebilir. Buna göre de mekânın yorumlanması farklılaşır.

3.5. İç Mekân Çevresel Faktörlerinin Algılanması

Henri Poincare mekânı; Deneyimlenilen Mekân (Experiencing Space) ve Geometrik (Fiziksel) Mekân olarak gruplandırmış ve farkı ilk ortaya koyan kişi olmuştur. Hoogstad'da bu iki mekân arasında önemli farklar olduğunu ifade etmiştir [Hoogstad, 1990].

1. Deneyimlenilen Mekân:

a) Görsel olarak algılanan mekân
b) Dokunarak algılanan mekân
c) İçinde hareket edilen mekân

2. Geometrik (Fiziksel) Mekân:

a) Sürekli
b) Sonsuz
c) Üç boyutlu
d) Homojen
e) İzotropik [Hoogstad, 1990].

Deneyimlenilen mekân, insanın içinde bulunduğu ve hareket ettiği mekânı duyuları vasıtasıyla algılaması ve anlaması sonucu ortaya çıkan mekân olarak tanımlanabilir. Fiziksel mekân ise somut ve katı bileşenlerden oluşan mekânın bize ilettiği üç boyutlu bilgi olarak tanımlanabilir.

Ayrıca güncel gerçeğin mekânının, ölçülebilen değerler vasıtası ile analiz edilebileceğini öne sürmüştür. Hoogstad'ın bu konudaki yorumları şöyledir;

"Yüzyıllar boyunca mimarlık, mistik mekân kavramıyla ilgilenmiştir, Örneğin; Mısır mitolojisinde tapınak sonsuzluğu simgeliyordu. Günümüzde ise 'sonsuzluk' daha çok, sonsuz çokluktaki ölçülebilen gerçeklerdir. Güncel gerçeğin temel aldığı mekân kavramı, mekânın uzunluğu, genişliği ve yüksekliğinin, milim milim ölçülebileceğini ifade eder. Artık bu mekân, mistik sonsuzluk ile uğraşmaz, tartışılabilen mekânlara indirgenmiştir [Hoogstad, 1990].

İşte bu noktada, güncel bir sorunla karşı karşıya kalınır; Bir yükseklik ne zaman ferahlık veya basıklık hissi uyandırır? Veya uzunluk x genişlik x yükseklik, ne zaman özgürlük hissi uyandırır? [Hoogstad, 1990].

Uzunluk, bir kısaya göre uzun hale gelebilirken, her kısa da uzun olanın uzun görünmesini sağlamayabilir. Uzun olan hakkında uzun kararı verilmesi, karşılaştırma yapılan kısa ile bir ilişki halinde bulunduğunda mümkün olabilir. Eğer uzun ve kısa arasında hiç bir ortak nokta bulunmuyorsa, birbirlerine etki edemezler, böylece de oransal bir ilişki içinde bulunamazlar [Hoogstad, 1990].

Önemli olan şudur; oranlar rölatiftir ancak ölçüler kesindir. Mimarideki ölçülebilirlik kavramı, kesin bir içeriğe sahip değildir. Fakat kategorilerle yapılan ayırım bizi sonuca götürebilir. Bu noktada, rölatif farklılıklar önem kazanır. Örneğin; kısa bir yol, eğer karşılaştırma yapılabilecek uzun bir yol varsa kısa olarak algılanabilir. Böylelikle kısa ve uzun aynı kategori içinde yer alır. Ancak kısa bir yol, uzun bir kanal ile karşılaştırıldığında, kısa olarak düşünülmeyebilir [Hoogstad, 1990].

İnsanlar bir çevre içinde yaşayabilmek, yaşamını sürdürebilmek için o çevreyi tanımak zorundadır. Çevreyi tanımak, kavramak algılama olayı ile başlayan bir sürecin sonucudur. Çevrenin nasıl kavrandığı ve bu bilinen çevrenin gerçek çevreyle ilişkisinin nasıl olduğu konusu, tartışılan felsefi sorunlardan biri olmaktadır. Ancak, algılama olayının, algılayan ve çevresi arasındaki etkileşimi kapsayan bir süreç olduğu birçok yazar tarafından vurgulanmaktadır [Ertürk, 1984]. Bu süreç iki aşamada ele alınabilir. Bunlardan birincisi; Duyum (İlk imaj): İmge düzeyindeki birinci boyut, fiziksel boyut olarak değerlendirilebilir. Bu grubu, insanın duyuları ile mekânın fiziksel boyutu üzerinde yoğunlaşan çalışmalar oluşturur. İkinci grubu ise Algı (Gerçek imaj): Duyumların anlamlandırılması olarak değerlendirilebilir. Bu grup ise algılayarak anlamlandırma, geçmiş deneyim ve bilgi birikimlerinin birleşiminden oluşmaktadır.

3.5.1. Duyum

Algılama sürecinin başlangıcı olan duyum, nesnel çevrenin insanın duyu organları üzerindeki etkisinin yalın sonucudur ve duyumlar nesnelerde odaklanmıştır. Duyu ise duyum'u gerçekleştiren psiko-fizyolojik işlevdir [Hançerlioğlu, 1993].

1830'lardan 1930'lara kadar araştırmacılar duyumları tanımlamaya uğraştılar. Aristotle'ın beşinci his olan dokunma hissini bir üniteye ait görmedi. Göz, kulak, burun ve ağız gibi bir organ yoktu ve deri bir his organı olamazdı. Sonuçta klasik dokunma hissi beş duyuma ayrıldı: basınç, ılık, soğuk, ağrı ve harekete duyarlılık. Fakat bedenin çok fazla duyuma ayrılmış olması, karmaşık bulunarak bunun fizyologdan çok ruhbilimcinin işine yarayacağı belirtildi [Bloomer, 1977].

Aristotle gibi Gibson'da beş temel duyumu sıraladı fakat Aristotle'dan farklı olarak bu duyumları obje hakkında bilgi toplayabilen algısal 'sistemler' olarak tanımladı. Aristotle duyumları görme, duyma, koklama, tat alma ve dokunma olarak sıralarken, Gibson onları görsel sistem, işitsel sistem, tatma-koklama sistemi, temel-yönlenme sistemi (diğer duyumların birlikteliğinde vücudun dengede olma hali) ve haptic sistem (dokunma) olarak sınıfladı. Son iki sistem (temel-yönlenme sistemi ve haptic

sistem) üç boyutu anlamamızda, mekânı deneyimlenmemiz de diğerlerinden daha fazla rol oynarlar [Bloomer, 1977].

Haptic duyum dokunma hissidir fakat sadece elleri değil tüm bedeni kapsar. Haptic duyum daha önce Aristotle'ın ayırdığı gibi basıncı, ılığı, soğuğu, ağrıyı ve harekete duyarlılığı kapsar. Bu duyumlar vücudun hem içi hem de dışı tarafından hissedilir. Örneğin bir mermeri yanlışlıkla yutarsanız, mermer midenize doğru yol alırken onu haptic olarak hissedersiniz [Bloomer, 1977]. Hall ise mekânsal ölçek ile duyuların özellikleri arasındaki ilişkilerden yola çıkarak duyuları iki gruba ayırır [Gehl, 1987]. Birinci grup uzaklık duyuları (görme, işitme, koklama; gözler, kulaklar, burun), ikinci grup ise yakınlık duyuları (dokunma, denge; deri ve kaslar) olarak adlandırılmaktadır.

Günümüzde farklı sınıflamalara giren 11 duyunun varlığı bilinmektedir. Bunlardan üç tanesi mimari çevremizi algılayıp anlayabilmemiz için oldukça önemlidir: görme, dokunma ve işitme. Bu üç duyumuz insan hayatındaki önemlerinden dolayı birincil duyular (görme ve işitme) olarak tanımlanırken diğerleri ikincil duyular olarak tanımlanır [Başkaya, 2004]. Mekân birçok uyaranı ile duyu organlarına bilgi iletir ve bunlar da mekânsal algının gerçekleşmesini sağlar. Bu uyarıcıların oluşturduğu algıların her biri, bir duyunun ağırlıklı olarak ön plana çıkmasıyla görsel algı, işitsel algı, boyutsal algı, ısısal algı [Aydınlı, 1986] gibi farklılaşabilmektedir [Kahvecioğlu, 1998].

Çizelge 3.1. Duyuların sınıflandırılması [Baymur, 1976].

Duyular		Duyu Organları	Duyumların Çeşit ve Özellikleri
Uyarıcısı Uzaktan Gelen Duyular	1. Görme	Göz	Renk ve Işık
	2. İşitme	Kulakta Salyangoz	Frekans, Tını
	3. Koklama	Burun İçindeki Zar	Farklı Kokular
Uyarıcının Deri İle Temas Etmesi Gereken Duyular	4. Tatma	Dilde Tat Çukurcukları	Tatlı, Ekşi, Tuzlu, Acı
	5. Dokunma	Deride Basınç Alıcıları	Basınç Duyumu
	6. Sıcaklık Duyusu	Deride Sıcaklık Alıcıları	Sıcaklık Duyumu
	7. Soğukluk Duyusu	Deride Soğukluk Alıcıları	Soğukluk Duyumu
	8.Acı Ve Sızı Duyusu	Deride Sinirlerin Açık Uçları	Acı Sızı Duyumu
Uyarıcısı İç Organlardan Gelen Duyular	9. Denge Duyusu	Kulak İçinde Yarım Daire Kanalları	Denge, Basınç Eğim ve Dönme
	10. Kas Duyusu	Kaslar	Devim ve Yön
	11. Organik Duyu	İç Organlardaki Sinirler	Sindirim Boşaltım vb.

Algılamada önemli role sahip birincil duyular;

Görme: En gelişmiş ve algılamaya en fazla yardımcı olan duyudur. Çevreden algılanan bilgilerin yaklaşık %80 den fazlası göz aracılığıyla algılanmaktadır. Renk, doku, form gibi mekânsal uyarım elemanları görsel algılamanın temelini oluşturur [Aydınlı, 1986].

Görme duyusu algısal süreçte birinci derecede önemli görülmektedir. Mekânla kurulan algısal ilişki geliştikçe tüm duyularla elde edilen duyumların, o mekân hakkında edinilen algıyı ve imajı geliştirdiği bilinmektedir. Mekân, görsel uyaranlarının yanında birçok uyaranı ile duyu organlarına bilgi iletir ve bunlar mekânsal algının gerçekleşmesini sağlar.

Gözün ışık düzeyine uyum sağlaması, karanlığa uyum ve ışığa uyum olarak adlandırılan iki özelliğe bağlı olarak oluşur. Karanlığa Uyum, karanlık ortamlarda gözün ışığa duyarlık kazanması, Işığa Uyum ise aydınlık ortamlarda gözün ışık düzeyine olan duyarlılığının gerilemesi olarak tanımlanmaktadır [Cüceloğlu, 1994].
Gözün ayrıntıları algılayabilmesindeki duyarlılığa görsel keskinlik denilir. Görsel keskinlik, gözün nesneleri ağtabakaya ne denli doğru olarak odaklaştırdığına bağlıdır [Morgan, 1995].

Gehl birincil duyulardan olan görme ve işitmenin mekânsal ölçeğe bağlı olarak, farklı algı düzeylerine neden olacağını belirtmiştir. Buna göre mekânsal uzaklığa bağlı olarak insanlar görme duyuları ile

- 500–1000 metreden algıladıkları verileri ‘kavramaya’ başlamakta,
- 100 metreden daha kısa mesafede ‘sosyal görüş’ gerçekleşmektedir.
- 0–100 metre arasında ise mesafe azaldıkça genel algıdan, tüm ayrıntıların algılanabileceği algı düzeyine ulaşılabilmektedir.
- 20–25 metrelik bir mesafe, insanlar arası iletişim açısından bir üst sınır olarak görülmektedir. Bu mesafe işitme duyusu için 35 metre olarak kabul edilmektedir [Gehl, 1987].

20. yy. da algı beden merkezli olarak değerlendirilmiştir. Bu üç boyutlu mekânın beş duyu yoluyla alınan bilgiler eşliğinde faaliyet göstereceği anlamına gelmektedir. Fakat mimarlık alanında Kent Bloomer ve Charles Moore mekânın beden merkezli algısının, görsel bakıştan dolayı, zamanla yok edildiğini savunurlar. Body, Memory and Architecture adlı eserlerinde: "Mimarlıkta görmenin ana duyum olarak geleneksel bir şekilde üzerinde durulması bedeni arka plana atmamıza neden olur" derler [Porter, 1997].

Dokunma: Çevrenin algılanıp anlamlandırılmasında en büyük rolü dokunma oynar. Porter' a göre tasarımcılar eğer bu dokunma duyusunun önemini bilirlerse, daha zengin mekân alternatifleri ortaya koyabilirler [Porter, 1997].

Dokunma yoluyla çevremizdeki objelere anlamlar ve çağrışımlar yükleriz. Bu çağrışımlar çok erken yaşlarda öğrenilir ve hayatımız boyunca bizimle olur. Birtakım objelerle çağrışan anlamlar: onların göreli yumuşaklığı, ağırlığı, sıcaklığı, keskinliği ve bize verebileceği zararlarıdır. Bu tür anlamlar dünyayı yeni deneyimlendiğimiz erken dönemlerde içimize yerleşir ve sonraki dönemlerde bilinen ve bilinmeyen objelere içgüdümüzle benzer tepkiler gösteririz. Dokunma ile ilişkilendirebileceğimiz mesafe mimarlar için önemli bir faktördür. Dokunamadığımız bir objeye dokunabildiğimizi farz ederek onu hissetmeye çalışırız ve böylece çevremiz daha alışıldık ve anlaşılabilir bir hal alır [Jules, 1974].

Görme ve dokunma (el ve göz hareketinin birlikteliği) arasındaki otomatik ilişki çocukluktan edinilir. Daha sonra dokunmadan görerek dokunma duyumuzu kullanmayı öğreniriz. Böylece dokunma duyumuz sadece elleri kapsamaz. Çevremizdeki mekânı ve objeleri vücudumuzun bir uzantısı gibi algılarız [Scuri, 1995].

Dokunma ve görme deneyimlenmesi birbiri ile iç içe olmasına rağmen, görme, işitme, koku alma ve tat alma duyularımızı iptal ettiğimiz zaman dokunma

duyumuzdan ayrı olamayız, bedenimiz her an ona destek veren yüzey ile temas halindedir [Porter, 1997].

İşitme: Sesleri duyabilme yetisi olarak tanımlanan işitme duyusu, hava moleküllerinin sıkışması ve gevşemesi ile oluşan ses dalgalarının kulaktaki alıcı hücreleri etkilemesiyle oluşur [Cüceloğlu, 1994].

Ses kaynağının yönünü saptama yetisi, ses kaynağının uzaklığını algılama, ses kaynağının hareketini algılama gibi özellikler işitme duyusunun mekânsal algı içindeki rolünü artıran faktörlerdir.

Görüşle koordineli olarak kulağın içindeki yarım daire kanallar denge duyumunu sağlarlar. Bütün bunlar yeryüzü ile olan yatay ve düşey ilişkilerimizi koordineli bir şekilde kurgulamamıza yarayan bir dizi akslara olanak tanırlar. Şaşılacak bir şekilde çoğu kişi tarafından bu akslardan hafif sapmalar hemen fark edilir [Jules, 1974].

3.5.2. Algı

Algı süreci duygusal, anlamsal ve kültürel boyutu ile ele alınır. Algı duyularla ve bunun devamında bilişsel süreçlerle bir bütün oluşturur. Anlık veya kısa süreli duyumsal imgelerin yanı sıra, insanın yaşamsal deneyim ve birikiminin ürünü olan kavramsal dünyası algıda önemli bir yer tutar [Başkaya, 2004]. Algının tanımı farklı şekillerde yapılmıştır bu tanımlamalardan bazıları;

"Duyumları yorumlama ve onları anlamlı hale getirme" [Morgan, 1995].

"Nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma" ve "dış dünyanın duyumlarla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımı" [Hançerlioğlu, 1993].

"Çevreden bilgi alma veya edinmeyi içeren aktif bir süreçtir. Bu süreç bilişin ve gerçeğin buluştuğu yerdir" [Lang, 1974], [Lang, 1987].

“Mekânsal çevreden alınan bilgilerin kodlanması, saklanması, hatırlanması ve tekrar kodların çözülmesi süreci” [Downs, 1973].

“Algı duyu verilerini örgütleyip yorumlayarak çevremizdeki nesne ve olaylara anlam verme sürecine verilen addır” [Cüceloğlu, 1994].

“Algılama algılanan uyarıcının ve algılayan kişinin özelliklerinin etkileşmesiyle oluşur” [Cüceloğlu, 1995].

"Algılama, insanın psiko-fizik araçları ile belirlenmiş evrensel bir olgudur" [Betalanffly, 1969].

"Herhangi bir biçim, nesnel gerçekliğin; toplumun, tarihin ve tarihliliğin, kısaca insan eylemlerinin ürününün, insan bilincindeki yansıması olarak tanımlanan algılama olayı ile birlikte düşünülmek zorundadır” [Aksoy, 1977].

"Algı, insanın duyuları yoluyla gerçeklikten aldığı şeylerdir" [Caudwell, 1974].

"Algılama, çevreden bilgi alma ya da edinme sürecidir ve aktif bir süreçtir" [Lang, 1974].

"Algılama, duyu organları yoluyla beyne iletilen uyarımların duyumlar haline dönüşüp çeşitli bakımdan örgütlenip anlam kazanmasıdır" [Baymur, 1976].

"İnsan içinde yaşadığı çevreden yararlanabilmek, ona uyabilmek ya da onu kendine uydurabilmek için o çevreyi tanımak, anlamak zorundadır. Bu kendiliğinden olan bir olaydır ve çevreden bilgiler almak yoluyla olur. Bu bilgileri bize uygun ve doğru hareket etmemize yardım edecek biçimde yorumlayıp değerlendiren algıdır" [Schulz, 1966].

"Algı, nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma olayıdır. Algı, dış dünyanın duyumlarla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır. Nesneler duyu örgenlerini etkiler, bu etki bilince aktarılır. Ne var ki algı, arı duyumlardan ansal bir işlevi gerektirmesiyle ayrılır. Örneğin, görme duyumuz her iki gözümüzde ve çeşitli planlarda beliren iki ağaç imgesi getirir. Bu iki ağaç imgesi ansal bir işlevle tekleşir. Tekleşen bu imgeye, bellekte biriken eski algılardan gerekli olanlar da çağrışım yoluyla eklendikten sonra ağaç algısı gerçekleşmiş olur. Özellikle görme, işitme ve dokunma duyuları insanın bilincine kavram ve düşünce yapımı için algısal gereçler taşırlar. Algı işlevini tarihsel süreçte duyumcular aşırı bir savla sadece duyuların, usçular da aynı aşırılıkla usun bir ürünü saymışlardır. Oysa algı, duyusal-ansal bir işlevdir. Diyalektik çözümleme, duyusal işlevle ansal işlevin bağımlılığını ortaya koymuştur" [Hançerlioğlu, 1993].

"Algılama, 'girdi-çıktı'ya ilişkin sistemlerin araştırılmasıdır ve algılama kuramları, düşünsel olarak, sistemlerde girdi ve çıktıların gözlenebilen ilişkilerini bir kavramlar kümesinde bir araya getirir" [Dember, 1960].

Lang ise mekânın içerdiği anlam ve sembollerin bazen bir kültürle sınırlı, bazen de evrensel olabileceğini belirtmiştir. Mekânsal algı geleneklerin ve deneyimlerin sonucu olarak gerçekleştiğinden, bireysel özelliklerin yanında grup özellikleri (kültür) de etkili olacaktır [Lang, 1974].

Çevreden yayılan uyaranların duyu organlarına ulaşarak, duyum mekanizmalarını harekete geçirmesi algısal sürecin başlangıcıdır. Duyumlarla (ilk imaj) başlayan ve algı (gerçek imaj) ile sona eren gibi bir dizi zihinsel süreci göz önüne alırsak, algı bu strüktürün sonunda oluşmakta ve aynı zamanda sürecin önceki süreçlerini dönüşümlü olarak etkilemektedir.

3.5.3. Algı ve duyum arasındaki ilişki

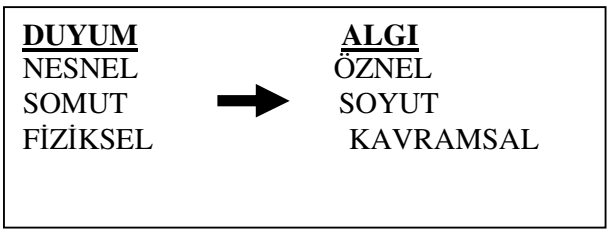
Cüceloğlu duyu ve algı arasındaki farkı: “Duyu; duyu organlarının ilettiği henüz işlenmemiş veri iken, algı; gelen verileri işleyerek, belirli bir yapı ve organizasyona

sokma işlemidir" ifadesi ile belirtmekte ve algısal sürecin bütününü, "gelen duyusal verilere dayanılarak, dış dünya hakkında kurulan bir kuram" olarak belirtmektedir [Cüceloğlu, 1994].

Bu görüşe göre "bu kuram denemeye açık geçici bir kuramdır ve daha sonradan gelen duyusal verilerle ya daha kuvvetlenir, ya da zayıflayarak yerini başka geçici bir kurama terk eder ve her birey kendi algısal kuramını, kendi yaşantısı ve deneyimleri çerçevesinde kurar" [Cüceloğlu, 1994].

Buna göre genel olarak algı:

* Algı kişilere göre değişen bir olgudur,
* Algı olgusunda hareket önemli rol oynamaktadır,
* Algılamada insan çevresinden amaçlarına uygun bilgi almaktadır [Baymur, 1976]
* Duyumları ve onların devamında gelişen zihinsel ve bilişsel süreçleri içerir,
* Algısal sürecin duyum aşaması daha çok nesnel verilere dayanır,
* Duyum aşaması algısal süreç sonunda öznelleşerek kavramsallaşır,
* Algıların oluşturduğu deneyimlerin, yeni algılarda etkili olması, algısal sürece geriye dönük olarak da işleyen aktif bir özellik kazandırır [Kahvecioğlu, 1998].

Şekil 3.1. Duyum ve algının karşılaştırılması [Başkaya, 2004].

3.5.4. Çevresel (imaj) algı

Çevre tasarımında çevrenin fiziksel nitelikleri kadar sosyo-psikolojik nitelikleri de büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle mimari tasarım çalışmalarında çevrenin niteliklerinin değerlendirilmesi amacıyla o çevre ile ilgili kişilerin imajlarının

incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylece kullanıcılar için optimum mekanlar kullanıcıların katılımıyla gerçekleştirilmiş olacaktır.

Mekân değerlendirmeleri fiziksel ve matematiksel tekniklerle yapılabilir. Ancak bu tekniklere dayalı tanımlar ne derece detaylı olursa olsun mekânı tanımlamak için yetersizdir. İnsanlar yaşadığı mekânlar içinde, sosyal ve psikolojik birer çevre de oluşturduklarından mekânları gerçek anlamlarıyla anlayarak tanımlayabilmek için psikolojik ve sosyal değerleri de bu tanımlara katmak gerekmektedir [Scuri, 1995].

Çevrenin sosyo-psikolojik yönünü tanımlayabilmek, çevre biçiminin davranışsal açıdan ele alınmasını gerektirmektedir. Bunun yanı sıra kişilerin kendilerini yönetme ve yöneltmede dayandıkları zihinsel şemaların yani taşıdıkları çevre imajının sistematik bir şekilde açıklanması gerekmektedir [Yürekli, 1977].

Çevresel imajın tanımı ve işlevi

İmaj dış fiziksel çevrenin genelleştirilmiş bir zihinsel resmi ya da kişinin zihninde taşıdığı şematik bir çevre haritası / modeli olarak tanımlanabilir. Bu tanıma bağlı olarak bir yerin imajı bir ölçüye kadar temsil ettiği çevreye benzer [Yürekli, 1977].
Çevresel imaj, çevrenin görsel bileşenleri dışında tarihsel, ekonomik, politik ve diğer özelliklerini de kapsamaktadır. Lynch'e göre imaj, çevrenin genelleştirilmiş bir zihinsel resmidir. Bu imaj hem o anki duyguların hem de geçmişteki deneyimlerin bir bütünü olup, edinilen çevresel bilgileri yorumlama ve davranışları yönlendirmede etkendir [Lynch, 1960].

Küller, çevrenin tüm algısının sınırlı sayıdaki anlamsal boyutlar içinde belirlenebileceğini belirterek, çevresel algı kavramını, "kişi - çevre ilişkisinin algı ve bilişe ait bileşenleri ile zihinsel süreç" olarak tanımlamaktadır. Bununla beraber "çevresel yargı" (değerlendirme) kavramına da yer vererek algının bu yanlarının, öğretilerek bilinçli hale getirilmiş ve karar verme süreci içine girmiş olduğunu belirtmektedir [Küller, 1979].

Gibson da, çevresel algıyı bir bilgi edinme süreci olarak görmekte, çevresel algı için gerekli tüm bilginin duyu organlarını etkileyen fiziksel enerji örüntülerinde bulunduğunu ileri sürmektedir.

Gibson'a göre görsel dünyayı nasıl algıladığımız konusu iki ayrı soruna bölünebilir; birincisi, evrenin maddesel ya da mekânsal algısı, ikincisi, dikkat ettiğimiz anlamlı ve yararlı şeylerin algısıdır.

İlki, renklerin, dokuların, yüzeylerin, kenarların, eğriliklerin, biçimlerin ve ara mekânların dünyası iken, diğeri genellikle daha alışkın olduğumuz nesneler, yerler, kişiler, işaretler ve yazılı simgelere ilişkindir. İkincisi, şu anda ne yaptığımıza bağlı olarak zaman içinde değişirken, ilki deneyimlerimiz için bir çeşit destek ve az ya da çok değişmez bir geri plan olarak kalır. Anlamlı şeyler dünyası, her şeye bir defada dikkat edilmesi açısından çok karmaşıktır ve algılarımız seçicidir. Bazı özellikler sürekli kalırken bazıları ihmal edilir. Gibson, bu iki algı düzeyini ilkine "Literal", diğerine "Şematik" algı diyerek ayırmaktadır [Ertürk, 1984].

Çevresel imajın işlevi dolaysız olarak insan davranışlarına yöneliktir. Çevresel imaj o çevre içindeki insan davranışlarını düzenleyen etkendir. Bu imajın temel amacı hareket özgürlüğü vermektir. Şöyle ki bir kaza sonucu beyninden yaralanarak hafıza kaybına uğramış ve uyum yeteneklerini yitirmiş insanları düşünürsek, bu insanlar konuşabilir, düşünebilir, bazı şeyleri zorlanmadan hatırlayabilirler ancak hatırladıkları resimleri sistemli bir şekilde peş peşe sıralayamazlar. Bu insanlar kendi odalarını ya da evlerini bile bulamayabilirler. Kaza sonucunda unuttukları mekânda bırakılan bu tip insanların küçük bir detayın (uyarımı) yardımı ile zihinsel şemalarını tamamlayarak mekânı hatırladıkları ya da hiç hatırlamayarak mekân içinden başkalarının yardımı ile çıkarıldıkları gözlenmiştir. Mekânların birçok uyarım ve objeyi kapsadıkları göz önüne alınırsa kimi insanların bir odayı bir tablodan, bir sokağı da tramvayın numarasından ya da bir dükkânın tabelasından tanımaları normaldir. Bu sembollerin aniden değiştirilmesi sonucunda bu insanların zihinsel şemalarındaki simgeler ile mekândakilerin uyuşmaması sonucunda garip bir şekilde tanıdıkları bir mekânda kaybolmaları söz konusu olabilir [Lynch, 1968]. Çevre

imajının işlevi daha geniş ele alınırsa, algılan organize etmeyi, görsel ve mekânsal bilgileri kodlamayı, çevresel yapıyı zihinde oluşturmayı ve saklamayı bunlara bağlı olarak görsel olgulara karşı tepkileri düzenlemeyi sağlar. Ayrıca çevresel imaj birey ile çevre arasında kişisel sembolik anlatım, iletişim, yorumlama ve anlamlandırma için temel başvuru sistemidir [Lynch, 1968]. Bunların yanı sıra güçlü bir çevresel imaj, bireylere duygusal güven hissi vermekle birlikte kişiler arası iletişimi kolaylaştıran, ortak değerler ve simgelerin üretilmesini sağlayan bir olgudur [Aydınlı, 1993].

Çevresel imajın oluşum süreci

Çevresel imajın oluşum süreci kısaca "girdi-işlem-çıktı" olarak üç sözcük ile açıklanabilir. Bu tanımda imajın oluşum sürecinin ilk aşamasını ifade eden girdi olgusu insanın eylemlerini kurduğu çevresel bilgileri kapsamaktadır. Çıktılar ise bireyin zihninde taşıdığı ve diğer insanlara sözlü, yazılı ya da grafik anlatımla ifade edebildiği çevresel imajdır [Aydınlı, 1993]. İnsan zihninin organik adaptasyonlarla başlayan ve nispeten sembolik elemanlara ulaşmakla biten bu faaliyeti somuttan soyuta giden bir iş olarak karakterize edilebiliriz [Yürekli, 1977].

Birey çevreyi algılar, çevreden bilgi alır, çoğunluk için değişmeyen birtakım somut simgeler kullanarak zihninde resimler oluşturur. Kullandığı simgelerin farklı olması gibi aktarılanda da değişikliklerin olduğu ortaya konmuştur. Bu zihinsel şemalarda bir yapının özellikleri bir gözlemci tarafından renk, doku, form detayları ile verilirken başka bir gözlemci tarafından fonksiyonu ve korkutucu, sevimli gibi soyut nitelikleri ile verilebilir. Bu da imaj unsurunun kişiye göre değişkenliğini ortaya koymaktadır [Lynch, 1968].

Çevresel imajın birçok etkeni vardır. Bunlar mekânın sosyal anlamı, adı, fonksiyonu, tarihi, mekânın adı gibi imajı etkileyen unsurlardır. Bunun dışında çevresel imaj bakış açısına göre değişken bir olgudur. Örneğin araç yolu bir sürücü için yol iken yaya için bir sınır elemanı olmaktadır. Başka bir örnek ise bir kentsel merkezin bakış açısına göre odak noktası ya da kentsel bölge olarak algılanmasıdır.

Gerçek çevre ile çevre imajı arasında birebir ilişki yoktur. Zihinde oluşturulan çevre imajında uzaklıklar, yönler ve açılar ile değişmez bir ilişkiler modeli yerine, süreklilik, yakınlık, benzerlik, peş peşelik ve bunlar gibi topolojik ilişkiler söz konusu olduğundan şekil ve ölçüler saptırılmış, uzaklıklar ve mekânsal ilişkiler değiştirilmiş kişiye bağlı olarak bazı noktalarda detaylar atılırken bazı noktalarda arttırılmıştır [Yürekli, 1977]. Çevresel imajın özgünlük, değişkenlik özelliği dışında esneklik özelliği de söz konusudur. Bu esneklik mekânın fiziksel ve zamana bağlı boyutlarında söz konusudur. Fiziksel esneklik, bireylerin mekân ile ilgili, sanki esnek bir örtüye çizilmişçesine ölçeği, uzaklıkları ve yönleri şaşmış ve tanınmaz zihinsel şemalar çizmeleri ile ortaya çıkmaktadır [Lynch, 1968]. Ancak imajdaki fiziksel mekânın esnekliğine karşın imaj öğelerinde sıralama genellikle doğrudur, yani harita parçalanarak başka bir düzende tekrar birleştirilmemiştir. Bu devamlılık imajın, değeri olmasını sağlayan unsurdur [Yürekli, 1977].

Kişilerin çevreyi edilgen ve verilerle bombardıman edilmiş olarak algılamaktan çok, anlamlı bilgiler edinmek amacıyla araştırdıklarını ileri sürmek için birçok kanıt gösterilebileceğini belirten Rapoport, çevrenin algılanması olayını şu üç sürecin sürekliliğinde açıklamaktadır [Rapoport, 1977]:

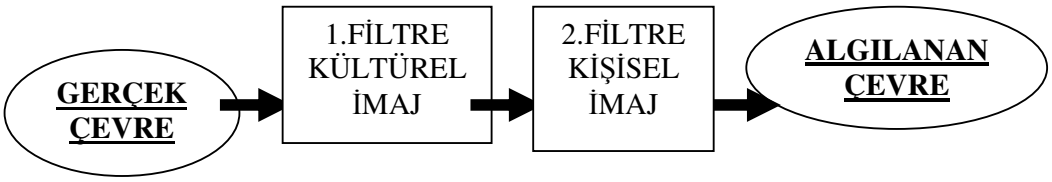
- Çevresel Algı,
- Çevresel Biliş,
- Çevresel Değerlendirme.

Çevrenin değerlendirilmesi çevresel niteliklerin algılanması, tercih, seçim, davranış ve kararları açıklamak üzere kullanıldığında "ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME" adı almaktadır.

Biliş, kişilerin çevreyi öğrenme, yapma, anlama yolunu açıklamak ve tartışmak için kullanıldığında ve bu amaçla biliş haritaları oluşturulduğunda buna, "ÇEVRESEL BİLİŞ" demek daha doğru olacaktır.

Algı; belli bir zaman aralığında, içindeki kişilerin çevrelerine ilişkin doğrudan duyumsal deneyimlerini açıkladığında "ÇEVRESEL ALGI" olarak tanımlanır. Bu anlamda algı; bilginin nasıl elde edildiği ve biriktirildiği ile ilgili. Biliş; bunların nasıl düzenlendiği ile ilgili ve değerlendirme ise nasıl sıralanıp yorumlandığı ile ilgilidir [Ertürk, 1984].

Rapoport'a göre, bilme olayı doğrudan ve dolaylı deneyimlerden dereceli olarak oluşurken algı daha ani oluşur [Rapoport, 1977]. Örneğin, algılanan uzaklık, birlikte görülen noktalar arasındaki bir aralıkken bilinen uzaklık, nesnelerin yokluğunda daha çok hatırlamaya dayanan ve depolanmış bilgiler yoluyla ortaya çıkarılan uzaklıktır. Yine, mekânın kavranması bir algılama olayı iken, mekân kavramı bir bilme olayıdır. Rapoport'un filtre modelinde çevrenin algılanan biçimi ve gerçek biçimi arasında kültür ve kişilik faktörleri birer filitre işlevi görmektedir [Rapoport, 1977].

Şekil 3.2. Rapoport'un filitreleme modeli [Rapoport, 1977]

Çevresel algı kavramının altında yatan temel ve çeşitli düşünürlerin bu kavrama yaklaşma biçimleri kısaca gözden geçirildiğinde algılama sürecinin başlangıç ve bitiş noktaları yani algılama sürecinin kapsamının farklı belirlemelerden doğan ayrılıkların dışında birleştiği görülür [Ertürk, 1984]. Buna göre başlıca iki düzey tanımlanabilir.

Birinci algılama düzeyi; Gibson'ın Literal Algı olarak belirlediği, Rapoport'un Algı Dünyası olarak sunduğu, Appleyard'ın Uyarı Kaynaklı Algı adı verdiği, Hooper'in Algılama Alanı olarak çizdiği düzeydir. Bu düzeydeki algılar çevrenin fiziksel özelliklerinden kaynaklanır, çevrenin doğrudan deneyimidirler, renk, doku, yüzey, kenar, biçim gibi temel algısal boyutlara dayanır. Birinci algı düzeyi ikinci için

gerekli bir ön koşul, değişmeyen bir arka plan olmak durumundadır.

İkinci algılama düzeyi ise; Gibson'ın Şematik Algı, Rapoport'un Çağrışım Dünyası, Appleyard'ın Çağrışım ve İşlemsel Algı, Hooper'in Değerlendirme Alanı ve Çağrışım Alanı olarak belirlediği düzeydir. Çevre-egemen birinci algı düzeyine karşılık ikinci düzey insan-egemen bir algı düzeyidir. Çevrenin fiziksel özelliklerinde kaynaklanan duygusal değerlendirmeler ve bunun yanında bireyin geçmiş deneyimlerinden, kişiliğinden içinde bulunduğu toplumun özelliklerinden, sosyal statüsünden, kültüründen kaynaklanan algılardır. Bu nedenle öznel, değişken, seçicidirler ve aynı biçimlerin farklı zaman ve gruplarda farklı çağrışımsal anlamlar ortaya koyması bu yolla açıklanabilmektedir [Ertürk, 1984].

3.5.5. Mekânsal algılamayı etkileyen faktörler

Mekânsal algılamayı etkileyen faktörlerin algılanan uyarıcıdan kaynaklanan etkenler ve algılayıcıya bağlı etkenler olarak sınıflandırılması mümkündür [Başkaya, 2004].

Algılanan uyarıcıdan (nesneden) kaynaklanan etkenler

Mekânın kendisinden kaynaklanan ve mekânın algılanmasında etkili olan unsurlar, kullanım özellikleri, estetik özellikler, bağlam ve ortam özellikleri ve algısal psikolojik mekân olarak sınıflandırılabilir [Başkaya, 2004].

Kullanım Özellikleri

Mekânın fonksiyonuna cevap verebilme performansı, o mekân hakkındaki görüşleri etkiler. Bu görüşler mekânın kullanım türüne ve süresine göre değişiklik gösterecektir. Böylece kentsel çevrenin başarılı bir elemanı olarak dıştan algılanan bir yapının oluşturacağı imaj, aynı yapının kullanıcılarının üzerinde oluşturduğu imajdan farklı olabilir [Başkaya, 2004].
Genelde yapılar bize nasıl kullanılmaları gerektiği konusunda ipuçları verirler. Onların mekân organizasyonları bazı kullanımları teşvik ederken, bazılarını engeller;

bir tiyatroda sahne arkasına eğer davetkâr değilse gitmeyiz. Bir mahkeme salonunda yargılayanlar tasarımın tanımlanmış bir bölgesinde yer alırlar ve kanunun varlığını garanti ederler. Şayet bir bina bize görevi ve fonksiyonu hakkında doğru bir mesaj vermezse, bizim tedirgin ve karışık duygulara sahip olmamız kaçınılmazdır [Conway, 1995].

Uyum, davranış ve yapılanmış çevre modeli arasındaki ilişkiyi tarif etmek amacıyla kullanılır. Kelimeyi bu anlamda çalışmasında kullanan kişi Christopher Alexander (1960)'dır. [Lang, 1987]. Uyum sağlayabilme bazı istisnalar hariç, pek çok farklı davranış modelinin aynı çevre içersinde gerçekleşmesini mümkün kılar. Bazı çevrelerde yeniden yapılanmadan pek çok aktivite yapılabilir. Bu çevreler çok fonksiyonlu sabit donanımlı çevrelerdir. İyi aydınlatılmış bir oda pek çok amaca hizmet edebilir, bir kere dekore edildikten sonra bazı şeyleri diğerlerinden daha iyi yerine getirebilir. Örneğin bir konutun salonu bir taraftan oturma - dinlenme faaliyetlerine cevap verirken, diğer taraftan yemek yeme eylemine imkân tanıyabilir. Mimar Robert Venturi (1966)'de çok fonksiyonlu kullanımın savunmasını; "Bir oda aynı anda da, farklı zamanlarda da pek çok fonksiyonu barındırabilir" şeklinde yapar [Lang, 1987].

Uyum sağlayabilme (adaptable) ve esneklik (flexible) sıklıkla benzermiş gibi kullanılsa da tam terside olabilir [Başkaya, 2004].

Esneklik bazı çevrelerin değişik aktiviteler için kolaylıkla değişebilmesidir. Bu durumda strüktürün farklı kullanımlar için değişimi oldukça kolaydır. Örneğin esnek bölücü duvarları olan büro mekânında duvarlar kolaylıkla yer değiştirilebildikleri için farklı organizasyonlara imkân tanır [Lang, 1987].

Kent yaşamına ilgi zaman zaman karşımıza çıkan bir gerçektir. Kentli insanlar komşuları ile ilişkilerini mesafeli tutmaya çalışırlar veya onları görmezlikten gelirler. Buradaki güçlük teknolojinin insanlar arası ilişkiyi ne yönde etkileyeceğini bilmektir. Bugünkü pek çok tahminler insanlar arası bölünmenin çok büyük boyutta olduğu ve yüz yüze iletişimin giderek azalacağı yönündedir. Bütün bu olasılıkları düşünerek

gelecekteki yapılanmaların esnek ve gerektiğinde iletişimi sağlayabilir olarak tasarlanmaları gerekebilir [Lang, 1987].

Estetik Özellikler

Estetik boyut mekânsal imaj üzerinde belirleyici özellik taşımaktadır. Healt'a göre estetik kalitesi yüksek yerler kendi mekânsal rollerinin ve fonksiyonel özelliklerinin dışında çevre içinde köşe taşı olma özelliği kazanmakta ve bu yolla çevresel imajı etkilemektedirler. Aydınlı'nın çalışmasında estetiğin mimari mekân açısından simgesel, algısal ve değerlendirme boyutları ortaya konmaktadır [Aydınlı, 1993].

Bağlam ve Ortam Özellikleri

Mekânın maddesel boyutunun yanında, içinde geçirilen yaşamla bütünleşen bağlamsal boyutu da vardır. Örneğin; Geleneksel Türk konutundaki geçmişten gelen kullanım gelenekleri ile o kültürünün bir parçası haline gelen birçok mekân (sofa, başoda, ocak vb.), fiziksel ve estetik niteliği yüksek olmasa da, olumlu imajlara sahiptirler.

Bunun yanı sıra mekân aynı çevre (konut) içinde bulunduğunda bir bağlama oturması gereklidir. Örneğin; modern, çağdaş bir mekân veya yapı, konutun ya da yapının bazı bölümlerinde olumlu izlenimler ve imajlar oluştururken, aynı mekân ve ya yapı kentin tarihi dokusu içersinde yer aldığında farklı tepkiler almaktadır [Başkaya, 2004].

Algısal-Psikolojik Mekân

E.T. Hall ve R. Sommer, hayvanlarla benzerlikler kurarak, insanlarında kendi egemenlik alanı veya kişisel mekânı olduğunu ve bunun çok kişiselden aza doğru bir hiyerarşi gösterdiğini savunurlar [Porter, 1997].

Farklı kamusal mekânları insanların nasıl işgal ettiği ve orada nasıl davrandığı konusundaki araştırmalar ilginç sonuçlar ortaya koymuştur. Örneğin kalabalık mekânlarda genellikle sola değil, sağa dönüş tercih edilmektedir; restoran gibi mekânlarda başkaları tarafından çok rahatsız edilmemek için kenarda oturma tercihtir. Göz ve beden teması üzerinde çalışmalar yapan Michael Argyle ve Desmond Morris, Gaudi'nin Barcelona Parc Guell'deki kıvrımlı oturma elemanını gözlemişlerdir. Burada iç bükey oturma daha gizli, gözden ırak bir oturma imkânı tanırken, dışbükey oturma daha bir göz önünde olmaya sebep olur [Porter, 1997].

Algılayıcıya (özneye) bağlı etkenler

İnsan, çevresini bellekte oluşan imgelerle değerlendirmektedir. Bu değerlendirmede Fizyolojik Özellikler, Kişilik Yapısı ve Ruhsal-psikolojik Özellikler, Geçmiş Deneyimler (tekrar ve zaman), Sosyo-kültürel Özellikler 'in büyük payı olmaktadır. Daha sonra kendisi ile çevresi arasında yaptığı kıyaslamadan ve etki-tepki süreci sonunda, ya çevresine kendisi uyum sağlamakta, ya da çevresini kendisine uydurmaktadır [Lang, 1987].

Fizyolojik Özellikler

Kişinin yaşı, zekâ düzeyi ve cinsiyetinin yanında duyu organlarının kapasiteleri de kişiden kişiye göre değişen faktörlerdir. Bu tür değişkenler kişinin nesneye olan bakışını, dolayısıyla onu algılamasını ve algısal süreç sonunda oluşan imajını etkiler.

Yaş: Yapılan bir araştırmada gençlerin çevreyi algılamasında fiziksel özelliklere bağlı duyumların daha etkili olduğunun görülmesine karşın, yetişkinlerde yorumlama ve anlam daha ağırlıklı bir yer tuttuğu görülmüştür [Pennartz, 1990].

İnsanların yetkileri yaşları ile değişim gösterir ve artar. Yaşlanınca, bir hastalığa yakalanınca veya kaza geçirince bu yetkinliğin derecesi düşebilir ve yapılanmış çevre sınırlayıcı hale gelir. Yapılanmış çevrenin değişik modelleri (kent ve kırsal

alan, oyun alanları, kent merkezleri, alışveriş merkezleri) insanların değişik yaşam evrelerinde ve fizyolojik yetkinliklerinde değişik deneyimler sunar [Lang, 1987].

Cinsiyet: Algıda yaşın yanı sıra cinsiyetinde etkisi de olduğu gözlenmiştir. Yapılan araştırmalarda kadınların erkeklere göre çevredeki görsel verileri daha hızlı algıladıkları ve görsel hafızalarının daha kuvvetli olduğu, erkeklerin ise karmaşık bir biçim içindeki figürleri daha iyi ayırt ettikleri sonuçlarına varılmıştır [Kimura, 1992].

Kişilik yapısı ve ruhsal-psikolojik özellikler

Farklı kişilik yapılarının, değişik ruhsal ve psikolojik durumların algıyı etkileyeceği bir gerçektir. Kişiden kaynaklanan sosyal veya asosyal kişilik yapısı veya klostrofobi gibi ruhsal durumların etkileri yanında, algı anındaki geçici ruh hali (korku, kaygı, öfke, sevinç, gibi), moralsizlik ve beklentiler de algıyı olumlu veya olumsuz yönde etkiler.

Bu nedenle yapılanmış çevre ve davranış arasındaki uyumun kalitesine ilişkin tutarlı bir teori geliştirmek oldukça güçtür. Bazı insanlar diğerlerinden daha fazla şikâyette bulunurlar; iyi ruh haline sahip insanlar ruh hali bozuk olanlara kıyasla daha olumlu değerlendirmeler yaparlar; insanlar yapıları ve mekânları farklı boyutlarda irdelerler, her şeyden öte insanların beklentileri farklıdır [Lang, 1987].

Geçmiş deneyimler (tekrar ve zaman)

Kişinin bireysel birikimi, geçmişinden kaynaklanan kişisel deneyimleri içerir. Örnek olarak, misafir olarak gidilen bir konutun algılanması ile o konutun içersinde yaşayan insanın o evi algılaması arasında farklılıklar görülmektedir. O evin içersinde yaşayan insan için kendi evi, hem aile fertleri ile hem de içersinde geçirilen anılarla oluşan bir ‘ev’ olmaktadır. Ancak dışarıdan gelen bir insana göre herhangi bir ev olmaktan ileriye gitmeyecektir. Zamanla birtakım şeyler paylaşılmaya başlanınca, bu yabancı

için de, bu ev anlam değiştirebilecektir. Burada aynı nesneden farklı şekillerde etkilenen iki özne tipi karşımıza çıkar [Albal, 1997].

Benzer bir şekilde bir kentlinin kenti algılaması ile kente ilk defa gelen bir kişinin kenti algılaması farklı olacaktır. İlk defa bir yapıya giren kişinin algılarının oluşması için zaman geçmesi gerekirken, orada yaşayan için bu durum söz konusu olmayacaktır.

Burada geçmiş yaşamsal deneyim, zihinde hâlihazırda var olan geçmiş deneyime ait kalıplar ile birlikte çalışacaktır. Geçmiş deneyimlerin yalnızca benzer mekânlarla sınırlı olması gerekli değildir. Farklı mekânlardaki deneyimler imaj üzerinde etkili olabilir. Charles Correa, Gotik Katedralleri yorumlarken, bu yapıların iç mekânındaki ışığın aynısının İskandinavya'daki çam ormanlarında rastlanabileceğinden bahsetmektedir [Kahvecioğlu, 1998].

Bir mekân ilk kez algılandığında etkili olan bileşenler, zaman içinde aşina hale geldiklerinden etkilerini yitirirler. Zaman faktörünün algı üzerindeki diğer bir etkisi ise tanıma ve bilme ile ilgilidir. Algının süresine ve tekrarına bağlı olarak o mekân 'tanınan' ve 'bilinen' bir mekân özelliği kazanır. Herhangi bir mekân anlık sunumları ile algılanırken, tanınan ve bilinen mekân, geçmiş algısal deneyimlerin birikimi ile algılanacaktır [Kahvecioğlu, 1998].

Sosyo-kültürel özellikler

Kültür, bir grup insan tarafından belirsiz veya belirgin olarak paylaşılan kurallar ve anlamları içeren bir antropolojik sözcüktür. Bu kurallar ve anlamlar yaşam, çalışma, farklı cinslerin birbiri ile ilişkisi, çocukların sosyalleşmesi, törenler gibi temel aktiviteleri kalıcı kılarlar. Bir kültür grubunun üyelerinin paylaştığı zihinsel şema, o kültürde gözle görülür normların ve düzenliliklerin ortaya çıkmasına neden olur. İnsanlar arasında ilişkileri yönlendiren kültürel normlar (davranış normları) insanlara, yapılanmış çevreye ve dolayısıyla tasarımcıların çalışmalarına müdahale edebilirler [Lang, 1994]. Sosyalleşme sürecince bu kültürel normlar bir kuşaktan

diğerine aktarılabilir. Fakat unutulmaması gereken şey bir kültürdeki insanların hepsinin aynı şekilde davranmayacağıdır [Lang, 1987]. Unutulmaması gereken diğer bir konu ise kültürün durağan değil, devingen olduğudur. Zaman içinde çok karmaşık yapıdaki etkiler kültürü değişmeye zorlar ve kültürün aynası olan mimarlıkta değişir. Uyuma, pişirme ve yeme gibi aktiviteler kültürel olarak farklılıklar gösterir. Bazı kültürlerde erkek önce yer, diğer kültürlerde aile birlikte yer. Bazı kültürlerde insanlar yerde oturur, bazılarında insanlar sandalye ve masaları kullanır. Buna göre mekânın yorumlanması farklılaşır. Amerika'da kültürlerin farklılığı iç mekân organizasyonlarından anlaşılabilir. Örneğin, Puerto Rican aileler mutfağı misafirlerini ağırlama yeri olarak kullanırlar ve mekânın boyutları buna elvermese dahi bu geleneği sürdürmeye özen gösterirler [Lang, 1987].

Tarihte pek çok kültürde kadın ve erkeğin evdeki görevleri arasında belirgin bir ayırım olmuştur. Müslüman toplumlarda kadın adeta eve kapanmıştır. Cinsiyetlerin toplumdaki görevlerinde farklılıklar olduğunda, konutların iç düzenlerinde de (konut-sokak ilişkisi, konut düzeni gibi) değişiklikler olacaktır [Lang, 1987].

3.5.6. İç mekân tasarımında formun görsel etkisi

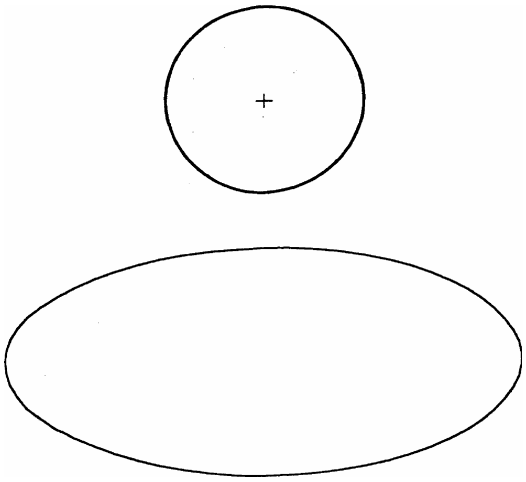
Algılanan tüm objeler bir biçime sahiptir. Her biçimde gözlemci için küçük de olsa bilginin gerçek özü vardır. Bu nedenle biçimin değerlendirilmesinde ortaya çıkan memnuniyet duygusu, bir mekânın, fiziksel özeliklerini yansıtmaktadır. Biçimlerin algılanması sonucu meydana gelen görsel tatmin duygusunun yanı sıra, biçimler, dikkat çeker, merak uyandırır, heyecan ve coşku verir. Formun uyarıcı etkileri ve bu etkilerin bireyde meydana getirdiği etkileşim, gözlenen ve gözleyen arasındaki ilişki üzerinde odaklanmaktadır [Aydınlı, 1993].

Geometrik şekillerin ilişkilerinin, boylarının, uzaklıklarının vb. bütün elemanlarının ve bunların organizasyon metotlarının gözle görülür ve elle tutulur bir yönü olur. Fakat görsel kuvvetleri analiz edebilmek daha zordur. Çünkü en önce ele alınan tasarımdaki organizasyonun varlığının fark edilmesi, sonra da bu organizasyonu kuran görsel kuvvetlerin "ne olduğunun" ortaya konulması gereklidir.

İç mekân tasarımında, çevresel konum organizasyonu, hacimsel devinim ve cephe kompozisyonu görsel çekiciliği etkileyen unsurlar olarak bilinmektedir. Formun genelde geometrik özeliklerinden kaynaklanan bu etkiler, gerek plan düzeyinde gerekse cephe düzeyinde bir devinim yaratmaktadır [Aydınlı, 1993].

İç mekânda formun görsel devinimi

İnsan gözü görsel olarak şekilleri yorumlama gücüne sahiptir. Bu olayın özünde gözün bir denge arayışı içinde olması yatar. Buna bir örnek verecek olursak; bir kişi bir çembere tepeden baktığında onu yuvarlak olarak tanımlarken ona gözünü yaklaştırarak çaprazdan bakarsa, onu elips olarak tanımlayacaktır. Hâlbuki fiziksel olarak çemberin formunda bir değişiklik olmamıştır. Yani çember fiziksel olarak elipse dönüşmemiştir fakat elips görünümündedir (Şekil 3.3).

Şekil 3.3. Bir çemberin perspektif görüşü [Arnheim, 1974]

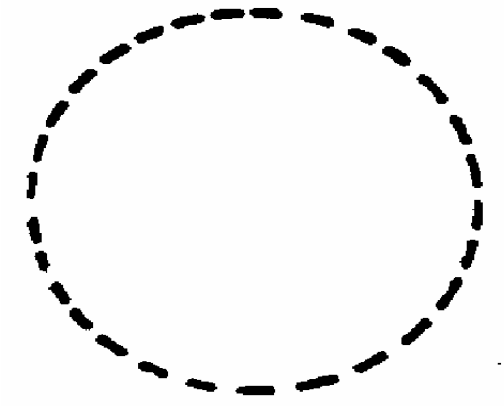
Rudolf Arnheim ise görsel devinim olayını şu şekilde açıklamaktadır: Bir insanın veya hayvanın algıladığı, objelerin, renklerin hareketlerin ve boyların organizasyonu değildir. Belki de bütün bunlardan önce algılanan, gerilimlerin karşılıklı etkileşimidir. Bu gerilimler, gözlemcinin keyfi olarak imgelere sonradan eklediği bir şey değildir. Çünkü bu gerilimler, belli bir yöne ve büyüklüğe sahiptir. Bu kuvvetler, psikolojik kuvvetler olarak da tanımlanabilir [Arnheim, 1977] (Şekil 3.4).

(a) (b)

Şekil 3.4. Karenin Merkezine Doğru Çabalayan, Daireler
a) Merkeze doğru çabalayan daire a) Merkeze doğru çabalayan daire [Arnheim, 1974]

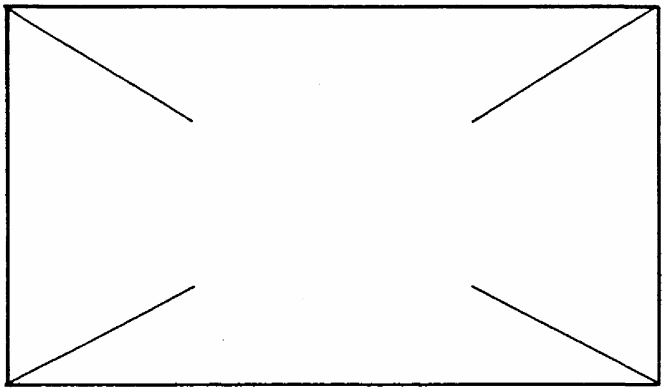
Şekil 3,4' deki diskler karenin merkezine doğru ilerliyor gibi görünmekte ve fiziksel olarak görünmeyen bir güç tarafından çekilmektedir. Beyaz karenin ortasındaki merkezi nokta, herhangi bir işaretle tanımlanmamıştır, Kuzey kutbu veya ekvator çizgisi gibi gözle görülemez. Bununla beraber kuvvetin odaklandığı bir nokta vardır ve karenin sınır çizgileri tarafından belirlenen bir uzaklığa konuşlanmıştır. Görsel alanda gözün retinasına çarpan bu olaydan daha başka olaylar da vardır. Örneğin kesik çizgilerle tanımlanmamış daire, çizgiler arası boşluklarla beraber tanımlanmış gibi görünmektedir [Arnheim, 1977] (Şekil 3.5).

Şekil 3.5. Gözün boşlukları tamamlayarak bütünü algılama çabası [Arnheim, 1974]

Tek kaçışlı bir perspektifte kaçış noktası görünmese bile, birbirine yaklaşan çizgiler sayesinde varmış gibi görünürler. Bu tür algısal kuvvetler, mantıksal çıkarımlardan

farklıdır. Çıkarım, görsel objenin yorumlanmasıyla ona bir şeyin eklemesidir. Görsel akım ise daha önceki tecrübelerimize dayanarak iki şey arasına bir şey koymaktır En tipik örneği; yarım kalmış objenin algılama süresi boyunca kendiliğinden tamamlanmasıdır. Tıpkı kesik çizgilerle çizilmiş daire ve kaçış noktaları birleştirilmemiş perspektif gibi [Arnheim, 1977].

Şekil 3.6. Daralan çizgiler sayesinde işaretlenmese bile kaçış noktasının varmış gibi algılanması [Arnheim, 1974]

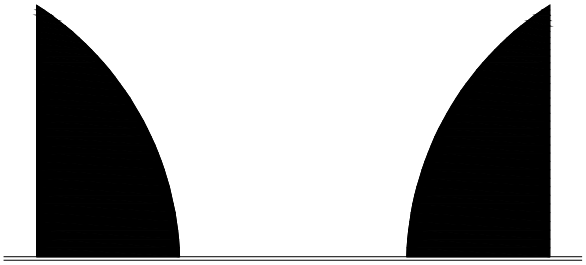
Objeler arasındaki mesafe, birbirleriyle ilişkili ve ilişkisiz olma durumunu ortaya koyar. Uzaklık ve ilişkisizliği, sadece metrik mesafeler olarak değil aynı zamanda, görsel dinamizm olarak da ele aldığımızda, bunun çekme ve itme kuvvetlerinden kaynaklandığını görürüz. Diğer bir şekilde, birbirine çok yakın olan objeler, görsel olarak birbirini itme eğilimi gösterirler, birbirlerinden uzak olmak isterler. Aralarında çok büyük uzaklık bulunan objeler, birbirlerini çekiyormuş gibi görünürler. Bu kuvvetler, yapılar arasındaki uygun mesafeyi, duvardaki resimlerin yerini, bir odadaki mobilyanın yerleşim düzenini belirler. Objeler arasındaki herhangi bir mekânsal ilişkide, sezgisel olarak göz tarafından belirlenen bir mesafe vardır. Tasarımcılar ve mimarlar, devamlı yapılar, pencereler ve mobilyalar arasındaki bu doğru mesafeyi ararlar [Arnheim, 1977].

Eğer şekiller birbirleri ile ilişki içinde olurlarsa, aralarındaki boşluk, tanımlı hale gelir. Bu olay, mekân içindeki boş alanların tanımlı olmasına benzetilebilir. Eğer

şekiller birbirlerinden bağımsız iseler aradaki alanda anlamsızlaşır [Arnheim, 1977] (Şekil 3.7-3.8).

Şekil 3.7. Birbirleri ile ilişkili şekiller [Arnheim, 1977]

Şekil 3.8. Birbirlerinden bağımsız şekiller [Arnheim, 1977]

İç mekânda görsel denge

Estetiğin temelindeki hoşnutluk duygusunu uyandıran, objeler arasındaki görsel dengedir. Aslında tabiatta bütün oluşumlarda bir dengeye ulaşma eğilimi gözlenmektedir.

Başarılı bir kompozisyonda, kullanılan öğelerin birbirleriyle ve bütünle ilişkisinde çizgisel, yüzeysel, hacimsel ve oransal bir denge hissedilmektedir. Denge hissi, yürüme, bisiklete binme, kayak yapma etkinliklerinde olduğu gibi dengeli ve dengesiz olma arasındaki gerilimden ortaya çıkmaktadır. Objeler arasında görsel olarak bir uyumun olup olmaması, tıpkı dengeli ve dengesiz olma durumundaki gibi bir gerilim yaratacaktır [Rapoport, 1977].

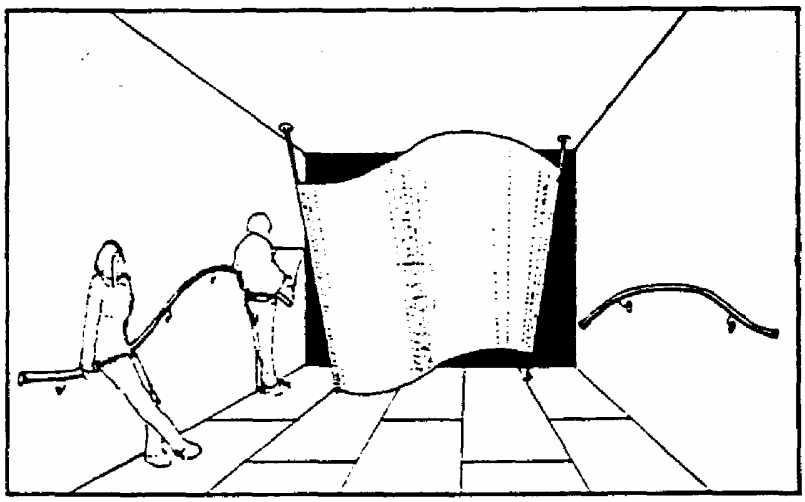
Bir küçük terazi ve eşit ağırlıklar düşünelim: Her kefeye aynı sayıda ağırlıklar koyalım, bir denge elde ederiz. Eğer ağırlıklar iki kefeye de aynı biçimde konulmuşlarsa hem bir simetrik görünüm hem de görsel denge elde ederiz. Eğer bir kefede kule gibi üst üste konulup diğer kefede uzunluğuna dizilmişlerse bu sefer asimetrik görünüme sahip bir görsel denge elde ederiz [Zevi, 1990].

Bir kompozisyonda düzensizliğin yarattığı gerilim karşı kuvvetlerle dengelenmelidir. Aksi takdirde gerek mimari kompozisyonlarda gerekse iç mekân tasarımında figürlerin eşit olmayan boyutları, bir sondan yoksun hale gelir ve tasarım anlamsızlaşır, heyecanını yitirir. Dengesizlikte yalnızca bir dengeyle ifade edilebilir [Arnheim, 1974].

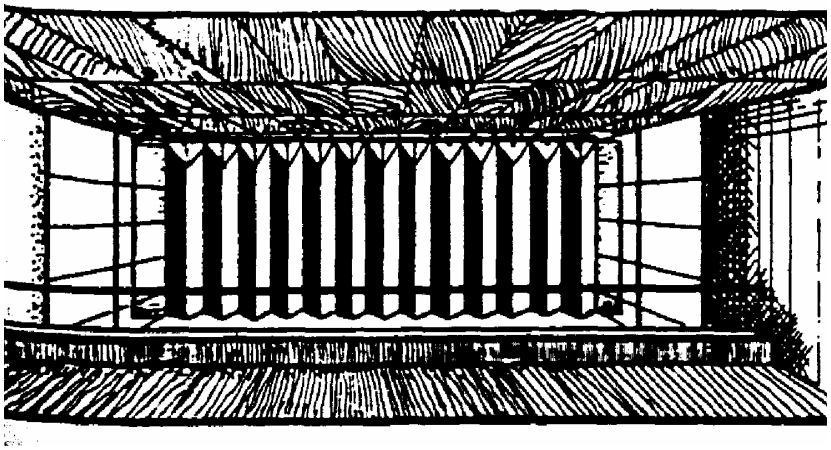
Mekânda şekil – alan dengesi

Bir objenin uygun bir şekilde algılanması için, uygun bir mesafeden bakılması gereklidir. Objeyi çevreleyen kuvvetlerin menzilini belirleyen, sadece objenin hacmi veya yükseldiği değil, aynı zamanda görünüşün zenginliği ya da sadeliğidir. Cephe, hacimce zengin ve ifade bakımından çok yayılan bir güce sahipse gözlemcinin geriye gitmesi gerekir. Böylece kişinin pozisyonu, yapının görsel devinimi tarafından belirlenir [Arnheim, 1977].

Algı bakımından yapıyı çevreleyen planların ve oluşumların dışında kalanlar boşluk olarak kabul edilmemelidir. Bu boşluklar mimari yapı tarafından oluşturulan görsel güçlerle kaplanır ve kompozisyonu oluşturan öğelerin şekli ve boyutu tarafından belirlenirler. Bu nedenle boşluk objeleri çevreleyen algısal alanın bir parçası olarak algılanmalıdır. Enerjisi az olan düz bir yüzey, kısa mesafeden bakılarak algılanabilir. Enerjisi fazla olan yüzey dar bir iç hacim de çok ağır bir etki yaratır. Yüzeyin enerjisi ile hacmin büyüklüğü birbiri ile dengelenemez ise yüzey alana göre çok ağır kalır (Şekil 3.9-3.10).

Şekil 3.9. Enerjisi az olan düz bir yüzey [Arnheim, 1977]

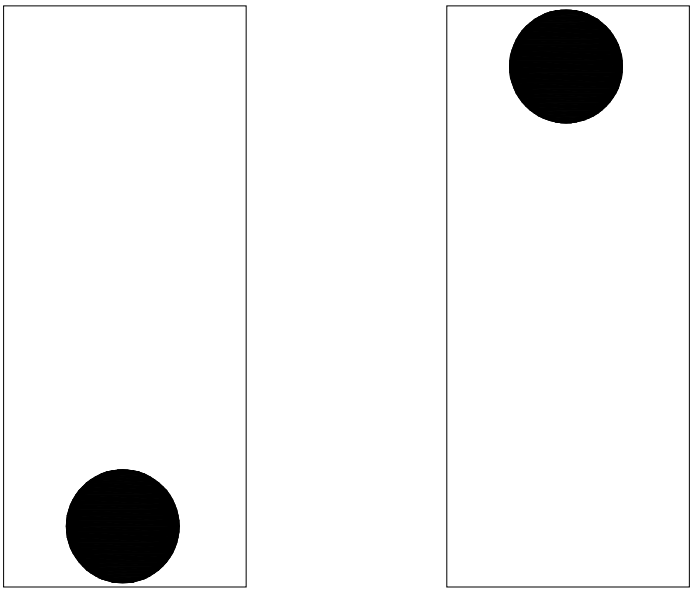

Şekil 3.10. Enerjisi fazla olan yüzey [Arnheim, 1977]

Yatay ve dikey kuvvetler dengesi

Dikey mesafe, yukarı gidildikçe yükseklik, aşağı doğru gidildikçe derinlik olarak kabul edilir. Geometrik olarak yukarı ve aşağı gitmek arasında bir fark yoktur, fakat fiziksel ve algısal olarak fark çok temeldir. Bir merdivene, bir ağaca tırmanan herhangi birisi, ağırlık olarak tanımladığı karşı kuvvete baş kaldırır. Yükselmek ışığın şiddetini arttırmak, bir yeri kazmak ise karanlığı aydınlatmaktır [Arnheim, 1974].

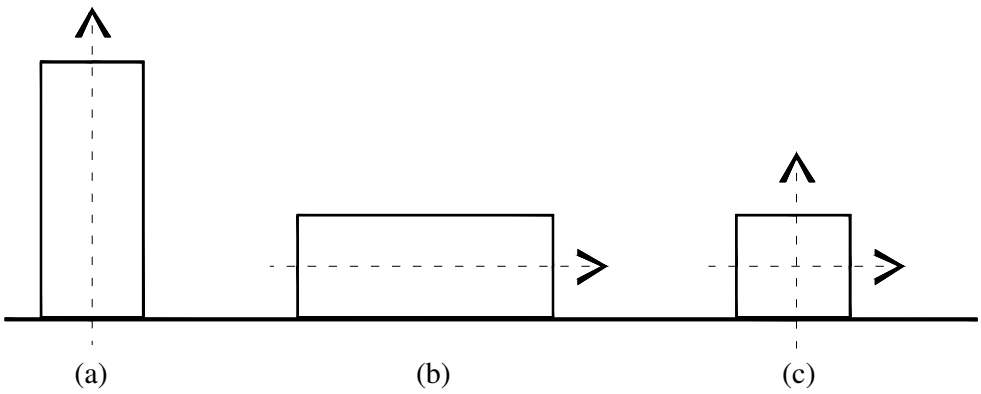
Yüksekte bulunan bir kütledeki potansiyel enerji, aşağıda olandan çok daha yüksektir. Görsel olarak belli bir şekle, boyuta veya renge sahip obje, yükseğe yerleştirildiğinde daha fazla enerji taşıyacaktır. Böylece dikey yöndeki denge, aynı objelerin farklı yüksekliklerde durması ile elde edilemez [Arnheim, 1974] Şekil 3.11. "a" şeklindeki daire ağırlıksız ve dengede iken, "b" şeklindeki daire yükseğe çıktıkça görsel olarak ağırlığı artar.

(a) (b)

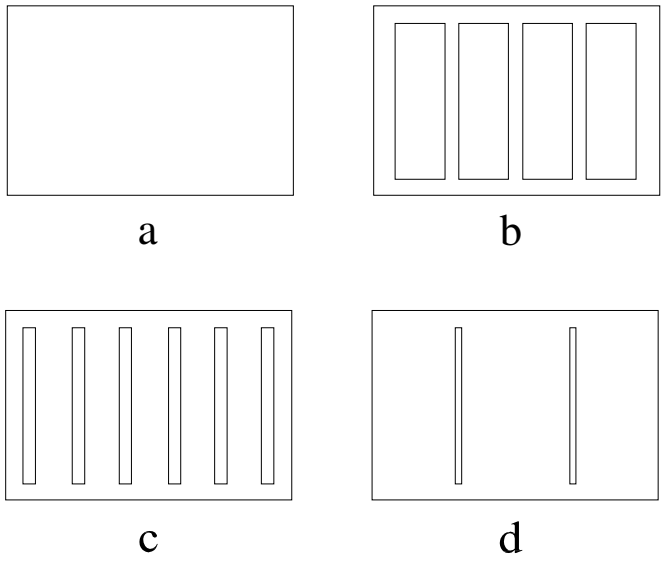
Şekil 3.11. Dairenin düşey konumunun algılamaya etkisi
a) Ağırlıksız ve dengedeki daire (b) Yüksek ağırlığı artan daire [Arnheim, 1974]

Herhangi bir zemine dik olarak konumlandırılan dikdörtgen, görsel olarak dikey hareketi oluşturmakta, zemine yatık bir şekilde konumlandırılan dikdörtgen ise yatay hareketi oluşturmaktadır. Kare ise eşit güce sahip yatay ve dikey kuvvetleri oluşturduğu için dengelenmiş bir tavır sergilenmektedir [Arnheim, 1977] (Şekil 3.12).

Şekil 3.12. Cismin mekân içerisindeki konumunun algılamaya etkisi
a) Dikey hareketin egemen olduğu durum
b) Yatay hareketin egemen olduğu durum
c) Yatay ve dikey hareketin dengede olduğu durum [Arnheim, 1977]

Bir dikey uzantı (pencerenin boyu), yatay uzantıdan (İki pencere arasında kalan boşluktan) daha uzun olursa, dikey olarak konumlandırılmış dikdörtgen giderek genişlik kazanarak dört tarafı eşitmiş gibi görünecektir. Bu da dikdörtgen yapıya kare görünümü kazandıracaktır. Görsel olarak incelediğimizde, içi boş dikdörtgen yapı dikey harekete sahiptir, fakat pencereler arası uzaklıklar kısa tutularak yatay hareket güçlendirilmiş ve dikey hareketle yatay hareket arasında bir denge kurulmuştur [Arnheim, 1977]. Aynı şekilde iç hacimdeki tasarımının başarısı, yatay ve dikey kuvvet faktörlerinin dengelenmesi ile sağlanabilir. Şekil 3.13'de formun yatay ve dikeyde dengelenmesi şemalaştırılmıştır. a: Yatay harekete sahip dikdörtgen yüzey, b: Yatay alan üzerine dikdörtgenler eklenerek dikey hareket oluşturulur, c: Dikdörtgenler inceltilerek dikey hareket güçlendirilir. Fakat hala yatay hareket baskındır, d: Dikdörtgenler iyice inceltilerek dikey kuvvet maksimum seviyeye ulaşır. Böylece yatay ve dikey hareket dengelenerek şekil kare gibi görünür. Bunun en iyi örnekleri Mackintosh'un Willov çay evi (Resim 3.1) için yaptığı tasarımlarda görülebilir.

Şekil 3.13. Formun yatay ve dikeyde dengelenmesi [Arnheim, 1977]

Resim 3.1. Charles Rennie Mackintosh'un tasarladığı "Willov Tea Room"

Oransal Denge

Yunan felsefesinin en erken devirlerinden beri sanatta bir geometri kanunu bulunmaya çalışılmıştır. Çünkü güzellik ahengin, ahenk de orantıların

gözetilmesinden doğduğuna göre, bu orantıların değişmezliğini kabul etmek akla yatkındır [Yurtsever, 1986].

Klasik oran teorisi, bütünü oluşturan parçaların uyumlu ve düzenli olarak bir araya gelmesi için uygulanan özün, kurallar ve ilkeler setini içerir. Tasarımda, uyumlu ve çekici düzen yaratma endişesiyle birçok oran teorisini ve kavramını açıklayan oran sistemleri geliştirilmiştir. Bir oran sistemi, bir kompozisyonun parçalan arasında birbirine uygun ilişkiler seti kurarak; bir parçadan diğerine ya da bir bütünden parçalara geçişe izin veren bütünlük, süreklilik, akıcılık etkisini güçlendiren sabitleştirilmiş bir ilişkiyi açıklamaktadır. Tüm oran sistemlerinde ortak amaç, belirli bir düzen yaratarak ve müzikal bir uyum, ritim duygusunu uyandırarak, görsel tatmin sağlamaktır [Aydınlı, 1993].

Mimarlıkta uyum sağlayan matematiksel ilişkileri arayan oran sistemleri arasında en çok sözü edilen sistemler, "Altın oran" ve Le Corbusier'in "Fibinocci Dizileri" arasındaki ilişkiye dayanarak ortaya koyduğu "Modulor" ölçü sistemidir. "Parçalar tamamen bütüne hizmet etmelidir" diyen Alberti, altın oranı, binaların cephelerinde, planlarında ve perspektiflerinde, mekânı kontrol altına almak üzere kullanmıştır. Parçalar arasında boyutsal ilişkileri açıklayan orantı, gerek ritim duygusu, gerekse denge yaratmaktadır. Bazı ritim ve denge düzenlemelerinin, diğerlerinden daha doyurucu olmasının nedenini kısmen de olsa, orantı sistemlerinde aramak doğru olacaktır [Aydınlı, 1993].

<u>İç mekân tasarımında formun tekrarı</u>

Tasarımda birlik ve bütünlüğü sağlamanın bir yolu pencere ve kolonlar gibi benzer parçaların tekrarı ile mümkündür. Objelerin benzerliği, hatta kısmi benzerliği, birlikteliği vurgulamanın bir yoludur. İnsan ırkının üyeleri, kişisel görünümlerinde farklılıklar olmasına rağmen, birçok benzer özelikleri sayesinde tanınmaktadırlar. Mimarideki ritmin önemi insan ritmi ile olan ilişkisine dayanmaktadır. Yürümek, nefes almak, doğal ritimler, gelgit olayları, mevsimler ve müziğin işitsel ritimleri temsil etmesi gibi mimarlık ta görsel ritimleri temsil eder. En basit şekilde mimaride

ritmi oluşturmanın yolu, parçalar arasında boşluk bırakmaktır. Bu, notalar ve vuruşlar arasındaki boşluklara benzetilebilir. Bir yapıdaki görsel ritmin karakteri, parçalar ve boşlukların boyutlarına bağlıdır [Lasseau, 1991].

Mimari ve iç mimaride ritim duygusu, yüzeysel ve hacimsel bir kompozisyonda benzer öğelerin uyumlu ve düzenli bir tekrarı sonucu yaratılmaktadır. Mekânda, ölçekte, oransal ilişkilerde, renk ve doku farklılıklarında etkin olarak ifade edilebilen, "zaman içinde tekrar" duygusu uyandıran, bir örüntüyü açıklamaktadır. Bir revak, bir pencere sırası, benzer yapı kütleleri, benzer profiller, yüzeylere uygulanan her türlü tekrar eden strüktür ya da süs öğesi, yapı eyleminin ortaya çıktığı zamandan günümüze, mimarların "ritmik" etkilerden haberi olduğunu ve onu bilinçli olarak kullandıklarını göstermektedir [Aydınlı, 1993].

Dikkatsizce uygulanacak ritimler, eğer istenilen o değilse, zevksiz bir monotonluk yaratırlar. Monotonluktan kurtulmanın yollarından biri, tasarıma elemanları doğal bir çekiciliğe sahip olan bir tema ile başlatmaktır. Sonra, bu elemanlar kurdukları düzende tekrarlandıklarında gruplaşıp ilgi çekebilen sistemlere gidilebilir [Denel, 1970].

Hiyerarşinin az olduğu grup halindeki ritmik düzenlerde monotonluk riski daha fazladır. Ritimler, tamamen aynı şekillerin tekrarı olmak zorunda değildir. Şekillerin genel görünümlerinin benzer olması da yeterli olabilir. Tekrar, bir şehirde ve hatta yeryüzünde yön tayin edebilmemiz için gereklidir. Fakat çok fazla tekrarın olduğu ve tekrar eden elemanlar arasında çeşitliliğin ve hiyerarşik düzenin bulunmadığı ritmik sistemler çeşitliliğini kaybederler. Bir ritmik sistemde, belirli yerlerde ritim, yön ve yoğunluk değiştirebilir. Bu söz konusu kurulu düzeni değiştirmekten çok onun havasım değiştirecek bir müdahaledir [Demirel, 2002].

Çeşitlilik ve birlik

Çeşitlilik, birliği sağlayan kuralların planlı bir şekilde bozulmasıyla sağlanabilir; Çerçevelemeden veya tekrar eden bir şablondan kaçınma, ritim, parçaların farklılığı

ve çoklu gridler, baskın olan geometrinin bozulmasıdır. Çeşitlilik ve birlik kendi başlarına var olan özellik değillerdir. Bunların bir arada kullanılması ile her iki özeliğin yoğunluğu artar [Lasseau, 1991].

Son yıllarda çevresel tasarım alanında yapılan araştırmalara göre, birbirinin benzeri olmayan, çeşitlilik gösteren öğelerin bazı ilkeler doğrultusunda bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan "çeşitlilikte birlik" duygusu, dikkat çekici dominant etkiyle ilgi topladığı ve canlılık yarattığı için, estetik bir değer oluşturmaktadır. Post modern mimarinin birbiriyle çelişen üslupsal farklılıklar gösteren öğelerinin oluşturduğu çeşitlilik de kimi zaman birlik duygusunu güçlendirmektedir. Görsel ve anlamsal birlik, birbiriyle olan uygunluk şeklinde düşünüldüğünde, "çeşitlilik / zıtlık" karşıt bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Önemli olan, birlik ve çeşitliliğin ya da karmaşıklığın dengeli birlikteliği sayesinde uyumun elde edilmesidir [Aydınlı, 1993].

3.5.7. İç mekân tasarımında formun algılanması

Mekânı oluşturan çeşitli bileşen ve öğeler, mekânsal örgütlenmede çok farklı roller üstlenmekte, mekânın topyekûn etkisi üzerinde etkili olmaktadır. Mekân bileşen ve öğeleri mekânsal örgütlenmede sınırlayıcı, belirleyici, yönlendirici, odaklayıcı, süreklilik sağlayıcı, anlam taşıyıcı, birleştirici, ayırıcı roller üstlenirler. Bu roller gözlemciye o mekânın kavranabilmesi için gerekli ipuçlarını verir [Gür, 1996].

İnsanlar doğru bir derinlik ve uzaklık algısıyla hareket edebilirler. Bu üç boyutlu bir dünyayı algılamak demektir. İnsan tarafından tasarlanan çevrede, mimari mekân fiziksel olarak üç boyutludur. Bununla beraber bütün mekânlar, üç boyutlu gelişim bakımından aynı değildir. Mekânlar, üçüncü boyutta esneklik ve genişleyebilirliği gerektirirler. Mekânın boyutsal özeliklerini ve bunların birbirleri ile olan ilişkilerini anlamak estetik ve fonksiyonel başarıyı anlamanın anahtarıdır [Kurtich, 1993].

4. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

4.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli, bilimsel nitelik taşıyan araştırma tarama modelindedir. Araştırma dört bölümden oluşmuştur. Araştırmanın birinci bölümünde; kaynakçada belirtilen yerli ve yabancı kaynaklar incelenerek konunun teorik dayanağı olan literatür kısmı oluşturulmuştur. İkinci bölümde; literatür taramasına dayalı olarak geliştirilen anket, veri toplama tekniği olarak apartman konut mutfaklarında yaşayan kişilere uygulanmıştır. Üçüncü bölümde; veriler toplanarak veri analizi yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise araştırmada elde edilen bulgular ortaya konulmuştur

4.2. Araştırmanın Sınırları

Araştırma, Ankara'nın orta sosyo-ekonomik düzeyine (OSED) hitap ettiği düşünülen Eryaman 7. etapta bulunan 4 adet apartman konutta yapılmıştır (Resim 4.1 ve 4.2). Bu çalışmada; Apartman konut mutfaklarının iç mekân tasarımı kapsamında kullanıcıların istek ve memnuniyet durumları ile varsa şikâyetlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

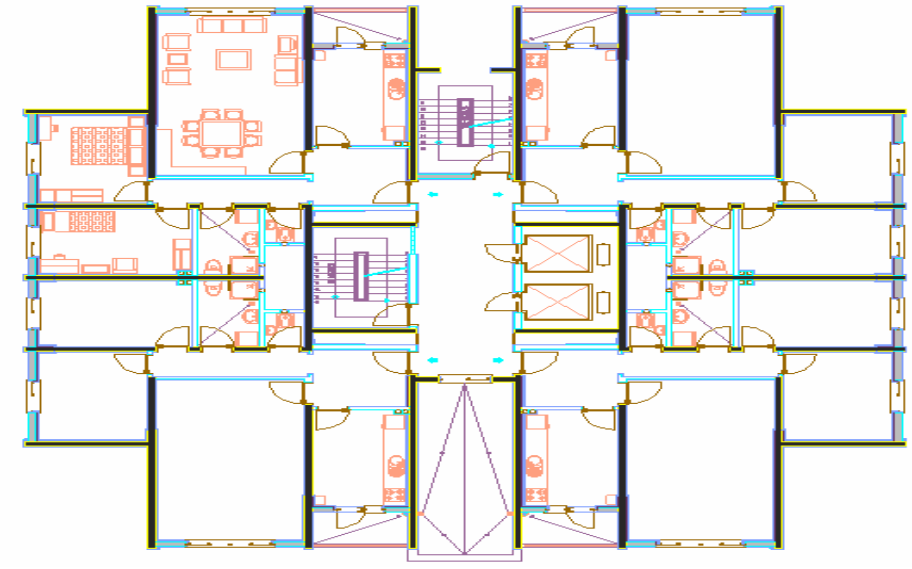
Resim 4.1. Eryaman 7. etaptaki apartman konutların genel görünüşleri [Fevzi yeşilkavak, 2006]

(a) (b)

Resim 4.2. Eryaman 7. etaptaki apartman konutların ön ve yan görünüşleri
a) Ön görünüş b) Yan görünüş [Fevzi yeşilkavak, 2006]

Seçilen apartman konut mutfaklarının tümünün aynı tip ve büyüklükte olması sağlıklı bir karşılaştırma için gerekli görülmüştür. Araştırılan her apartman 12 katlı olup, her katta 4 daire olmak üzere toplam 192 daireden oluşmaktadır. Her daire 2 oda 1 salon şeklinde planlanmıştır. Araştırma yapılan apartman konutlara ait mimari plan Resim 4.3'de verilmiştir.

Şekil 4.1. Eryaman 7. etaptaki apartman konutların normal kat planı

Araştırma yapılan karşılıklı dairelere ait mutfakların tefrişli planları ve fotoğrafları Resim 4.3'de verilmiştir.

Resim 4. 3. Mutfak mekânının planı ve fotoğrafları

4.3. Verilerin Elde Edilmesi

Araştırma verileri; Ankara'nın orta sosyo-ekonomik düzeye hitap ettiği düşünülen Eryaman 7. Etapta bulunan aynı özelliklere sahip apartman konutların kullanıcılarından elde edilmiştir. Örneklem genişliğini 4 adet apartman konut

oluşturmaktadır. Veriler; anket uygulama, mekân ve donatı ölçülerini belirleme, fotoğraflarla belgeleme gibi üç farklı şekilde elde edilmiştir. Veriler 2005 – 2006 yılları arasında 3 aylık bir süre içerisinde toplanmıştır. Anket hafta içi ve hafta sonu olmak üzere günün farklı saatlerinde uygulanmıştır.

4.3.1. Anket uygulama ve sistematik gözlem yapma

Anketin tasarımında; Işık (1992), Yıldırım (1999), Yıldırım ve Hacıbaloğlu (2000), Hidayetoğlu (2005) ve Yıldırım ve Başkaya (2006) tarafından yapılan araştırmalarda geçerli ve güvenilir bulunmuş konut değerlendirme anketlerinden faydalanılmıştır. Bu anket, aynı özelliklere sahip 4 adet apartman konutta yaşayan kullanıcılara uygulanmıştır. Anket, dört ana başlıkta değerlendirilmiştir.

1. Kullanıcıların Genel Bilgileri (birey sayısı, cinsiyet, yaş, eğitim, meslek vb).
2. Konut Mutfağı ile İlgili Bulgular (mutfağın yeri, büyüklüğü, yapılan eylemler, aydınlatma vb).
3. Mutfak Donatı Elemanları ile İlgili Bulgular (elektrikli cihazlar, donatı elemanları, kullanılan malzemeler vb).
4. Araştırılan Mutfak Mekânının Algılanması (özgür/sınırlı-kısıtlı, düzenli/düzensiz, planlı/plansız, ferah/kasvetli, huzur verici/huzursuz edici, ilginç/sıradan, aydınlık/karanlık, sakin/gürültülü, seyrek/sıkışık, samimi-sıcak/soğuk).

4.3.2. Mekân ölçülerini belirleme

Araştırılan apartman konutların aynı özelliklere sahip olması istendiğinden; kat planları, alanları, özellikle mutfak mekânının konum ve büyüklüğünün belirlenmesi amacıyla apartman konutların mimari projeleri temin edilmiştir.

4.3.3. Fotoğraflarla belgeleme

Araştırma kapsamına alınan konutlardaki mutfakların iç mekân düzenlemesini ayrıntılarıyla belgelemek ve yorumlanmasında güçlük çekilen kısımları sonradan

değerlendirmek için mutfakların fotoğrafları çekilerek tasnifi yapılmıştır.

4.4. İstatistikî Değerlendirme

Araştırmada elde edilen verilerin anlaşılabilmesi ve aynı yollarla elde edilmiş verilerle karşılaştırılabilmesi için verilerin belli kurallara göre özetlenerek, sunulması gerekir. Bu amaçla, araştırma verilerinin yüzdelik değerleri, aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri hesaplanmış, verilerin Cronbach Alpha güvenilirlik testleri yapılmış ve son olarak bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki farklılıkların / ilişkilerin istatistiksel açıdan $P < 0.05$ düzeyinde anlamlı olup olmadığını test etmek için tekli (ANOVA) varyans analizi/Ki kare testi yapılmıştır. Ayrıca, anlamsal farklılaşma ölçeğini oluşturan unsurların arasındaki farklılıkları görmek için sıfat çiftleri grafiksel olarak ifade edilmiştir.

5. BULGULAR

Araştırma ortamını, Ankara il merkezi sınırları içinde bulunan Eryaman 7. Etap yerleşim alanındaki Toplu Konut İdaresinin (TOKİ) yaptığı 2. grup apartman konutlarda yaşayan orta sosyo-ekonomik düzey ailelerin mutfakları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamına alınan konut mutfaklarının mimari özellikleri, iç donatımı ve diğer mekânlarla olan ilişkileri aynı, fakat yönlere göre konumları farklıdır. İncelenen mutfaklar, 7. Etapta bulunan 808 adet konut mutfağı arasından örnekleme yöntemiyle tesadüfî olarak seçilmiştir.

5.1. Kullanıcıların Genel Bilgileri

Araştırma kapsamına alınan ailelerin konutlarında yaşayan kullanıcıların genel bilgileri Çizelge 5.1'de verilmiştir. Buna göre, kullanıcıların %60'ının bayan, %36'sinin 18–29 yaş grubu, %72'sinin ortaöğretim mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca, konutların %59'unda 1-3 kişi ve %41'inde ise 4 ve üzerinde kişi yaşamaktadır.

Çizelge 5.1. Konutlarda yaşayan kullanıcıların genel bilgileri

Kullanıcıların Genel Bilgileri		**F**	**%**
Cinsiyeti	Bayan	35	60
	Erkek	23	40
Yaşı	18-29 yaş arası	21	36
	30-60 yaş arası	37	64
Eğitim düzeyi	Ortaöğretim	42	72
	Yüksekokul	16	28
Kullanıcı Sayısı	1-3 kişi	34	59
	4 kişi ve üzeri	24	41

F: Frekans sayısı %: Yüzdelik değer

Araştırma kapsamına alınan ailelerin konut mülkiyet durumları ile konutlarında oturma süreleri Çizelge 5.2'de verilmiştir. Buna göre, kullanıcıların %74'ü ev sahibi,

%26'sı ise kiracıdır. Ayrıca, kullanıcıların %24'ünün 1 yıl ve %76'sının ise 2 yıl ve üzerinde bir süredir konutlarında oturdukları anlaşılmaktadır.

Çizelge 5.2. Kullanıcıların konut mülkiyet durumu ile oturma süreleri

Konutların Mülkiyet Durumu	**F**	**%**	**Konutlarda Oturulan Süre (yıl)**	**F**	**%**
Ev sahibi	43	74	1 yıl	14	24
Kiracı	15	26	2 yıl ve üzeri	44	76
TOPLAM	58	100	TOPLAM	58	100

5.2. Konut Mutfağı ile İlgili Bulgular

Araştırma kapsamına alınan kullanıcıların %72'si akşam yemeklerini mutfakta yediklerini, %28'i ise akşam yemeklerini salonda yediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, araştırılan mutfaklarda yapılan hazırlama, pişirme, yıkama ve depolama dışındaki eylemler Çizelge 5.3'de verilmiştir. Buna göre, mutfakların tümünde hazırlama, pişirme, yıkama ve depolama eylemleri yapılmaktadır. Bunlara ilave olarak mutfakların %85'inde yemek yeme (kahvaltı+öğle/akşam yemekleri), %35'inde oturma/dinlenme ve %22'sinde ise TV seyretme eylemlerinin yapıldığı belirlenmiştir.

Çizelge 5.3. Yemek yenilen mekanlar ve mutfakta gerçekleştirilen yan eylemler

Konutlarda Yemek Yenilen Mekânlar	**F**	**%**	**Mutfaklarda Yapılan Eylemler**	**F**	**%**
Mutfak	42	72	Yemek yeme	49	85
Salon	16	28	Oturma/Dinlenme	20	35
Yemek odası	-	-	TV seyretme	13	22

Araştırma kapsamına alınan kullanıcıların mutfaklarıyla ilgili memnuniyet durumları Çizelge 5.4'de verilmiştir. Buna göre, kullanıcıların %98'si mutfağın konut içindeki konumundan, %83'ü mutfağın büyüklüğünden, %79'u mutfağın gün ışığı

almasından ve %86'sı ise mutfağın mimari planından memnun olduklarını bildirmişlerdir.

Çizelge 5.4. Kullanıcıların mutfaklarıyla ilgili memnuniyetleri

Memnuniyet Durumu	Memnun		Memnun Değil		TOPLAM	
	F	%	F	%	F	%
Mutfağın konumu	57	98	1	2	58	100
Mutfağın büyüklüğü	48	83	10	17	58	100
Mutfağın gün ışığı alması	46	79	12	21	58	100
Mutfağın mimari planı	50	86	8	14	58	100

5.3. Mutfak Donatı Elemanları İle İlgili Bulgular

Kullanıcıların mutfaklarında yokluğundan rahatsızlık duydukları donatı elemanları Çizelge 5.5'de verilmiştir. Buna göre, kullanıcıların %62'si TOKİ'nin teslim ettiği mutfaklarda kiler dolabının eksikliğinden, %21'i masa ve sandalyenin olmayışından ve %33'ü ise sebzelik olmayışından rahatsız oldukları görülmektedir.

Çizelge 5.5. Mutfakta yokluğundan rahatsız olunan donatı elemanları

Mutfak Donatı Elemanlarının Değerlendirilmesi	Rahatsız		Rahatsız değil	
	F	%	F	%
Kiler dolabı*	36	62	22	38
Masa ve sandalye*	12	21	46	79
Sebzelik*	19	33	39	67

Not: * TOKİ tarafından teslim edilen mutfaklarda olmayan donatı elemanları.

Kullanıcıların mutfak donatı elemanlarındaki yaptıkları değişiklik durumları Çizelge 5.6'da verilmiştir. Buna göre, kullanıcıların %71'i TOKİ'nin teslim ettiği mutfak dolaplarını aynen kullandığını, %3'ü ilave dolaplar yaptırdığını ve %24'ü ise değişiklik yapmak istediğini bildirmiştir.

Çizelge 5.6. Mevcut mutfak donatı elemanlarında yapılan değişiklikler

Mutfak Donatı Elemanlarındaki Değişikliklerin Durumu	F	%
Aynen kullanıyorum	41	71
Tamamen değiştirdim	-	-
İlave yaptım	3	5
Değişiklik isterdim	14	24

Kullanıcıların mutfak donatı elemanları hakkındaki şikayet durumları Çizelge 5.7'de verilmiştir. Buna göre, kullanıcıların %10'u TOKİ'nin teslim ettiği mutfak tezgâhının yüksek olduğundan, %47'si dolapların depolama kapasitesinin yetersiz olduğundan, %12'si dolapların derinliğinin az olduğundan, %19'u malzemelerin kalitesiz olduğundan ve %7'si ise dolapların renginden yakındıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, mutfak donatı elemanlarında yaşanan depolama yetersizliği ile aile birey sayısı arasında bir ilişki olup olmadığı Ki kare ile test edilmiştir. Buna göre, birey sayısı ile depolama yetersizliği arasında (*Ki kare*: 0,196; *df*: 1; *P*=0,658) istatistiksel açıdan $p<0,05$ düzeyinde bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuçtan, şikâyet konusu yapılan depolama yetersizliğinin birey sayısına bağlı olmaksızın yaşandığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 5.7. Mevcut mutfak donatı elemanları hakkındaki şikâyetler

Mutfak Donatı Elemanları Hakkındaki Şikâyetler	Katılıyorum		Katılmıyorum	
	F	%	F	%
Tezgâh çok yüksek	6	10	52	90
Depolama yetersiz	27	47	31	53
Dolap derinlikleri az	7	12	51	88
Dolap derinlikleri fazla	-	-	58	100
Malzemesi kalitesiz	11	19	47	81
Rengini beğenmiyorum	4	7	54	93

Araştırılan konutların mutfak dolaplarında olması istenen malzemeler Çizelge 5.8'de verilmiştir.

Çizelge 5.8. Mutfak donatı elemanlarında olması istenen malzemeler

Mutfak Donatı Elemanlarının Malzemesi	İstiyorum		İstemiyorum	
	F	%	F	%
Laminat kaplı YL/MDF	30	52	28	48
Lake boyalı	-	-	58	100
Ahşap vernikli	20	35	38	65
PVC	3	5	55	95
Çelik	2	3	56	97
Diğer	3	5	55	95

Çizelge 5.8'e göre, kullanıcıların %52'si mutfak dolaplarının laminat kaplı yongalevha ya da liflevha ve %35'i ise ahşap vernikli malzemeler kullanılmasını istedikleri tespit edilmiştir.

5.4. İncelenen Mutfak Mekânının Algılanması

Kullanıcıların mutfak mekânının fiziksel çevre faktörlerini algılamalarını kapsayan unsurların Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı 0.83'dür. Bazı araştırmacılara göre [Bogozzi ve Yi (1988), Kim ve Jin (2001) ve Karasar (1995) tüm unsurlar için alfa güvenilirlik katsayıları 0.60'ın üzerinde çıktığında "güvenilir" olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada, elde edilen Cronbach alfa değerinin güven düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle, bu unsurlar "güvenilir" olarak düşünülebilir.

Aşağıda, mutfak mekanının fiziksel çevre faktörlerinin algılanması kapsamında yaş (18-29, 30-60) ve cinsiyet grupları (bayan, erkek) arasındaki farklılıkların olup olmadığının belirlenmesine çalışılmıştır. Kullanıcılardan "konut mutfağı çevresel faktörlerini değerlendirme anketiyle" elde edilen verilerin kategorik ortalamaları ve standart sapma değerleri Çizelge 5.9'da verilmiştir.

Çizelge 5.9. Bağımsız değişkenlerin ortalaması ve standart sapması

Bağımlı Değişkenler	Yaş				Cinsiyet			
	Genç		Orta yaşlı		Bayan		Erkek	
	$\overline{X}$ [a]	S	$\overline{X}$	S	$\overline{X}$	S	$\overline{X}$	S
Özgür / Sınırlı	2,47	1,28	2,43	1,28	2,51	1,40	2,34	1,07
Düzenli / Düzensiz	1,61	0,80	1,91	0,95	1,77	0,87	1,86	0,96
Planlı / Plansız	1,85	1,01	2,08	1,08	2,00	1,13	2,00	0,95
Ferah / Sıkıcı	1,90	0,99	1,81	0,87	2,02	1,04	1,56	0,58
Huzur verici / Huzursuz	1,85	0,79	2,05	0,91	2,00	0,93	1,95	0,76
İlginç / Sıradan	3,61	1,02	3,70	0,90	3,71	0,98	3,60	0,89
Aydınlık / Karanlık	2,00	1,22	1,97	1,14	2,02	1,27	1,91	0,99
Sessiz-Sakin / Gürültülü	1,76	0,76	2,10	1,04	2,02	0,98	1,91	0,94
Seyrek / Sıkışık	1,80	0,81	2,24	1,29	2,25	1,22	1,82	1,02
Sıcak / Soğuk	2,23	0,88	2,43	0,76	2,37	0,87	2,34	0,71

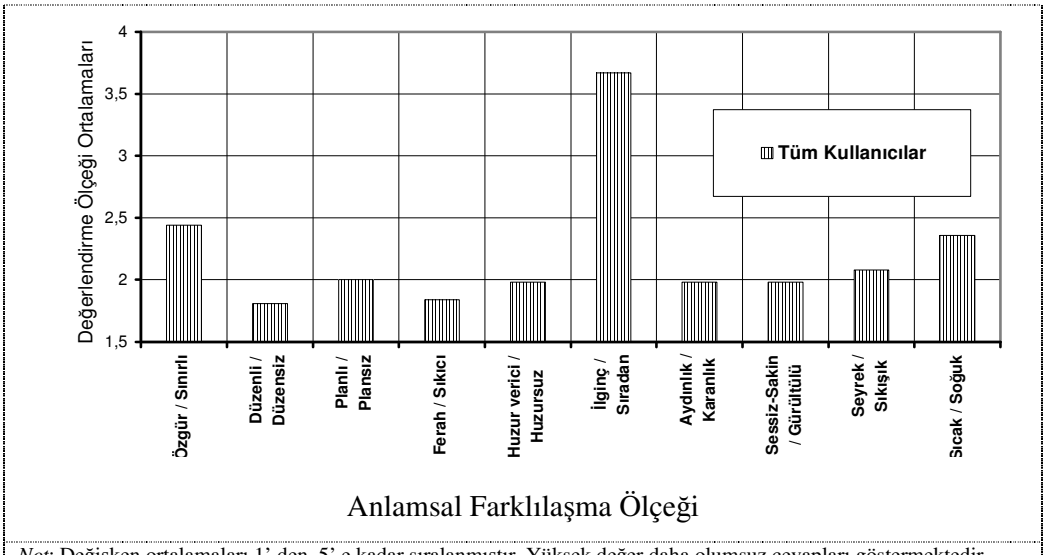
Not: S = Standart Sapma; $\overline{X}$ = Değişken Ortalaması

a: 1-5 arasında sıralanmış değişken ortalamaları; büyük sayılar daha negatif cevaplardır.

Çizelge 5.9'da, kullanıcıların mutfağın fiziksel çevre faktörlerini algılamalarının değişik yaş ve cinsiyet düzeyine göre farklılıkları görülmektedir. Çizelgede verilen ortalama değerlere bakıldığında; genel olarak gençlerin orta yaşlılara ve erkeklerin ise bayanlara oranla mekânın çevresel faktörlerini algılamalarında daha olumlu bir yaklaşıma sahip oldukları görülmektedir. Değişik kullanıcı gruplarının araştırılan mutfak mekânının fiziksel çevre faktörlerini algılamaları arasındaki farklılıkların anlamlı olup olmadığı tekli varyans analiziyle (ANOVA) test edilmiştir. Buna göre, mutfağın çevresel faktörlerinin algılanması üzerine yaş grupları arasındaki farklılıklar özgür/sınırlı (F: 0,016; df: 1; P=0,901), düzenli/düzensiz (F: 1,476; df: 1; P=0,230), planlı/plansız (F: 0,594; df: 1; P=0,444), ferah/kasvetli (F: 0,139; df: 1; P=0,710), huzur verici/huzursuz edici (F: 0,685; df: 1; P=0,411), ilginç/sıradan (F: 0,104; df: 1; P=0,749), aydınlık/karanlık (F: 0,007; df: 1; P=0,933), sakin/gürültülü (F: 1,750; df: 1; P=0,191), seyrek/sıkışık (F: 1,906; df: 1; P=0,173), samimi-sıcak/soğuk (F: 0,768; df: 1; P=0,385) sıfat çiftleri için ve cinsiyet grupları arasındaki farklılıklar özgür/sınırlı (F: 0,234; df: 1; P=0,630), düzenli/düzensiz (F: 0,160; df: 1; P=0,691), planlı/plansız (F: 0,000; df: 1; P=1,000), ferah/kasvetli (F: 3,740; df: 1; P=0,058), huzur verici/huzursuz edici (F: 0,034; df: 1; P=0,854),

ilginç/sıradan (*F*: 0,171; *df*: 1; *P*=0,681), aydınlık/karanlık (*F*: 0,135; *df*: 1; *P*=0,715), sakin/gürültülü (*F*: 0,196; *df*: 1; *P*=0,659), seyrek/sıkışık (*F*: 1,952; *df*: 1; *P*=0,168), samimi-sıcak/soğuk (*F*: 0,012; *df*: 1; *P*=0,915) sıfat çiftleri için $P< 0.05$ düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Sonuçta, yaş ve cinsiyet grupları arasındaki farklılıkları ortaya koyan ortalama değerlere bakıldığında gençlerin orta yaşlılara ve erkeklerin ise bayanlara oranla mekânın çevresel faktörlerini daha olumlu algılamalarına karşın, yukarıdaki ANOVA sonuçlarından bu farklılıkların tüm sıfat çiftleri için anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır.

Kullanıcıların mutfağın çevresel faktörlerini algılamalarına ilişkin ortalama değerlerin grafiksel olarak ifadesi Şekil 5.1'de verilmiştir. Buna göre, kullanıcıların genel olarak mutfaklarının fiziksel çevre faktörlerini olumlu yönde değerlendirdikleri görülmektedir. Sadece, ilginç/sıradan sıfat çifti için mutfak mekânının olumsuz yönde algılandığı anlaşılmaktadır.

Not: Değişken ortalamaları 1' den 5' e kadar sıralanmıştır. Yüksek değer daha olumsuz cevapları göstermektedir.

Şekil 5.1. Kullanıcıların mutfak mekânının çevresel faktörlerini algılamaları

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamına alınan orta sosyo-ekonomik düzeye sahip kullanıcıların konutlarında kahvaltı yaptıkları ve yemek yedikleri mekânlar, mutfakta yer alan eylemler, donatı elemanlarının özellikleri, kullanılan ince yapı elemanları, mutfak mekânının algılanmasına ilişkin sonuçlar, kullanıcıların istek ve memnuniyet durumları dikkate alınarak sistematik bir sıra ile aşağıda verilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan kullanıcıların %72'si kahvaltılarını, öğle ve akşam yemeklerini mutfakta yediklerini, %28'i ise kahvaltılarını, öğle ve akşam yemeklerini salonda yediklerini belirtmişlerdir. Kullanıcıların büyük bir bölümü kahvaltılarını, öğle ve akşam yemeklerini mutfakta yediklerini belirttiklerinden konut mutfaklarında bu amaçla yeterli alan oluşturulmalıdır.

Mutfakların tümünde hazırlama, pişirme, yıkama ve depolama eylemleri yapılmaktadır. Buna göre mutfaklarda hazırlama, pişirme, yemek yeme, bulaşık yıkama, depolama gibi temel eylemler için uygun ve yeterli alanlar oluşturulmalıdır. Bunlara ilave olarak mutfakların %85'inde yemek yeme (kahvaltı+öğle/akşam yemekleri), %35'inde oturma / dinlenme ve %22'sinde ise TV seyretme eylemlerinin yapıldığı belirlenmiştir. Buna göre, konut mutfakları düzenlenirken kullanıcı isteklerine bağlı kalınarak TV seyretme, oturma, çocuk bakma, çamaşır yıkama gibi yan eylemler dikkate alınabilir.

Kullanıcıların %98'si mutfağın konut içindeki konumundan, %83'ü mutfağın büyüklüğünden, %79'u mutfağın gün ışığı almasından ve %86'sı ise mutfağın mimari planından memnun olduklarını bildirmişlerdir. Buna göre, araştırılan mutfağın mimari özelliklerine genel olarak bakıldığında kullanıcı memnuniyetinin yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Araştırılan mutfakların tamamında duvar ve yer dolapları, tezgâh, evye ve bir bölümünde masa + sandalye görülmüştür. Kullanıcıların %62'si TOKİ'nin teslim ettiği mutfaklarda kiler dolabının eksikliğinden, %21'i masa ve sandalyenin

olmayışından ve %33'ü ise sebzelik olmayışından rahatsız oldukları görülmektedir. Mutfak donatı elemanları düzenlenirken bu sonuç dikkate alınmalı ve mekânın özelliklerine göre kiler ve özel amaçlı dolaplar, sebzelik, masa ve sandalyeler planlanmalıdır.

Kullanıcıların %47'si dolapların depolama kapasitesinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bu amaçla mutfak tasarımlarında yeterli depolama kapasitesine sahip dolapların göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

İncelenen mutfaklarda yemek masalarının mekânı daralttığı görülmüştür. Buna göre mutfaklar için yemek yeme alanı isteniyorsa açılır-katlanır masalar kullanılabilir.

Kullanıcıların bir kısmı donatı elemanlarının rengini beğenmediğini belirtmiştir. Buna göre donatı elemanlarının üretimi aşamasında kullanıcı ile uyumlu çalışılmalı kullanıcının istekleri doğrultusunda hareket edilmelidir.

Kullanıcıların %52'si mutfak dolaplarının laminat kaplı, yongalevha ya da liflevha ve %35'i ise ahşap vernikli malzemeler kullanılmasını istedikleri tespit edilmiştir. Bu malzemelerin birçok araştırmada aşınma, çizilme, çarpma gibi mekanik etkilere, kola, limon, sirke asidi gibi ev içi kimyasallara, sıcak/soğuk su, rutubet, su buharı ve güneşin bozucu etkilerine karşı dayanıklı oldukları bildirilmektedir. Aynı zamanda bu tip malzemeler kolay temizlenebilme özelliğine de sahiptir. Mutfak dolaplarında masif ağaç malzeme ya da kaplama kullanıldığında yüzeyler poliüretan ya da akrilik vernik ile cilalanmalıdır.

Kullanıcıların, mevcut mutfaklarıyla ilgili algısal kalite değerlendirmelerinin genel olarak olumlu yönde olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, mutfaklarının sıradan olduğunu bildirmeleri ise dikkat çekicidir. Yukarıda bahsedilen öneriler kapsamında kullanıcılara daha çekici gelebilecek özgün ve ilginç tasarımlarla kullanıcı memnuniyetinin en üst seviyeye çıkarılması sağlanabilir.

KAYNAKLAR

1. Ağat, N., Konut Mutfağı Tasarımı; ***İnşaat Dergisi,*** 2: 28-38 (1991).

2. Albal, U., "Mimarlık ve Algılama: Özne-Nesne Diyalektiğine Analitik Bir Yaklaşım", Y.Lisans tezi, ***İTÜ– Fen bilimleri Enstitüsü***, İstanbul, 36 (1997).

3. Alyanak, Ş., Yaşlılar İçin Mobilya; ***Arredamento Dekorasyon***, 9: 108-111 (1997).

4. Aksoy Ö., "Biçimlendirme", ***KTÜ yayınları*****,** Trabzon, 79 (1977).

5. Aksu A., "1950 – 1975 Dönemi Sosyal Yapı Değişiminin Konut Tasarımına Etkisi – Ankara Kavaklıdere Örneği", Yüksek Lisans Tezi, ***Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*****,** Ankara, 32-43 (1987).

6. Ankara Büyük Şehir Belediyesi., Doğal Gaz Tüketici El Kitabı, Ankara, 1-30 (1996).

7. Arcan E.F. ve Evci F., "Mimari Tasarıma Yaklaşım", ***2K Yayınları***, İstanbul, 80-148 (1992).

8. Arnheim R., "The Dynamics of Architectural Form*",* ***University of California Pres*****,** USD, 9-21 (1977).

9. Arnheim R., "Art and Visual Perception", ***University of California Pres*****,** USD, 10-31 (1974).

10. Arslan P., "Konutta Oturma ve Yaşama Hacimlerinin İç Mekan Biçimlenmesi", Yüksek Lisans Tezi, ***Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü***, Ankara, 214 (2000).

11. Aslan S., "Günümüz Konut Tasarımı İçin: Kullanıcı – Tasarımcı Etkileşiminde Kültür Etkeninin İzmit Örneğinde İrdelenmesi ve Bir Yöntem Önerisi", Doktora Tezi, ***Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü***, İstanbul, 106-108 (2000).

12. Ataç, İ., "Mekan Kavramının Tipolojik Olarak İrdelenmesi", ***Tasarım No:5*****,** İstanbul, 84-85 (1990).

13. Aydınlı, S., "Mimarlıkta Estetik Değerler", ***İ.T.Ü Mimarlık Bölümü Baskı Atölyesi*****,** İstanbul, 112 (1993).

14. Aydınlı S., "Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model", Doktora tezi, ***İ.T.Ü – Fen bilimleri Enstitüsü*****,** İstanbul, 39-45 (1986).

15. Baker, J., "The Role of the Environment in Marketing Services: The Consumer Perspective", In J. Czepiel, Et Al. (Eds.), The Services Challenge: Integrating For Competitive Advantage, ***American Marketing Association***, Chicago, 79-84 (1986).

16. Başkaya A., "Mekansal İmajin Oluşumu Ve Yapısı Bağlamında Algısal Süreç", ***G.Ü. Yüksek lisans ders notları***, Ankara, 1-35 (2004).

17. Baymur F., "Genel psikoloji" ***İnkılap ve ata kitap evi***, İstanbul, 124 (1976).

18. Baytin, N., Konut Islak Mekanları; ***Tübitak Yayınları,*** Ankara, 45: 1-50 (1980).

19. Bektaş C., "Babadağ Evleri", ***Yem Yayınları*****,** İstanbul, 28-29 (1991).

20. Bertalanffly L. V., "Genaral System Theory" ***Penguin Books***, Newyork, 273 (1969).

21. Bagozzi, R. P. ve Yi, Y., "On the evaluation of structural equation models". ***Journal of the Academy of Marketing Science***, 16: 74-94 (1988).

22. Bloomer, K.C.-Moore, C.W., "Body, Memory, and Architecture" ***Yale University Press*****,** New Haven and London, 33-35 (1977).

23. Bozkurt, O., "Bir Mekan Anlayışı", ***Teknik üniversite matbaası*****,** İstanbul, 7 (1962).

24. Caudwell C., "Yanılsama ve gerçeklik" **Payel yayın evi,** İstanbul, 167 (1974).

25. Conway, H.-Roenish, R., "Understanding Architecture" ***Routledge*****,** New York, 23-24 (1995).

26. Cüceloğlu, D., "İnsan ve Davranışı-Psikolojinin Temel Kavramları" ***Remzi Kitabevi,*** İstanbul, 98 (1994).

27. Cüceloğlu, D., "Yeniden İnsan İnsana", ***Remzi Kitabevi***, İstanbul, 78 (1995).

28. de Bruyne P., "Architectural form and light", Farmer, B. -H. Louw Companion to Contemporary, 319 (1993).

29. Dede, Ö., "Mekanın Algılanma Olgusu Ve İnsan – Hareket – Zaman Faktörlerinin Etkisi", Yüksek lisans tezi, ***İTÜ. Fenbilimleri Enst.,*** İstanbul, 6-15 (1997).

30. Dember W.N., " The Psychology of perception", ***Holt, Rinehart and Winston Inc.***, Newyork, 24 (1960).

31. Demirel, E., "İç Mekan Tasarımında Görsel Biçimlenişin Analitik Olarak Değerlendirilmesi", Yüksek lisans tezi, ***Hacettepe Üniversitesi, Sosyal bilimler Enst***., Ankara, 180-235 (2002).

32. Denel B., "Tasarım Üzerine Bir Deneme", ***Yükselen matbaacılık***, İstanbul, 70 (1970).

33. Downs, R.M.- Stea, D., "Cognitive Maps and Spatial Behaviour: Process and Products, Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behaviour" ,***Chicago*****,** Adline, 8-26 (1973).

34. Dülgeroğlu Y., "Konut Mekanı Kavramının Tipolojik Temelleri", ***İTÜ Mimarlık baskı atölyesi*****,** İstanbul, 3-11, 21-28 (1995).

35. Eldem S. H., "50 Yıllık Cumhuriyet Mimarlığı", ***Mimarlık***, 11-12: 5-7 (1973).

36. Eldem, N., "Mekan Örgütlemesi Dersinden Birkaç Kesit", ***Dekorasyon No:6***, İstanbul, 102-103 (1991).

37. Eriç, M., Ersoy H., Yener, E., "Günümüz Konutunda Rasyonel Donatım", ***Teknografik Matbaası*****,** İstanbul, 3-23 (1986).

38. Ertürk S., " Mimari Mekanın Algılanması Üzerine Deneysel Bir Çalışma" Doktora tezi, ***Karadeniz Teknik Üniversitesi***. Trabzon, 27-56 (1984).

39. Eser, L., Modern Ev Mutfakları; ***İTÜ Mimarlık Fak***., İstanbul, 1-30 (1952).

40. Gehl, J., "Life Between Buildings" ***Using Public Space VNR Company*****,** New york, 67 (1987).

41. Giedion, S., Çağdaş Mutfağın Doğuşu; ***Arredamento Dekorasyon*****,** Mutfak Özel Sayısı, 28 (1994).

42. Gönen, E., vd., Mutfak Çalışma Merkezlerinde Optimum İş Yüksekliği ve Antropometrik Ölçüm İlişkisi Üzerine Ergonomik Bir Araştırma; ***MPM. Yayınları***, Ankara, 408:1-94 (1990).

43. Grandjean, E., Ergonomics of The Home; ***Francis and Taylor***, London, 141-50 (1973).

44. Grandjean, E., "Ergonomics of the Home", ***Taylor & Francis ltd.*** London, 176 (1978).

45. Gür, O. Ş., "1980'li Yıllarda Apartman Örnekleri", ***Mimarlık***, 1: 62 (1989).

46. Gür, Ö, Ş., Geçkin, Ş., "Konutta Mekan Standartları", ***Yapı Dergisi*** 179: 75-82 (1996).

47. Hacıbaloğlu, M., "Geleneksel Türk Evi ve Çağımıza Ulaşamamasının Nedenleri", ***G.Ü.Müh. Mim. Fak***., Ankara, 18-63 (1989).

48. Hançerlioğlu, O., "Felsefe Sözlüğü", ***Remzi Kitabevi***, İstanbul, 9-42 (1993).

49. Hızlan, S., Tarihi Süreç İçinde Mutfakların İncelenmesi ve Planlama İlkeleri; ***Mutfak ve Banyo Der***. No:1998/3 (1998).

50. Hidayetoğlu, M. L., Farklı Geometrik Biçimlerdeki Blok-Konut Yaşama Mekanlarının Kullanıcı Memnuniyetine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, ***G. Ü. Fen Bil. Enst.,*** Ankara, 1-12 (2006).

51. Hoogstad, J., "Space-Time-Motion" ***Nitgevenj's, Gravenhage***, 17 (1990).

52. Işık, Z., "Geleneksel ve Günümüz Konutlarının İç Mekan Analizi" Doktora Tezi**, *G. Ü. Fen Bil. Enst.,*** Ankara, 35-42 (1992).

53. Işık, Z., ve Yıldırım, K., Dekorasyonda İnce Yapı Elemanları, ***Zirve Ofset Basım***, Ankara, 63-89 (2001).

54. İldemir, M., Islak Mekan Olarak Mutfak; ***Arredamento Dekorasyon***, Mutfak Özel Sayısı,138 (1997).

55. İmamoğlu, V., Ankara'da Alt Sosyo-ekonomik Düzey Ailelerinin Konutları ve Yaşam Biçimleri; ***ODTÜ Mimarlık Fak***. Der. Cilt 8/1, Ankara (1986).

56. Jeodicke, J., "Space And Form İn Architecture", ***Karl Kramer Verlag***, Stuttgart, 24 (1985).

57. Jules, F., "Form /Space and the Language of Architecture" ***Milwaukee*****,** 1-2 (1974).

58. Kahvecioğlu, H. L., "Mimarlıkta imaj: Mekansal imajın oluşumu ve yapısı üzerine bir model" Doktora tezi*,* ***İTÜ– Fen bilimleri Enstitüsü*****,** İstanbul, 7-8 , 94 (1998).

59. Kalınkara, V., Yaşlı Kadınlarda Antropometrik Veri-Mutfak Donanımı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma; ***AÜ Fen Bil. Ens. Dok. Tezi***, Ankara, 1-159 (1990).

60. Karasar, N., "Bilimsel Araştırma Yöntemi" ***3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd***., 148-151 (1995).

61. Kim, J.O. ve Jin, B., "Korean customers' patronage of discount stores: domestic vs multinational discount store shoppers' profiles". ***Journal of Consumer Marketing***, 18, 236-255, (2001).

62. Kimura, D., "Sex Differences in the Brain", ***Scientific American-Special Issue*****,** 267 (3):120-123 (1992).

63. Kuban, D., "Mimarlık Kavramları, ***3. baskı, İstanbul*****,** 15-16 (1990).

64. Kurtich J, ve Eakin G., "Interior Architecture", ***Van Nostrand Reinhold***, New York, 61-63 (1993).

65. Küçükerman Ö., "Kendi Mekanı Arayışı İçinde Türk Evi; Türkiye", ***Tur. ve Otomobil Kur.***, İstanbul, 27-65 (1985).

66. Küller, R. A., "Semantic Test for Use in Cross-Cultural Studies", ***Man-Environment Systems, Vol. 9, Num: 4-5, July-September*****,** 14 (1979).

67. Lang, J.-Burnette, C.-Moleski, W.-Vachon, D. (eds.), "Designing for Human Behaviour: Architectural and Behavioural Sciences" ***Stroudsburg, Pennsylvania: Dowden Hutchinson & Ross Inc.*****,** 86 (1974).

68. Lang, J., "Creating Architectural Theory" The Role of the Behavioural Sciences in Environmental Design**,** ***Van Nostard Reinhold Company***, New York 85-86, 119-124 (1987).

69. Lang, J., "Urban Design: The American Experience", ***Van Nostrand Reinhold*****,** New York, 21 (1994).

70. Lasseau P., "Frank Lloyd Wright Between Principle and Form", **Van Nostrand Reinhold.** 2. cilt, New York, 47-117 (1991).

71. Lynch, K., "The Image Of The City", ***Then IMT. Pres, Cambridge***, 46 (1960).

72. Lynch, K., "Das Bild Der Stadt" ***Bertalsman Fachverlag, Münih***, 104-107, 144 (1968).

73. Makine Müh. Od., Kalorifer Tesisatı Proje Haz. Tek. Esasları, Yıl 2, Sayı 24, Ankara, 25-30 (1993).

74. Meiss, P., "Elements Of Architecture" ***Van Nostrand Reinhold*****,** New York, 101,121 (1992).

75. Morgan, T.C., "Psikolojiye Giriş" ***Hacettepe Üniv. Psikoloji Bölümü Yayınları*****,** Çeviren: S. Karataş Ankara, 252-265 (1995).

76. Neufert, E., Yapı Tasarımı Temel Bilgileri; ***Güven Yayıncılık***, İstanbul, 200-204 (1983).

77. Özcan Z., "İç-Batı ve Güney-Batı Anadolu Geleneksel Mimarisinden Örneklerle Tarihsel Süreçte Kültürün Mekanı Biçimlendirmedeki Rolü", ***VII.***

Uluslar arası Yapı ve Yaşam Fuarı & Kongresi, Bursa, 47-54 (1995).

78. Özerdim, B, Konutlar ve Konut Tasarımına Giriş; ***DÜ Mimarlık Fak***. İzmir, 38 (1991).

79. Pak, Z., Konut Mutfaklarının Analizi; ***İTÜ Fen Bil. Ens. Yük. Lis. Tezi***, İstanbul, 15-48 (1993).

80. Pennartz, P.J.J.-Elsinga, M.G., "Adults, Adolescents and Architects-Difference in Perception of the Urban Environment", ***Environment and Behaviour*****,** 22 (5):675-714 (1990).

81. Phipps, Ü., Konut Mutfaklarında Modüler Elemanların Esnek ve Değiştirilebilir Kullanımı; ***H.Ü Sos. Bil. Ens. Yük. Lis. Tezi***, Ankara, 1-201 (1996)

82. Porter, T., "The Architect's Eye" ***Visualization and depiction of space in architecture*****,** London E&FN Spon, 29-30, 43-44 (1997).

83. Rapoport, A., "Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design" ***Pergamon Press***, Great Britain., 31-38 (1977).

84. Sayel, H., Endüstri Ürünü Konut Mutfakları; ***İTÜ Fen Bil. Ens. Yük. Lis. Tezi***, İstanbul, 98-150 (1993).

85. Schulz C.N., "İntentions in Architecture" ***Allen and Unwin Ltd.*****,** London, 28 (1966).

86. Scuri, P., "Design of Enclosed Spaces" ***Chapman & Hall*****,** New York, 75 (1995).

87. Sıdal., C, vd., Yapıda Sıhhi Tesisat, ***Birsen Yayın Evi***, İstanbul, 35 (1990).

88. Söğütlü, C., Konut Mutfak Tezgahlarında Kullanılan Malzemelerin Mekanik Etkilere Karşı Performanslarının Karşılaştırılması; ***GÜ Fen Bil. Ens. Yük. Lis. Tezi***, Ankara, 1-45 (1998).

89. Sözer, S, Konut Mutfaklarında Söz Konusu Eylemler, Bu Eylemlere Yönelik Kullanıcı Gereksinimleri ve İç Mekan Düzenlemelerinde Kullanılan Donatı Elemanlarının Saptanması; ***HÜ Sosyal Bil. Ens. Yük. Lis. Tezi***, Ankara, 1-119 (1990).

90. Şerefhanoğlu, M, Konut Mutfaklarında Aydınlatma**;** ***Arredamento Dekorasyon*****,** Mutfak Özel Sayısı, 108-112 (1997).

91. Toka, C., İnsan Araç Bağıntısında Ergonomik Tasarım İlkeleri; ***İDGSA*** Yayın no: 73, İstanbul (1978).

92. Tzu, L., "Tao Te King, Taoizm", ***Reinhold*****,** New York, 7 (1946).

93. Ünügür, S, M., Mutfak ve Ergonomik Çözümlenmesi; ***Yapı 188*** Ek 3 (1997).

94. Yıldırım K., "Konut Mutfaklarının Mekan ve Donatı Organizasyonunda Ergonomik Yaklaşım" Doktora Tezi, ***G.Ü. Fen. Bil. Enst.*****,** Ankara, 242-248 (1999).

95. Yıldırım, K., Hacıbaloğlu, M., "Konut Mutfakları ile ilgili Ergonomik Bir Araştırma", ***G.Ü. Fen Bil. Ens. Dergisi*****,** 13 (3):549-566, Ankara (2000).

96. Yıldırım, K. ve Başkaya, A., "Evaluation of Main Living Room in Block Housing By Users of Different Revenue Groups", ***Journal of The Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*****,** 21 (2): (2006).

97. Yurtsever H., "Doğal Veriler Işığında Ölçü Modül ve Oran", ***Yapı Dergisi***, 177: 81-86, Ankara (1986).

98. Yücel, M, K., Teknolojik Gelişmelerin Mutfak Planlamasına Etkileri; ***İTÜ Fen Bil. Ens. Yük. Lis. Tezi***, İstanbul, 1-95 (1990).

99. Yürekli, F., "Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması", Doktora tezi, ***İTÜ. Fen bilimleri Enstitüsü***, İstanbul, 52-56 (1977).

100. Yürekli, H., "Mimari Tasarımda Islak Mekan", ***Yapı Dergisi,*** 188 (1997).

101. Zevi B,. "Mimariyi Görmeyi Öğrenmek", (çev. Demir Divanoğlu), ***Birsen Yayınevi*****,** İstanbul, 11,83 (1990).

102. Zorer, G., Yapılarda Isısal Tasarım İlkeleri; ***İTÜ Mimarlık Fak***. Yayın no: 264, İstanbul (1992).

EKLER

EK-1. Anket formu

T.C.
Gazi Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mobilya ve Dekorasyon Eğitimi Anabilim Dalı

Anketin amacı

Bu anket çalışmasında; Blok-Konut mutfaklarının iç mekan tasarımı kapsamında kullanıcıların istek ve memnuniyet durumları ile varsa şikayetlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Not
Bu anket Yrd. Doç. Dr. Kemal YILDIRIM danışmanlığında hazırlanmış olup; elde edilecek olan veriler Fevzi YEŞİLKAVAK'ın Yüksek Lisans Tezinin yazımında kullanılacaktır.

1. KONUTUN MÜLKİYET DURUMU:
□ Ev sahibi □ Kiracı

2. KONUTTA OTURMA SÜRESİ:
…….yıl …….ay

3. MUTFAĞINIZIN YERİNDEN VE DİĞER ODALARLA OLAN BAĞLANTISINDAN MEMNUN MUSUNUZ?
□ Evet □ Hayır

4. ŞAYET MEMNUN DEĞİLSENİZ NEDEN?
.....

5. MUTFAĞINIZIN BÜYÜKLÜĞÜ YETERLİ Mİ?
□ Evet □ Hayır

6. MUTFAĞINIZDA GÜN İÇİNDE DOĞAL IŞIK YETERLİ Mİ?
□ Evet □ Hayır, elektrik lambasını açmak zorunda kalıyorum

7. MUTFAĞINIZDA HANGİ ELEKTRİKLİ CİHAZIN OLMAMASI SİZİ RAHATSIZ EDİYOR?
(BİRDEN FAZLA İŞARETLEYEBİLİRSİNİZ)
□ Mutfak aspiratörü □ Fırın □Set üstü ocak □ Bulaşık makinesi
□ Firütöz □ Çamaşır makinesi □ Kombi □ TV.
□ Fırınlı ocak □ Mikser □ Izgara □ Şofben □……

8. MUTFAĞINIZI GENEL OLARAK DOĞRU PLANLANMIŞ OLARAK KABUL EDEBİLİRMİSİNİZ?
□ Evet □ Hayır

9. MUTFAĞINIZDA YEMEK HAZIRLAMA, PİŞİRME EYLEMLERİ DIŞINDA HANGİ EYLEMLERİ GERÇEKLEŞTİRİYORSUNUZ?
□ Yemek yeme □ Oturma-Dinlenme □ TV seyretme □ Çocuk bakma
□ Ütü yapma □ Oturma odası □ Şömine □ Diğer……

10.YEMEK YEME EYLEMİNİZİ DAHA ÇOK HANGİ MEKANDA YAPIYORSUNUZ?
□ Mutfak □ Yemek odası □ Salon (yaşama mekanı)

11. MUTFAĞINIZDA HANGİ DONATI ELEMANININ YOKLUĞU SİZİ RAHATSIZ EDİYOR? (BİRDEN FAZLA İŞARETLEYEBİLİRSİNİZ)
□ Tezgah altı dolapları □ Asma dolaplar □ Kiler dolapları □ Yeterince Tezgah yok
□ Masa-Sandalye □Sebzelik □ Diğer…….....

12. ORJİNAL MUTFAK DOLAPLARINIZDA DEĞİŞİKLİK YAPILDI MI?
□ Aynen kullanıyorum □ Tamamen değiştirdim □ İlave yaptım □ Değiştirmek isterdim

13. DEĞİŞİKLİK YAPMADIYSANIZ ORJİNAL MUTFAK DOLAPLARINIZIN SIKINTILARI NELERDİR (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)
□ Çok yüksek □ Yetersiz □ Derinliği az □ Derinliği fazla □ Malzemesini beğenmiyorum □ Rengini beğenmiyorum

14. MUTFAK DOLAPLARINIZIN HANGİ MALZEMEDEN OLMASINI İSTERDİNİZ?
□Laminat kaplı □ Lake boyalı □PVC □Çelik □ Ahşap vernikli □ Suntalam-MDFlam
□ Diğer…….....

15. ORJİNAL MUTFAK TEZGAHINIZDA DEĞİŞİKLİK YAPILDI MI?
□ Aynen kullanıyorum □ Tamamen değiştirdim □ İlave yaptım □ Değiştirmek isterdim

EK-1. (Devam) Anket formu

16. DEĞİŞİKLİK YAPMADIYSANIZ ORJİNAL MUTFAK TEZGAHINIZIN SIKINTILARI NELERDİR
(Birden fazla işaretleyebilirsiniz)
□ yetersiz □ malzemesini beğenmiyorum □ işçilik yetersiz □ rengini beğenmiyorum □ Evyemi beğenmiyorum
□ sıkıntım yok

17. MUTFAK TEZGAHINIZIN HANGİ MALZEMEDEN OLMASINI İSTERDİNİZ?
□ Mermer □ Granit □ Çelik □ Laminat □ Mermerit □Diğer….

18. MUTFAĞIN İÇ MEKAN DÜZENİNİN ALGILANMASINA YÖNELİK ESTETİK TERCİHLERİNİZİ AŞAĞIDA VERİLEN ÖLÇEKLER DOĞRULTUSUNDA UYGUN BOŞLUĞA ÇARPI (X) KOYARAK DEĞERLENDİRİNİZ?

	Çok katılıyorum	Az katılıyorum	Kararsızım	Az katılıyorum	Çok katılıyorum	
Genel ortam Özgür						Genel ortam Sınırlı / Kısıtlı
Genel görünüm Düzenli						Genel görünüm Karmaşık
Planlı						Plansız
Genel görünüm Ferah						Genel Görünüm Kasvetli
Genel görünüm Huzur verici						Genel görünüm Huzursuz edici
Genel görünüm İlginç						Genel görünüm Sıradan
Genel görünüm Aydınlık						Genel görünüm Karanlık
Sessiz / Sakin						Gürültülü
Mobilya düzeni Seyrek						Mobilya düzeni Sıkışık
Sıcak / Samimi ortam						Soğuk ortam

19. EKLEMEK İSTEDİĞİNİZ BİR ŞEY VARSA LÜTFEN AŞAĞIYA YAZARMISINIZ ?
.....
.....
.....
.....

KULLANICILARA AİT BİLGİLER

Anketi yanıtlayanın:
Adı soyadı : .....
Cinsiyet : □ Bayan □ Erkek
Yaş : …….
Mesleği :.....

Tarih:…../……/……
Saat :……

Konutta yaşayan bireyler:

Bireyler	Yaş	Cinsiyet	Eğitim durumu	Mesleği
Kendisi				
Eşi				
Çocuk 1				
Çocuk 2				
Çocuk 3				

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YEŞİLKAVAK, Fevzi

Uyruğu : T.C.

Doğum tarihi ve yeri : 01.07.1980 Baykan-SİİRT

Medeni hali : Bekar

Telefon : 0505 608 39 60

e-mail : f.pasa@hotmail.com

Eğitim Derecesi	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Lisans	Gazi Üni. T.E.F/ Mob. ve Dek. Böl.	2003
Lise	Siirt End. Meslek Lisesi	1998

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2006-…	Düzce/Gölyaka Ç.P.L	Teknik Öğretmen
2005-2006	Sadıksoy İnş.	Teknik Eleman

Hobiler

Bilgisayar teknolojileri, Satranç, Müzik